

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको वार्षिक प्रतिवेदन (आर्थिक वर्ष २०८१/८२)



नेपाल सरकार
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय
शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र
सानोठिमी, भक्तपुर

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको वार्षिक प्रतिवेदन आर्थिक वर्ष २०८१/८२



नेपाल सरकार
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय
शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र
सानोठिमी, भक्तपुर

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको वार्षिक प्रतिवेदन

आर्थिक वर्ष २०८१/८२

प्रकाशक:

नेपाल सरकार

शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र, सानोठिमी, भक्तपुर

[Education Review Office (ERO), Sanothimi, Bhaktapur]

सर्वाधिकार © शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र

फोन नम्बर : ०१-६६३२११६

वेब : www.ero.gov.np

इमेल : eronasa@gmail.com



नेपाल सरकार
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय
शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र
सानाठिमी, भक्तपुर
सानाठिमी, भक्तपुर

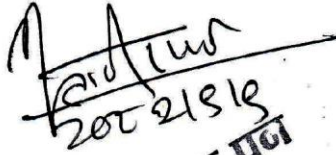
पत्र सङ्ख्या: ०८२/८३
चलानी नं. १४१

मिति : २०८२।०९।९

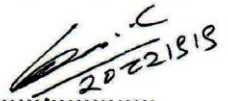
विषय : वार्षिक प्रतिवेदन पेस गरिएको सम्बन्धमा ।

माननीय मन्त्रीज्यू,
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय
सिंहदरवार, काठमाडौं ।

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र सञ्चालन निर्देशिका, २०७४ को दफा ११ बमोजिम यस केन्द्रले आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा सम्पादन गरेका कार्यहरू समेटी तयार पारिएको वार्षिक प्रतिवेदन पेस गरिएको विषय सादर अनुरोध छ ।


२०८२।९।९

महावीर पुन
मन्त्री
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि


२०८२।९।९
जयराम अधिकारी
महानिर्देशक



प्राक्कथन

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रमबमोजिम सम्पन्न गरेका विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण, विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षण, शिक्षा विकास निर्देशनालयको कार्यसम्पादन परीक्षण, प्रारम्भिक बालसिकाइ तथा विकास स्तरमा आधारित परीक्षण, प्रधानाध्यापकको नेतृत्व कार्यसम्पादन परीक्षण एवम् विभिन्न अनुसन्धान कार्यहरूबाट प्राप्त नतिजा तथा सुझाव समेटिएको वार्षिक प्रतिवेदन तयार पारिएको छ । शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र सञ्चालन निर्देशिका २०७४ को दफा ११ बमोजिम यस केन्द्रको वार्षिक प्रतिवेदन राष्ट्रिय शिक्षा परिषद्मार्फत नेपाल सरकारसमक्ष पेस गर्ने व्यवस्था भएबमोजिम परिषद्का अध्यक्ष माननीय शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रीज्यूसमक्ष पेस हुन यो वार्षिक प्रतिवेदन तयार गरिएको छ । प्रतिवेदनको माध्यमबाट शिक्षाका सरोकारवालालाई केन्द्रले सम्पादन गरेका अध्ययन तथा परीक्षणबारे जानकारी प्राप्त हुने छ । यसबाट सरोकारवालालाई शिक्षाको गुणस्तर सुधारका उपाय पहिचान गर्न सहयोग पुग्नाका साथै केन्द्रले आगामी दिनमा सम्पादन गर्ने कार्यका लागि पृष्ठपोषणसमेत प्राप्त हुने विश्वास गरिएको छ ।

केन्द्रको कार्यसम्पादनमा निरन्तर मार्गदर्शन गर्नुहुने तत्कालीन माननीय शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्री विद्या भट्टराईज्यू र माननीय मन्त्री रघुजी पन्तज्यूका साथै माननीय शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्री महावीर पुनज्यूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । यसै गरी केन्द्रका कार्यमा आवश्यक सहजीकरण गर्नुहुने प्रदेशका शिक्षासम्बन्धी कार्य हेर्ने मन्त्रालयका माननीय मन्त्रीज्यूहरूप्रति आभार प्रकट गर्दछु । केन्द्रको कार्यसम्पादनमा निरन्तर मार्गदर्शन गर्नुहुने शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयका तत्कालीन शिक्षा सचिव डा. दीपक काप्लेज्यूका साथै शिक्षा सचिव श्रीमान् चूडामणि पौडेलज्यू, विज्ञान तथा प्रविधि सचिव श्रीमान् विश्वबाबु पुडासैनीज्यूप्रति आभार प्रकट गर्दछु । यसै गरी प्रदेशको शिक्षा हेर्ने मन्त्रालय, शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र, प्रदेशका शिक्षा विकास निर्देशनालयहरू र शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइहरूलगायत सबैको सहयोगका लागि आभार प्रकट गर्दछु । यसका साथै परीक्षण तथा अध्ययन ढाँचा विकास, सञ्चालन र नतिजा विश्लेषणका विभिन्न चरणमा योगदान गर्ने परीक्षण समितिहरू, सबै विषय समितिका अध्यक्ष तथा सदस्यहरू, विज्ञहरू तथा शिक्षकहरूलाई हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछु । यस वार्षिक प्रतिवेदन तयार गर्ने क्रममा केन्द्रलाई पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने सबै विज्ञको योगदानका लागि हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

परीक्षण तथा अध्ययनमा सहभागी हुने विद्यालय, विद्यार्थी, प्रधानाध्यापक तथा शिक्षकहरू धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ । विभिन्न किसिमका परीक्षण तथा अध्ययन अनुसन्धानमा संलग्न हुनुभएका विश्वविद्यालयका प्राध्यापक तथा विज्ञहरूलाई धन्यवाद प्रकट गर्दछु । केन्द्रसँग सहकार्य गर्ने सबै विकास साझेदारहरू, परामर्श सेवादातृ संस्थाप्रति धन्यवाद छ । नतिजा प्रबोधीकरणमा सहभागी भई आफ्ना प्रकाशन तथा प्रसारणमार्फत् प्रचारप्रसार तथा विश्लेषण गर्ने पत्रकारहरू, केन्द्रका कार्यमा सहयोग गर्ने सबै व्यक्तिहरू, यस प्रतिवेदन तयार पार्ने क्रममा पृष्ठपोषण दिनुहुने विज्ञहरू र यस केन्द्रका सबै कर्मचारीहरूप्रति धन्यवाद तथा आभार व्यक्त गर्दै रचनात्मक सल्लाह, सुझावको अपेक्षा गर्दछु ।

२०८२ पुस

जयराम अधिकारी
महानिर्देशक

प्रतिवेदनको सारांश

शिक्षा ऐन २०२८ को दफा ७ ख. बमोजिम विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर परीक्षणसमेतको कार्यका लागि शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र (Education Review Office, ERO) को स्थापना भई क्रियाशील छ । सोहीबमोजिम यस केन्द्रबाट विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण (National Assessment of Student Achievement-NASA), पढाइ तथा गणितीय सिपको राष्ट्रिय परीक्षण (National Assessment for Reading and Numeracy-NARN), शैक्षिक संस्था तथा विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण (Performance Audit-PA), प्रधानाध्यापकको नेतृत्व कार्यसम्पादन परीक्षण, स्थानीय तहको शिक्षासम्बन्धी सेवा प्रवाह र सेवाग्राही सन्तुष्टि अध्ययन, प्रारम्भिक सिकाइ तथा विकास स्तर (Early Learning and Development Standards- ELDS) मा आधारित परीक्षण, विद्यालय शिक्षासम्बन्धी समसामयिक विषयमा अनुसन्धान, विभिन्न परीक्षणका ढाँचा तथा साधनहरू विकासलगायतका कार्यहरू हुँदै आएका छन् ।

केन्द्रले नेपाल सरकारबाट स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेटको कार्यान्वयन गर्दै आएको छ । यसका लागि केन्द्रले प्रचलित कानूनहरू, शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र सञ्चालन निर्देशिका २०७४, वार्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधिद्वारा निर्दिष्ट कार्यप्रणाली अनुसरण गर्दै आएको छ । नेपाल शिक्षा सेवाअन्तर्गतको राजपत्राङ्कित प्रथम श्रेणीका महानिर्देशकको नेतृत्वमा विभिन्न तहका जम्मा ३१ जना जनशक्ति र आवश्यकताका आधारमा स्वतन्त्र विज्ञसेवाको परिचालन गरी तोकिएको संस्थागत कार्य सम्पादन गर्ने कार्य केन्द्रले गरेको छ । अनुसन्धान र परीक्षणमा विषयगत समितिहरूले मार्गदर्शन गरेका छन् । शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा सञ्चालन गरेका प्रमुख कार्यहरू निम्नअनुसार छन् :

१. आर्थिक वर्ष २०८१/८२ (सन् २०२५) मा कक्षा ८ को विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण सञ्चालन गरियो । ७६ जिल्ला (मनाङ्गबाहेक) मा गणित र विज्ञान तथा प्रविधि विषयमा भएको परीक्षणमा तोकिएको नमुना छनोट विधिका आधारमा छनोट गरिएका ९०० विद्यालयहरूका कक्षा ८ पूरा गरी कक्षा ९ मा अध्ययनरत २४३०० विद्यार्थीहरू सहभागी भएका थिए । परीक्षण योजनामा रहे पनि नेपाली र अङ्ग्रेजी विषय विनियोजित बजेटमा भएको कटौतीका कारण समावेश गर्न सकिएन, दुई विषयमा मात्र परीक्षण सञ्चालन गरिएको छ । परीक्षण सञ्चालन कार्यलाई स्तरीकृत बनाउन र देशभरि एकरूपता ल्याउन शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले परीक्षण सञ्चालन मार्गदर्शन पुस्तिकाको विकास गरी अभिमुखीकरण सञ्चालन गरिएको छ । यसको तयारीका रूपमा गत आ.व. २०८०/८१ मा सञ्चालन गरिएको पूर्वपरीक्षणको तथ्याङ्क विश्लेषण

गरी प्रश्नपत्रलाई अन्तिम रूप दिई केन्द्रबाट नै प्रश्नपत्र छपाइ, दुवानीलगायत कार्य भएको थियो । सम्बन्धित शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइहरूबाट परीक्षण सञ्चालनको व्यवस्थापन तथा सहजीकरण भएको थियो । यस कार्यका लागि शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले ७ प्रदेशमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ प्रमुख वा परीक्षा हेर्ने अधिकृत कर्मचारीहरूलाई अभिमुखीकरण गरेको थियो । यस परीक्षणको अड्कन र तथ्याङ्क प्रविष्टि, प्रतिवेदन विकासलगायतका कार्य आ.व. २०८२/८३ मा गरिने छ ।

२. कक्षा ५ को विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण सञ्चालन गर्न परीक्षण साधनलाई स्तरीकरण गर्ने उद्देश्यका साथ विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणको साधनको पूर्व परीक्षण १५ जिल्लाका ४३५० जना विद्यार्थीहरूमा सञ्चालन गरियो । मोरङ, ओखलढुङ्गा, महोत्तरी, सिराहा, नुवाकोट, काठमाडौं, रामेछाप, कास्की, लमजुङ, रूपन्देही, प्युठान, सुर्खेत, कालीकोट, कैलाली र बझाङ जिल्लाहरू पूर्व परीक्षणका लागि छनोट गरिएका थिए । यसको तथ्याङ्क विश्लेषण गरी परीक्षण साधनलाई अन्तिम रूप दिई आ.व. २०८२/८३ मा हुने उपलब्धि परीक्षणमा प्रयोग गरिने छ ।

यसै परीक्षणको तयारीका रूपमा कक्षा ५ को सिकाइ उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण ढाँचा विकास गरिएको छ । आधारभूत शिक्षा (कक्षा ४-५) पाठ्यक्रम २०७८ मा आधारित भई चारओटा विषयहरू नेपाली, अङ्ग्रेजी, गणित र विज्ञान तथा प्रविधिको कक्षा ५ को परीक्षण ढाँचा विकास गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ । यसमा चार विषयका एक एक सेट नमुना प्रश्नहरू पनि समावेश गरिएको छ । सम्बन्धित विषयका विज्ञहरूको कार्यदलबाट विषयगत परीक्षण ढाँचाको मस्यौदा लेखन, सरोकारवालाहरूको सहभागितामा पृष्ठपोषण सङ्कलन र सुधारका साथै विषयगत समितिबाट परीक्षण ढाँचालाई स्वीकृत गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ । यसले आ.व. २०८२/८३ मा सञ्चालन हुने कक्षा ५ को विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणमा सैद्धान्तिक र प्रक्रियागत आधार तयार हुनाका साथै परीक्षणका साधनहरू निर्माण साथै परीक्षण सञ्चालनका लागि मार्गदर्शन प्राप्त हुने छ ।

३. आ. व. २०८०/८१ मा सञ्चालन भएको कक्षा ३ को पढाइ तथा गणितीय सिपको राष्ट्रिय परीक्षणको प्रतिवेदन विकास भएको छ ।
४. स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ (ज) मा व्यवस्था भएअनुसार स्थानीय तहबाट सञ्चालन गरिने विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण कार्यलाई प्राविधिक सहजीकरण गर्न परीक्षणका मूलतः प्राविधिक पक्षलाई समेटेी मार्गदर्शन पुस्तिका विकास गरिएको छ ।

५. साना विद्यालयहरू (कक्षामा १० भन्दा कम विद्यार्थी भएका) समेत समेटी प्रारम्भिक सिकाइ र विकास स्तरमा आधारित परीक्षण बागमती प्रदेशका १३ जिल्लाका ९० ओटा प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्र र कक्षा १ मा अध्ययनरत ६७२ जना बालबालिकाहरूमा सम्पन्न भएको छ ।
६. प्रदेश सरकार मातहतका सातैओटा शिक्षा विकास निर्देशनालयहरूको कार्यसम्पादन परीक्षण गर्न केन्द्रबाट विज्ञ परीक्षकमार्फत् स्थलगत अवलोकनसहितको कार्यसम्पादन परीक्षण कार्य सम्पन्न भएको छ । निर्देशनालयहरूको कार्यसम्पादनको अवस्था, निष्कर्ष र सुझावसहितको प्रतिवेदन विकास गरिएको छ ।
७. सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयहरूको समग्र कार्यसम्पादन स्तर निर्धारण गरी सुधारसँग आबद्ध गर्न केन्द्रले सामुदायिक विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षण मार्गदर्शन पुस्तिका र परीक्षण साधन विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षणमा विद्यालयको लगानी, प्रक्रिया, उपलब्धि गरी प्रमुख ३ क्षेत्र र सेवा प्रदान गरिएका विद्यार्थी सङ्ख्यासहितको क्षेत्रमा ८९ ओटा सूचकमा आधारित भई परीक्षण गर्नुका साथै विद्यालयहरूको स्तर निर्धारण/श्रेणीकरणसमेत गरिएको छ । आ.व. २०८१/८२ मा इलाम, जाजरकोट, जुम्ला, डोटी र बैतडी गरी ५ जिल्लाका ४३० सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयहरूको कार्यसम्पादन परीक्षण सम्पन्न भएको छ ।
८. आ.व.२०८१/८२ मा आ.व. २०७६/७७ मा कार्यसम्पादन परीक्षण भएका २ जिल्ला मोरङ र सुर्खेत तथा आ. व. २०७७/७८ मा कार्यसम्पादन परीक्षण सम्पन्न भएका ५ जिल्ला बारा, काभ्रेपलान्चोक, नुवाकोट, तनहुँ र बाँकेका १/१ स्थानीय तहमा स्थानीय तहले छनोट गरेका ७/७ सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयहरूको स्वमूल्याङ्कन तथा समीक्षा कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ । कार्यक्रममा ७ ओटै जिल्लाका ४८ ओटा विद्यालयहरूको सहभागिता रहेको थियो । विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षण फलोअप कार्यक्रम स्थानीय तहका प्रमुख, उपप्रमुख, सम्बन्धित विद्यालयका प्रधानाध्यापक, विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष र स्थानीय तहका शिक्षा शाखाका कर्मचारी र शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ प्रमुखको सहभागितामा सञ्चालन भएको थियो । विद्यालयमा आवधिक रूपमा भएका सुधारका कार्यहरूको अभिलेखन भएको छ साथै सुधार निरन्तरताका लागि सुझाव दिइएको छ ।
९. सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयका प्रधानाध्यापकको नेतृत्व र व्यवस्थापकीय क्षमताको अवस्था परीक्षण गरी प्रतिवेदन तथा सुधारका क्षेत्रहरू सिफारिस गर्ने उद्देश्यका साथ केन्द्रबाट विज्ञमार्फत् प्रधानाध्यापकको नेतृत्व कार्यसम्पादन परीक्षण गरिएको छ । यस कार्यका लागि ६५ ओटा सूचक र १९५ अङ्क भारसहितको परीक्षण साधनको विकास गरिएको छ । आ.व. २०८१/८२ मा ७ ओटा

प्रदेशका १२ ओटा जिल्लाका ५० ओटा सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयका प्रधानाध्यापकहरूको कार्यसम्पादन परीक्षण सम्पन्न गरिएको छ ।

१०. विद्यालय शिक्षासम्बन्धी समसामयिक शैक्षिक मुद्दाहरूको अध्ययन अनुसन्धान गरी तथ्य र प्रमाणमा आधारित सुझाव दिने उद्देश्यले चार विषय: (क) विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणका प्राप्ति र सरकारले गरेका प्रयासबिचको तालमेल अध्ययन अनुसन्धान, (ख) विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणले औल्याएको विद्यार्थी उपलब्धि प्रवृत्तिको विश्लेषणात्मक अध्ययन अनुसन्धान, (ग) माध्यमिक शिक्षा कक्षा ९-१२ मा सञ्चालित प्राविधिक धारअन्तर्गतको बालीविज्ञानसम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान र (घ) सामुदायिक विद्यालय र संस्थागत विद्यालयको सिकाइ उपलब्धिमा तुलनात्मक विश्लेषणसम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान - परामर्श सेवामार्फत सम्पन्न गरी प्रतिवेदन तयार पारिएको छ ।
११. प्रारम्भिक कक्षा (कक्षा २ र ३) मा पढ्ने विद्यार्थीहरूको पढाइ तथा गणितीय सिपको परीक्षण गर्ने प्रयोजनका लागि विषय शिक्षक, सम्बन्धित विषय विज्ञ तथा पाठ्यक्रम विज्ञको सहभागितामा पढाइ तथा गणितीय सिपको परीक्षण ढाँचा अद्यावधिक तथा परिमार्जन गरी साधन विकास गरिएको छ । दृष्टि तथा श्रवणसम्बन्धी अपाङ्गता भएका बालबालिकासमेतको पढाइ तथा गणितीय सिप परीक्षण गर्न अनुकूलन गरी समावेशी परीक्षण ढाँचा तथा साधन विकास गरिएको छ ।
१२. सिकाइ आपूरण र द्रुत सिकाइ योजना (Recovery and Accelerated Learning, ReAL Plan) कार्यान्वयनमा परीक्षण ढाँचा तथा साधन विकास गरी प्राविधिक सहजीकरण गर्नका लागि नेपाली, अङ्ग्रेजी, गणित र विज्ञान तथा प्रविधि विषय गरी चार विषयका मार्गदर्शन र निदानात्मक परीक्षण साधन परिमार्जन तथा थप साधन विकास गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ । नेपाली र गणित विषयको कक्षा ३ देखि ८ सम्मका २/२ सेट गरी जम्मा २४ सेट र विज्ञान तथा प्रविधि र अङ्ग्रेजी विषयका कक्षा ६ देखि ८ सम्मका २/२ सेट गरी जम्मा १२ सेट गरी कुल ३६ सेट परीक्षण साधन विकास गरी केन्द्रको वेबसाइटमा अपलोड गर्नुका साथै छपाइसमेत गरिएको छ ।
१३. केन्द्रबाट हुने विद्यार्थीको उपलब्धि परीक्षण, विद्यालय तथा शैक्षिक निकायहरूको कार्यसम्पादन परीक्षण तथा अनुसन्धान आदिलाई सैद्धान्तिक र प्राविधिक रूपमा वैध, विश्वसनीय, प्रभावकारी बनाउन केन्द्रमा नेपाली, अङ्ग्रेजी, गणित र विज्ञान तथा प्रविधि विषयका समिति एवम् कार्यसम्पादन परीक्षण समिति गरी ५ ओटा समिति रहेका छन् । विषय समितिको अध्यक्षता सम्बन्धित विषयक्षेत्रका प्राध्यापकहरूले गर्ने व्यवस्था छ । आ.व.२०८१/८२ मा विषय समितिहरूबाट परीक्षणका विधि तथा प्रक्रिया निर्धारण गर्न पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने, परीक्षणका ढाँचा

निर्माण गर्ने, परीक्षण साधनहरूलाई अन्तिम रूप दिई अनुमोदन गर्ने लगायतका प्राविधिक कार्यहरू भएका छन् ।

१४. आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा केन्द्रबाट सरोकारवालासँग समन्वय र सहकार्य, कार्यसम्पादन परीक्षण फलोअप, कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि कार्यक्रम कार्यान्वयनको अनुगमन गरी प्रतिवेदन गर्ने कार्यहरू भएका छन् । साथै यिनै विषयमा स्वतन्त्र तवरबाट अनुगमन गरी लेखाजोखा गरी पृष्ठपोषण प्राप्त गर्न तथा परीक्षणका प्रतिवेदन तथा सिफारिसहरूको सचेतना तथा कार्यान्वयनको अवस्था अनुगमनका लागि सञ्चारकर्मीहरूसँगको सहकार्यमा १० जिल्लाहरूमा स्थलगत अनुगमन गरी प्रतिवेदन लिने कार्य पनि सम्पन्न भएका छन् ।
१५. शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले विगतमा सम्पन्न गरेका प्रारम्भिक सिकाइ तथा विकास स्तरमा आधारित परीक्षण, विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण र कार्यसम्पादन परीक्षणका नतिजा तथा सिफारिसहरूलाई प्रदेशस्तरमा प्रबोधीकरण गर्ने वार्षिक कार्यक्रमअन्तर्गत सुदूरपश्चिम प्रदेशको कैलाली, कर्णाली प्रदेशको सुर्खेत, लुम्बिनी प्रदेशको बाँके, गण्डकी प्रदेशको कास्की, बागमती प्रदेशको मकवानपुर, रामेछाप र भक्तपुर, मधेश प्रदेशको धनुषा एवम् कोशी प्रदेशको धनकुटा र सुनसरीमा एक दिनको प्रबोधीकरण गोष्ठी सम्पन्न गरिएको छ । यस क्रममा विषयगत छलफल भई सुधारका विषय, पद्धति र कार्यहरू पहिचान भएका छन् ।
१६. केन्द्रबाट विगतमा भएका सिकाइ उपलब्धि परीक्षण, कार्यसम्पादन परीक्षणका प्रतिवेदनहरू विकास गर्ने, केन्द्रको जर्नल, बुलेटिन, परीक्षणका ढाँचा तथा साधनहरू विद्युतीय प्रकाशन, छपाइ, वितरण र यसउपर छलफल, अन्तरक्रियाहरू भएका छन् । सिकाइ उपलब्धि परीक्षणको विवरण प्रविष्टि गर्ने सफ्टवेयर विकास गरी प्रयोगमा ल्याइएको छ । केन्द्रको सुदृढीकरणका लागि केन्द्रले गर्ने अनुसन्धानसम्बन्धी प्राविधिक पुस्तिकाहरू विकास गरिएको छ । विभिन्न विषयमा केन्द्रका कर्मचारीको क्षमता विकास कार्यक्रम गरिएको छ ।
१७. केन्द्रको आ.व. २०८१/८२ का लागि विनियोजित बजेट तथा कार्यक्रमको भौतिक तथा वित्तीय प्रगति यस प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको छ । लेखापरीक्षण र बेरुजु फछ्यौँटका कार्यहरू भएका छन् ।

समग्रमा, केन्द्र स्थापना भएपश्चात् हालसम्म १५ ओटा विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षणहरू सम्पन्न भएका छन् । ६३७० सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण भएको छ । विभिन्न शैक्षिक निकायहरूको कार्यसम्पादन परीक्षण सम्पन्न भएको छ । प्रारम्भिक सिकाइ तथा विकास स्तरमा आधारित परीक्षणहरू, प्रधानाध्यापकको नेतृत्व कार्यसम्पादनको परीक्षण, कार्यक्रम परीक्षणहरू, सेवा प्रवाहसम्बन्धी अध्ययनहरू, विद्यालय शिक्षासम्बन्धी समयसामयिक विषयमा अध्ययनहरू भएका छन् ।

विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना हुँदै विद्यालय क्षेत्र विकास योजना र विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना र तिनका कार्यक्रममा केन्द्रबाट सम्पादित अनुसन्धानका निष्कर्ष तथा सुझावले उल्लेख्य स्थान पाएका छन् । उपर्युक्त योजनाहरूमा सिकाइ उपलब्धिसम्बन्धी सूचकहरू प्रमुख कार्यसम्पादन सूचकका रूपमा रहेका छन् । विभिन्न विषयका परीक्षण पद्धति, साधन विकास र प्राविधिक सहजीकरणका कार्यहरू भएका छन् । आधारभूत सिकाइको सुनिश्चित गर्ने, शिक्षा क्षेत्रमा सुधार गर्ने विषय, जवाफदेहिताको खोजी गर्ने आदि विषयमा बहसहरू सिर्जना भएका छन् । सिकाइ उपलब्धि परीक्षणका क्रममा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रचलित परीक्षण प्रविधि, मानकहरूसँग आबद्ध गराउने कार्य भएका छन् ।

यसै गरी दिगो विकास लक्ष्यअन्तर्गत शिक्षासम्बन्धी लक्ष्यका सूचकहरूमा प्रतिवेदन दिनसक्ने पद्धति, प्रविधिमा आधारित भई छोटो समयमा प्रतिवेदन दिन सक्ने केन्द्रको क्षमता, शिक्षा प्रणालीका विभिन्न पक्षमा सूक्ष्मतम प्रकृतिका सुधारलक्षित पृष्ठपोषण दिनसक्ने प्रतिवेदन विकास गर्ने, सबैले सहजै बुझ्ने गरी सिकाइ उपलब्धिका बहुप्रतिवेदन विकास गर्नुपर्नेलगायतका विषय केन्द्रसँग अपेक्षा गरिएका विषयहरू हुन् ।

यसै गरी स्थानीय तह, प्रदेश तहबाट कार्यसम्पादन परीक्षण, सिकाइ उपलब्धि परीक्षण सञ्चालन गर्ने गराउने, सङ्घीयतामा यस प्रणालीलाई विकास गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ । कार्यसम्पादन परीक्षणलाई विद्यालयले नियमित स्वपरीक्षणमा लैजाने, यसलाई विद्यालयमा हुने सामाजिक परीक्षण, विद्यालय सुधार योजनासँग आबद्ध गर्ने, जवाफदेहिता, स्रोतविनियोजन, सुधारका प्रयाससँग आबद्ध गर्ने नीतिगत व्यवस्था हुनुपर्ने अनुभव तथा सुझाव प्राप्त भएका छन् ।

केन्द्रमा अनुसन्धानमा संलग्न जानकार जनशक्ति व्यवस्था गर्ने, क्षमता विकास कार्यक्रम योजनाबद्ध एवम् नियमित सञ्चालन गर्ने, केन्द्रलाई प्रविधि तथा पूर्वाधारयुक्त बनाउनुपर्ने देखिन्छ । कार्यसम्पादनका क्रियाकलाप समेट्ने खर्च गर्ने नर्मसको अभावमा भएका समस्या हटाउनुपर्ने छ । यस्तै, केन्द्रमा भएका अनुसन्धानका तथ्याङ्कका आधारमा बहुप्रतिवेदन तयार पार्ने, विषयक्षेत्रगत, शैक्षिक मुद्दागत प्रतिवेदन तयार पार्ने, नीति सुझाव पत्रहरूको विकास गर्ने, प्रचार प्रसार र सुधारको विषयलाई जोड दिने, तथ्याङ्कको बहुउपयोग गर्नुपर्ने विषय भावी कार्यदिशाका रूपमा पहिचान भएका छन् ।

विषय सूची

प्रतिवेदनको सारांश

i-vi

परिच्छेद १

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको परिचय

१.१ पृष्ठभूमि	१
१.२ शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको काम, कर्तव्य र अधिकार	२
१.३ शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको कार्यसम्पादनका क्षेत्र	५
१.४ प्रतिवेदन पेस गर्ने दायित्व	७

परिच्छेद २

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको कार्यसम्पादनसँग सम्बन्धित कानुनी तथा नीतिगत आधार

२.१ नेपालको संविधान	८
२.२ शिक्षा ऐन, २०२८	८
२.३ नीति तथा योजना	८
२.३.१ राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६	८
२.३.२ विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका विभिन्न योजनाहरू	९
२.४ निर्देशिका, कार्यविधि तथा मुख्य मार्गदर्शनहरू	१०
२.४.१ शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र सञ्चालन निर्देशिका, २०७४	१०
२.४.२ सामुदायिक विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षण मार्गदर्शन पुस्तिका, २०८१	१०
२.४.३ विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण नीति मार्गदर्शन, २०२२	११
२.४.४ स्थानीय तह (शिक्षा महाशाखा/शाखा) को कार्यसम्पादन परीक्षण मार्गदर्शन र साधन २०८०	१२
२.४.५ शिक्षा विकास निर्देशनालय कार्यसम्पादन परीक्षण मार्गदर्शन, २०८१	१२
२.५ सङ्गठनात्मक संरचना	१२

परिच्छेद ३

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षणसम्बन्धी सैद्धान्तिक पक्ष

३.१ बृहत् स्तरमा गरिने परीक्षण	१४
३.२ विद्यालय तथा शैक्षिक निकायको कार्यसम्पादन परीक्षण	१६
३.३ केन्द्रको कार्यसम्पादनका लागि मार्गदर्शक सिद्धान्त	२१

परिच्छेद ४

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको कार्य सम्पादन

४.१ विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण	२३
४.१.१ परिचय, चरण तथा उद्देश्य	२३
४.१.२ केन्द्रले आ.व. २०८१/८२ मा सम्पादन गरेका विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षणसम्बन्धी कार्यहरू	२६
४.१.३ कक्षा ८ को विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण सञ्चालन	२७
४.१.४ कक्षा ५ को विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण ढाँचा विकास	२७
४.१.५ कक्षा ५ को विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणको पूर्वपरीक्षण सञ्चालन	२८
४.१.६ कक्षा ३ को पढाइ तथा गणितीय सिपको राष्ट्रिय परीक्षणको प्रतिवेदन विकास	२९
४.१.७ उपलब्धि परीक्षणका लागि स्थानीय तहलाई मार्गदर्शन विकास	३५
४.२ विद्यालय तथा शैक्षिक निकायको कार्यसम्पादन परीक्षण	३५
४.२.१ परिचय, चरण तथा उद्देश्य	३५
४.२.२ आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा भएका सम्पादन भएका कार्यसम्पादन परीक्षणसम्बन्धी कार्य	३८
४.२.३ सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण र विद्यालयको श्रेणीकरण/स्तरीकरण	३८
४.२.४ विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षण फलोअप कार्यक्रम	४५
४.२.५ प्रधानाध्यापकको नेतृत्व कार्यसम्पादन परीक्षण	५०
४.२.६ शिक्षा विकास निर्देशनालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	५४
४.३ प्रारम्भिक सिकाइ र विकास स्तरमा आधारित परीक्षण	६०
४.४ प्रारम्भिक कक्षा पढाइ तथा गणितीय सिपको परीक्षण ढाँचा, मार्गदर्शन र साधन विकास	६४
४.५ शिक्षासम्बन्धी मुद्दाहरूमा अनुसन्धान	६६
४.६. केन्द्रको अर्थिक वर्ष २०८०/८१ को वार्षिक प्रतिवेदन हस्तान्तरण	६८
४.७. प्रदेश स्तरीय प्रबोधीकरण गोष्ठी सञ्चालन	६९
४.८ सञ्चारकर्मी एवम् सञ्चार संस्थासँग सहकार्य	७०
४.९. सिकाइ आपूर्ण र द्रुत सिकाइ योजना कार्यान्वयनका लागि निदानात्मक परीक्षण ढाँचा तथा साधन परिमार्जन र विकास	७२
४.१० अन्य कार्यक्रमहरू	७२

परिच्छेद ५

वित्तीय अवस्था

५.१ वार्षिक वजेट विनियोजनको अवस्था र प्रगति

७४

५.२ लेखापरीक्षण तथा बेरूजुको अवस्था

७५

परिच्छेद ६

समस्या, चुनौती र अवसर

६.१ समस्या

७६

६.२ चुनौती

७७

६.३ अवसर

७८

परिच्छेद ७

अध्ययनका निष्कर्ष तथा सुझाव कार्यान्वयन र भावी कार्यदिशा

७.१ अध्ययनका निष्कर्ष तथा सुझावको कार्यान्वयन

८०

७.२ भावी कार्यदिशा

८०

सामग्री सूची

८४

अनुसूची-१, शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको सङ्गठन संरचना

८५

अनुसूची-२, शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रका विषयगत समितिहरूको विवरण

८६

परिच्छेद १

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको परिचय

यस परिच्छेदमा शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र (Education Review Office, ERO) को पृष्ठभूमि, केन्द्रका काम, कर्तव्य र अधिकार एवम् केन्द्रको कार्यसम्पादनका क्षेत्रहरू समावेश गरिएको छ ।

१.१ पृष्ठभूमि

विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर परीक्षणसमेतको कार्य गरी प्रणालीमा सुधारका लागि प्रमाणमा आधारित पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने उद्देश्यले शिक्षा ऐन २०२८ को दफा ७ख. को व्यवस्थाबमोजिम शिक्षा मन्त्रालयअन्तर्गत केन्द्रीय निकायका रूपमा शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र (यसपछि यस प्रतिवेदनमा केन्द्र भनिएको छ) स्थापना भएको हो । विद्यालय शिक्षाको शैक्षिक गुणस्तर परीक्षणसमेतको परिभाषित कार्यअन्तर्गत विभिन्न कक्षामा विद्यार्थीको उपलब्धि परीक्षण, शैक्षिक निकाय तथा विद्यालयहरूको कार्यसम्पादन परीक्षण तथा अनुसन्धानहरू हुँदै आएका छन् ।

केन्द्रबाट कक्षा ५, ८ र १० का विद्यार्थीका लागि नेपाली, अङ्ग्रेजी, गणित र विज्ञान तथा प्रविधि विषयमा विद्यार्थीको उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण (National Assessment of Student Achievement, NASA) सञ्चालन हुँदै आएको छ । यसै गरी कक्षा ३ का लागि पढाइ तथा गणितीय सिपको राष्ट्रिय परीक्षण (National Assessment for Reading and Numeracy, NARN) सञ्चालन गरिएको छ । विद्यालय तथा शैक्षिक निकायको कार्यसम्पादन परीक्षण (Performance Audit, PA) सञ्चालन, प्रधानाध्यापकहरूको नेतृत्व कार्यसम्पादन परीक्षण र स्थानीय तहको शैक्षिक सेवा प्रवाह तथा सेवाग्राही सन्तुष्टि सर्वेक्षण गरिएको छ । प्रारम्भिक सिकाइ तथा विकास स्तर (Early Learning and Development Standards, ELDS) मा आधारित परीक्षणबाट कक्षा १ मा अध्ययनरत बालबालिकाको विद्यालय तयारी र बालविकास केन्द्रको अवस्था अध्ययन हुँदै आएको छ । यसका साथै यस केन्द्रबाट विद्यालय शिक्षासम्बन्धी समसामयिक विषयमा अनुसन्धानलगायतका कार्यहरू हुँदै आएका छन् । यस केन्द्रबाट उल्लिखित परीक्षण तथा अनुसन्धान तथा विभिन्न परीक्षणका लागि ढाँचा तथा साधन विकासका कार्यहरू हुँदै आएका छन् ।

नेपालमा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण तथा विद्यालय तथा शैक्षिक निकायहरूको कार्यसम्पादन परीक्षण गर्नका लागि विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना (२०६६-२०७२) ले अलग्गै निकायको परिकल्पना

गरेको थियो । यसै परिकल्पनाअनुसार शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयअन्तर्गत रहने गरी वि.सं. २०६६ साल कार्तिकमा शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको स्थापना भएको थियो । स्थापनाको समयमा कार्यविधि तथा मार्गदर्शनमार्फत आफ्नो काम कारवाही अगाडि बढाएको यस केन्द्रलाई वि.सं. २०७२ सालमा भएको शिक्षा ऐनको आठौँ संशोधनले कानुनी आधार प्रदान गरेको थियो । शिक्षा ऐन २०२८ को दफा ७ख. मा विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर परीक्षण गर्ने कामसमेतका लागि एक शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहने व्यवस्था छ । नेपाल सरकार शिक्षा मन्त्रालयबाट २०७४ भदौ २७ गते शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र सञ्चालन निर्देशिका, २०७४ जारी गरी यसै निर्देशिकाअनुसार केन्द्रले आफ्नो काम कारवाही सञ्चालन गर्दै आएको छ ।

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र सञ्चालन निर्देशिका, २०७४ को दफा ११ ले केन्द्रले परीक्षणसम्बन्धी वार्षिक प्रतिवेदन तयार गरी राष्ट्रिय शिक्षा परिषद्मार्फत नेपाल सरकारसमक्ष पेस गर्ने उल्लेख गरेको छ । यसै सन्दर्भमा शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको काम, कर्तव्य र अधिकार, कार्यसम्पादनको कानुनी तथा नीतिगत आधार, कार्यसम्पादनको सैद्धान्तिक पक्ष, वि.सं. २०८१ साउनदेखि २०८२ असारसम्म सम्पादन गरिएका कार्यहरू, वित्तीय अवस्था, समस्या, चुनौती, अवसर र भावी कार्यदिशा समेटी आर्थिक वर्ष २०८१/८२ को वार्षिक प्रतिवेदन तयार गरिएको छ ।

१.२ शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको काम, कर्तव्य र अधिकार

शिक्षा ऐन, २०२८ (आठौँ संशोधन) दफा ७ख. मा विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर परीक्षण गर्ने काम समेतको लागि एक शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहने व्यवस्था छ । शिक्षाको गुणस्तर सुधार र समता कायम गर्ने, शिक्षा पद्धतिको उत्तरदायित्वमा सुधार एवम् सक्षमता र प्रभावकारिता वृद्धि गर्ने कार्यमा सहयोग पुऱ्याउनका लागि नेपाल सरकार तथा मातहतका शैक्षिक निकाय तथा विद्यालयहरूलाई प्रमाणमा आधारित पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने उद्देश्यका साथ स्थापित शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रका प्रमुख कार्यहरू देहायका क्षेत्रहरूसँग सम्बन्धित रहेका छन् :

१. विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण,
२. विद्यालय तथा शैक्षिक निकायहरूको कार्यसम्पादन परीक्षण,
३. शैक्षिक मुद्दाहरूमा अध्ययन अनुसन्धान ।

उल्लिखित कार्यक्षेत्रहरूलाई आधार मानी शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र सञ्चालन निर्देशिका २०७४ ले शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको काम, कर्तव्य र अधिकारलाई देहायअनुसार उल्लेख गरेको छ :

- (क) आवधिक रूपमा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि स्तर परीक्षण गरी गुणस्तर सुधार तथा समताको अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले शैक्षिक नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमाका लागि शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय तथा सम्बद्ध निकायलाई पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने,
- (ख) विद्यालय तथा शैक्षिक निकायहरूको कार्यसम्पादन स्तरको नियमित रूपमा परीक्षण गरी सेवा प्रवाह तथा विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर सुधारका निम्ति सम्बद्ध निकायहरूलाई प्रमाणमा आधारित पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने,
- (ग) जवाफदेहितामा वृद्धि गरी शैक्षिक सेवा प्रवाहमा सुधार गर्ने उद्देश्यले विद्यालय तथा शैक्षिक निकायहरूलाई आफ्नो कार्यसम्पादन स्तरको स्वमूल्याङ्कनका लागि सहजीकरण गर्ने,
- (घ) शैक्षिक आयोजना र परियोजनाको कार्यसम्पादन परीक्षण गर्ने,
- (ङ) शैक्षिक कार्यक्रम, आयोजना तथा परियोजनाहरूको मूल्याङ्कन गर्ने,
- (च) शिक्षा क्षेत्रका समसामयिक मुद्दाहरूमा अध्ययन अनुसन्धान गरी शिक्षामा समता र गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि प्रमाणमा आधारित सूचना तथा सुझावहरू उपलब्ध गराउने,
- (छ) विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण र विद्यालय तथा निकायहरूको कार्यसम्पादन परीक्षणका लागि उपयुक्त विधि, प्रविधि तथा प्रक्रियाको खोजी तथा प्रयोग गर्ने गराउने,
- (ज) सिकाइ उपलब्धि परीक्षण, कार्यसम्पादन परीक्षण तथा शैक्षिक अध्ययन अनुसन्धानका लागि मानवीय तथा संस्थागत क्षमता विकास गर्ने गराउने,
- (झ) सिकाइ उपलब्धि परीक्षण, कार्यसम्पादन परीक्षण तथा शैक्षिक अध्ययन अनुसन्धानलाई प्रभावकारी बनाउन यस क्षेत्रमा कार्यरत राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघसंस्थाहरूसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने।

केन्द्रमा निजामती सेवाअन्तर्गत नेपाल शिक्षा सेवाका राजपत्राङ्कित प्रथम श्रेणीको कर्मचारी महानिर्देशक हुने प्रावधान रहेको छ । महानिर्देशकको काम कर्तव्य र अधिकारलाई शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र सञ्चालन निर्देशिका, २०७४ ले देहायअनुसार उल्लेख गरेको छ :

१. केन्द्रको वार्षिक योजना, कार्यक्रम, बजेट तयार गर्ने गराउने,
२. निकायगत, विद्यालयगत कार्यसम्पादन परीक्षण तथा विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धिस्तर परीक्षणसम्बन्धी कार्य योजना तथा रणनीति निर्माण गर्ने गराउने,

३. निकायगत, विद्यालयगत कार्यसम्पादन परीक्षण तथा विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि स्तर परीक्षण तथा विद्यार्थी सिकाइ स्तर परीक्षणका लागि आवश्यक कार्यविधि तथा कार्य निर्देशिका विकास गर्ने गराउने,
४. स्वीकृत योजना तथा कार्यविधिअनुसार शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय र अन्तर्गतका निकायहरू तथा विद्यालयहरूको समग्र शैक्षिक पद्धति, संस्थागत क्षमता र पदाधिकारीको सक्षमता तथा कार्य प्रगतिहरूको लेखाजोखा गर्ने गराउने,
५. शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि विभिन्न निकायबाट विकास भएका मानक एवम् मापदण्डहरूको कार्यान्वयन अवस्थाको परीक्षण गर्ने गराउने,
६. निकायगत तथा विद्यालयगत कार्यसम्पादन र विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षणका लागि ढाँचा, साधन, सूचक तथा मापदण्ड विकास गर्ने गराउने,
७. परीक्षण गरिएका निकाय र विद्यालयहरूको प्रतिवेदन तयार गर्ने गराउने,
८. गुणात्मक सुधारका लागि विद्यार्थीहरूको सिकाइ स्तरको आवधिक रूपमा परीक्षण गर्ने गराउने,
९. मन्त्रालय अन्तर्गतका निकायहरू र विद्यालय तहसम्मका शैक्षिक साझेदारी संस्थाहरूबिच संस्थागत समन्वयको अवस्था विश्लेषण गरी सुधारका लागि सुझाव दिने,
१०. समसामयिक शैक्षिक मुद्दाहरू पहिचान गरी सोको अध्ययन गराई सुझावहरू कार्यान्वयन गर्न गराउन सम्बन्धित निकायमा प्रस्तुत गर्ने, गराउने,
११. परीक्षण समितिको निर्णयअनुसार परीक्षणहरूका अन्तिम प्रतिवेदन तयार गर्ने गराउने, परीक्षण समितिमा छलफल गराउने र राष्ट्रिय शिक्षा परिषद्मा पेस गरी सार्वजनिक गर्ने गराउने,
१२. विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणका नतिजालाई अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यास तथा अवस्थसँग तुलना गर्ने गराउने र सरोकारवालाहरूलाई उपलब्धिको जानकारी गराउने,
१३. केन्द्रको वार्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयन सम्बन्धमा अनुगमन गरी प्रतिवेदन पेस गर्ने,
१४. विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि स्तर परीक्षण सम्बन्धी रणनीति र कार्यनीति, ढाँचा, कार्ययोजना निर्माण गर्ने गराउने,
१५. उपलब्धि परीक्षण र कार्यसम्पादन परीक्षणको विकास र गुणस्तर विकासका लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संस्थागत सम्बन्ध र सम्पर्क विस्तार गर्ने गराउने,

१६. विद्यार्थी उपलब्धि तथा कार्यसम्पादन परीक्षणसम्बन्धी नीति तथा कार्यनीति तयार गर्ने र परीक्षण समितिका निर्णयहरू कार्यान्वयन गर्ने गराउने,
१७. शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको कार्यकारी प्रमुखका रूपमा केन्द्रको दैनिक प्रशासन, आर्थिक प्रशासन, खरिद र कर्मचारी प्रशासनसम्बन्धी सम्पूर्ण निर्णय गर्ने र कार्यान्वयन गर्ने गराउने ।

१.३ शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको कार्यसम्पादनका क्षेत्र

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र सञ्चालन निर्देशिका २०७४ मा उल्लिखित शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको काम, कर्तव्य र अधिकार, केन्द्रबाट सम्पादित कार्य तथा अभ्यासका आधारमा यस केन्द्रका प्रमुख कार्यसम्पादनका क्षेत्र देहायबमोजिम रहेका छन्:

विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले निश्चित चक्रमा कक्षा ५, ८ र १० मा विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण (National Assessments of Student Achievement, NASA) सञ्चालन गर्छ । पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले विकास गरेको पाठ्यक्रमको आधारमा स्तरीकृत परीक्षाको माध्यमबाट कक्षा ५, ८ र १० का विद्यार्थीहरूको राष्ट्रिय नमुना लिई नेपाली, अङ्ग्रेजी, गणित र विज्ञान तथा प्रविधिसहित ४ विषयको उपलब्धि परीक्षण गरी प्रतिवेदन प्रकाशन गर्ने कार्य यस केन्द्रको कार्यक्षेत्रमा रहेको छ ।

पढाइ तथा गणितीय सिपको राष्ट्रिय परीक्षण

केन्द्रबाट साविकमा कक्षा ३ का विद्यार्थीको समेत विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण गर्ने गरिएकोमा सन् २०१९ देखि यस कक्षाको हकमा पढाइ तथा गणितीय सिपको राष्ट्रिय परीक्षण (National Assessment for Reading and Numeracy, NARN) सञ्चालन सुरु गरिएको छ ।

प्रारम्भिक सिकाइ र विकास स्तरमा आधारित परीक्षण

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले कक्षा १ मा अध्ययनरत बालबालिकाको प्रारम्भिक सिकाइ र विकास स्तर (Early Learning and Development Standards, ELDS) मा आधारित परीक्षण तथा बालविकास केन्द्रको अध्ययन गर्दै आएको छ । अध्ययनबाट बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास र कक्षा १ मा तयारीको अवस्था साथै बालविकास केन्द्रहरूको समग्र सिकाइ वातावरण अवस्था विश्लेषण गरी नीतिगत सुधारका लागि पृष्ठपोषण प्रदान गरिन्छ ।

कार्यसम्पादन परीक्षण

सामुदायिक तथा संस्थागत माध्यमिक विद्यालय, शैक्षिक निकायहरू र स्थानीय तहको शिक्षा सेवा प्रवाहको कार्यसम्पादन परीक्षण (Performance Audit, PA) गर्ने र सोको नतिजा सार्वजनिक गर्ने कार्य यस केन्द्रको कार्यसम्पादनको क्षेत्र रहेको छ । यो कार्य सञ्चालन गर्न ८९ ओटा सूचकसहितको कार्यसम्पादन परीक्षण साधन विकास गरिएको छ ।

प्रधानाध्यापकको नेतृत्व कार्यसम्पादन परीक्षण

सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयका प्रधानाध्यापकको नेतृत्व र व्यवस्थापकीय क्षमताको अवस्था परीक्षण गरी प्रतिवेदन तथा सुधारका क्षेत्रहरू सिफारिस गर्ने उद्देश्यका साथ शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले प्रधानाध्यापकको नेतृत्व कार्यसम्पादन परीक्षण गर्ने गरिएको छ । यस कार्यका लागि ६५ वटा सूचक र १९५ अङ्क भारसहितको परीक्षण साधनको विकास गरिएको छ ।

स्थानीय तहको शिक्षा सेवा प्रवाह तथा सेवाग्राही सन्तुष्टि सर्वेक्षण

स्थानीय तहहरूबाट भएको शैक्षिक सेवाहरूको प्रवाह तथा ती सेवाहरूमा सेवाग्राहीको सन्तुष्टिको लेखाजोखामार्फत् स्थानीय तहलाई पृष्ठपोषण प्रदान गरी कार्यक्रम कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने कार्यलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन स्थानीय तहमा शैक्षिक सेवा प्रवाह र सेवाग्राही सन्तुष्टि सर्वेक्षण गर्ने कार्य शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले गर्दै आएको छ ।

कार्यक्रम परीक्षण

शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयअन्तर्गतका केन्द्रीय निकाय, प्रदेशका शिक्षा तालिम केन्द्र र शिक्षा विकास निर्देशनालय तथा गैरसरकारी संस्थाहरूबाट सञ्चालित विभिन्न कार्यक्रमहरूको कार्यक्रम परीक्षण (Program Audit) गर्ने र कार्यक्रमको प्रभावकारिताका सम्बन्धमा लेखाजोखा गर्ने कार्य पनि केन्द्रले गर्दै आएको छ ।

अनुसन्धान तथा विकास

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले विद्यालय शिक्षाका विभिन्न विषयमा अध्ययन तथा अनुसन्धान कार्य गर्दै आएको छ । अनुसन्धान तथा विकास (Research and Development) अन्तर्गत केन्द्रका अध्ययनसम्बन्धी विषयमा थप अध्ययन, विद्यालय शिक्षाका समसामायिक विषयमा अध्ययन हुँदै आएको छ ।

१.४ प्रतिवेदन पेस गर्ने दायित्व

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र सञ्चालन निर्देशिका २०७४ को दफा ११ ले केन्द्रले वार्षिक प्रतिवेदन पेस गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । निर्देशिकाले प्रतिवेदनमा परीक्षणको विधि र प्रक्रिया, परीक्षण गरिएका विद्यालय, निकाय, विषय, विद्यार्थी आदिको सङ्ख्यासहितको विवरण, परीक्षणबाट पाइएको नतिजाका प्रमुख अंश, समस्या र समाधानका उपायहरू साथै आवश्यकतानुसार शैक्षिक नीति तर्जुमा र सेवा प्रवाहमा सुधारका लागि मन्त्रालय तथा सम्बद्ध निकायहरूका लागि सुझाव एवम् पृष्ठपोषण उल्लेख गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ ।

निर्देशिकाले गरेको व्यवस्था र केन्द्रले बसालेको परम्पराअनुसार आर्थिक वर्ष २०८१/८२ को स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेटको कार्यान्वयन, शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रबाट वार्षिक रूपमा सञ्चालित विद्यार्थी उपलब्धिर्को राष्ट्रिय परीक्षण तथा कार्यसम्पादन परीक्षण अध्ययनका प्राप्ति एवम् सिफारिस, अनुसन्धानका नतिजा तथा सुझावका सारांश र सिफारिस कार्यान्वयनका ठोस सुझावसमेत समेटिएको वार्षिक प्रतिवेदन तयार पारी नेपाल सरकारका माननीय शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रीज्यूसमक्ष आर्थिक वर्ष २०८१/८२ को वार्षिक प्रतिवेदन पेस गरिएको छ ।

परिच्छेद २

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको कार्यसम्पादनसँग सम्बन्धित कानुनी तथा नीतिगत आधार

यस परिच्छेदमा शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रसँग सम्बन्धित विद्यमान कानुनी एवम् नीतिगत प्रावधान, योजना तथा कार्यक्रम आधार, सङ्गठनात्मक संरचनासँग सम्बन्धित विषय समावेश गरिएको छ ।

२.१ नेपालको संविधान

नेपालको संविधानको धारा ३१ ले शिक्षालाई मौलिक हकका रूपमा व्यवस्था गरेको छ । त्यसै गरी संविधानको धारा ५१ को राज्यका नीतिहरूअन्तर्गत नागरिकको आधारभूत आवश्यकतासम्बन्धी नीतिमा शिक्षालाई वैज्ञानिक, प्राविधिक, व्यावसायिक, सिपमूलक, रोजगारमूलक एवम् जनमुखी बनाउँदै सक्षम, प्रतिस्पर्धी, नैतिक एवम् राष्ट्रिय हितप्रति समर्पित जनशक्ति तयार गर्ने विषय समाविष्ट छ । संवैधानिक व्यवस्थाअनुरूप नागरिकलाई गुणस्तरीय शिक्षा उपलब्ध गराउन शिक्षासम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रममा निरन्तर सुधार गरी कार्यान्वयन गर्नु आवश्यक हुन्छ ।

२.२ शिक्षा ऐन, २०२८

शिक्षा ऐन, २०२८ को आठौँ संशोधनले ऐनको दफा ७ ख. मा विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर परीक्षण गर्ने कामसमेतको लागि एक शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहने व्यवस्थाअनुरूप स्थापित यस केन्द्रको काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिएबमोजिम हुने भन्ने व्यवस्था गरिएको छ । ती काम, कर्तव्य र अधिकारहरूलाई सङ्गठन संरचना स्वीकृत हुँदा नेपाल सरकारबाट स्वीकृत गरिएको कार्यविवरण र शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रसम्बन्धी निर्देशिका २०७४ मा व्यवस्थित गरिएको छ ।

२.३ नीति तथा योजना

२.३.१ राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६

राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ मा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय अनुभव तथा अभ्याससमेतका आधारमा शैक्षिक गुणस्तर मानक तथा मापदण्ड तयार गरी सबै तह र प्रकारका शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्नु राष्ट्रिय शिक्षा नीतिको उद्देश्य रहेको छ । सो नीतिमा दक्ष, योग्य, सक्षम, गुणस्तरीय जनशक्तिको व्यवस्थापन गरी शिक्षण, प्रशिक्षण, अनुसन्धान, नवप्रवर्तन, शैक्षिक प्रशासन जस्ता पक्षमा उत्कृष्ट नतिजा

हासिल गर्ने नीति एवम् परीक्षा र मूल्याङ्कनको लेखाजोखा गर्ने, नतिजा विश्लेषण गर्ने र नतिजाका आधारमा शिक्षण सिकाइ सुधार योजना तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने जस्ता कार्यलाई व्यवस्थित गरिने छ भन्ने कार्यनीति रहेको छ । यसमा विद्यार्थीको राष्ट्रिय उपलब्धि परीक्षण गर्ने कार्य सङ्घीय सरकारअन्तर्गतको निकायबाट हुने र यसका लागि शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहने उल्लेख छ ।

२.३.२ विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका विभिन्न योजनाहरू

नेपालमा सर्वप्रथम विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना (२०६६-२०७२) ले शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको स्थापना गरी मानक र मापदण्डका आधारमा विभिन्न तहका निकायहरूको बाह्य मूल्याङ्कन गर्ने उल्लेख गरेकोको थियो । यसका साथै उक्त योजनामा शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन शिक्षा नीति निर्धारण समितिमा प्रस्तुत गर्ने र सार्वजनिकसमेत गरिने उल्लेख थियो । सोहीअनुसार यो योजना कार्यान्वयन अवधिमा अर्थात् २०६६ सालमा शिक्षा मन्त्रालयअन्तर्गत यस केन्द्रको स्थापना गरिएको थियो।

विद्यालय क्षेत्र विकास योजना (२०७३-२०७९) को अनुगमन तथा मूल्याङ्कन उपक्षेत्रको रणनीतिमा विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय मूल्याङ्कन तथा प्रारम्भिक कक्षा पढाइको मूल्याङ्कन नियमित सञ्चालन गर्ने व्यवस्था छ । शिक्षा प्रणालीको स्वतन्त्र समीक्षा तथा मूल्याङ्कन गर्न शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको संस्थागत क्षमता सुदृढ गराउने तथा शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली, वार्षिक रणनीतिक कार्यान्वयन योजना, वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेटलगायत अन्य सूचना प्रणालीसँग विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण तथा मूल्याङ्कन र अनुगमनका नतिजा र नीति निर्माण एवम् योजना तर्जुमा प्रक्रियालाई आबद्ध गराउने भन्ने रहेको थियो ।

उक्त योजनाको परीक्षा तथा मूल्याङ्कन उपक्षेत्रको रणनीतिमा प्रारम्भिक कक्षा पढाइ सिप परीक्षण (Early Grade Reading Assessment, EGRA) र विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणलाई शिक्षा प्रणालीमा नियमित बनाई कक्षा १० सम्म विस्तार गरिने छ भन्ने उल्लेख थियो । यस्ता परीक्षणका नतिजा निर्धारित समयको अन्तरालमा अपेक्षा गरिएका सिकाइ उपलब्धि बढे नबढेको पत्ता लगाउन र सबल तथा कमजोर पक्षको पहिचान गर्नमा उपयोग गरिने व्यवस्था थियो । परीक्षणको नतिजा पाठ्यक्रम विकास तथा शिक्षकको पेसागत विकासका पाठ्यक्रम तर्जुमा गर्न संलग्न निकायहरूको उपयोगका लागि पनि पठाइने तथा त्यस्ता नतिजाहरूलाई शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रअन्तर्गत संस्थागत गरिने व्यवस्था उक्त योजनाको दस्तावेजमा थियो ।

यसै अवधिमा शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रका कार्यलाई व्यवस्थित गर्न शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र सञ्चालन निर्देशिका, २०७४ जारी गर्नुका साथै अस्थायी संरचनाका रूपमा रहेको शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको सङ्गठन र दरबन्दी स्वीकृत गरी नेपाल सरकार, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयअन्तर्गतको केन्द्रीय निकायका रूपमा स्थायी सङ्गठनका रूपमा स्थापना गरियो ।

हाल कार्यान्वयनमा रहेको विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (२०७९-२०८८) ले निश्चित अन्तरालमा विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण तथा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण गरी जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्ने र सुधारका क्षेत्र पहिचान गर्ने रणनीति लिएको छ । यस योजनामा पाठ्यक्रम विकास केन्द्र र शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले प्रदेश तथा स्थानीय तहसँग आवश्यक समन्वय गरी क्रमशः पाठ्यक्रम तथा परीक्षणसम्बन्धी निर्धारित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने तथा क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन गर्न प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई अधिकार क्षेत्रभित्र रही प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने विषय उल्लेख गरिएको छ ।

२.४ निर्देशिका, कार्यविधि तथा मुख्य मार्गदर्शनहरू

यस खण्डअन्तर्गत शैक्षिक गुणस्तर परीक्षणकेन्द्रले विभिन्न किसिमका परीक्षणका कार्यक्रमहरूलाई व्यवस्थित तवरले सञ्चालन गर्न मन्त्रालय तह वा केन्द्र तहबाट विकास गरी जारी गरिएका निर्देशिका र मापदण्डहरूका विषयमा सङ्क्षेपमा चर्चा गरिएको छ ।

२.४.१ शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र सञ्चालन निर्देशिका, २०७४

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको काम कारवाहीलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउनका लागि मिति २०७४ भाद्र २७ मा नेपाल सरकार शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयबाट शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र सञ्चालन निर्देशिका, २०७४ जारी भई कार्यान्वयनमा रहेको छ । यसले शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको काम, कर्तव्य र अधिकार, केन्द्रका महानिर्देशकको काम, कर्तव्य र अधिकार, परीक्षण समिति र त्यसका कार्यहरू, विषय समिति, केन्द्रको संरचना र व्यवस्थापन एवम् परीक्षण सञ्चालन प्रक्रियालगायतका विषयहरू समेटेको छ ।

२.४.२ सामुदायिक विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षण मार्गदर्शन पुस्तिका, २०८१

विद्यालयहरूको कार्यसम्पादन परीक्षण गर्ने कार्यलाई व्यवस्थित रूपमा सञ्चालन र बाह्य परीक्षण तथा स्व:मूल्याङ्कन प्रयोजनमा मार्गदर्शन प्रदानका लागि सामुदायिक विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षण मार्गदर्शन पुस्तिका, २०८१ र विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षण साधन, २०८१ विकास गरी कार्यान्वयनमा

ल्याइएको छ । विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षण साधन, २०८१ ले विद्यालयहरूको कार्यसम्पादन परीक्षण तथा स्तर निर्धारणका लागि ८९ ओटा सूचकमध्ये लगानी क्षेत्रका २७ ओटा, प्रक्रिया क्षेत्रका ४६ ओटा र उपलब्धि क्षेत्रका १५ ओटा रहेका छन् । यी प्रत्येक सूचकमा बढीमा ३ अङ्कसम्म प्रदान गरिन्छ । यसका साथै सेवा प्रदान गरिएका विद्यार्थी सङ्ख्याका लागि ५ अङ्क छुट्याइएको छ । यसै आधारमा कार्यसम्पादन परीक्षणको कुल अङ्क २६९ हुन्छ र अन्त्यमा प्रतिशतमा रूपान्तरण गरी विद्यालयलाई उत्तम, मध्यम, सामान्य र कमजोर गरी चार कार्यसम्पादन स्तरमा छुट्याइन्छ ।

२.४.३ विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण नीति मार्गदर्शन, २०२२

विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण कार्यलाई वृहत्तर रूपमा नीतिगत मार्गदर्शन प्रदान गर्न विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण नीति मार्गदर्शन २०२२ (NASA Policy Guidelines, 2022) तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । सोही नीति मार्गदर्शनका आधारमा परीक्षणका मार्गदर्शन र साधनहरू विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । यस नीति मार्गदर्शनले विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणका लागि परीक्षण ढाँचासम्बन्धी व्यवस्थालगायत परीक्षण सञ्चालन तथा प्रतिवेदन प्रकाशन र प्रबोधीकरणसम्बन्धी नीतिगत बुँदाहरू उल्लेख गरी विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणको योजना, व्यवस्थापन र प्रतिवेदनसम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था गरेको छ । यसका साथै मार्गदर्शनले दिगो विकासको लक्ष्य (SDG) ४.१ को प्रगतिलाई वैश्विक दक्षता ढाँचा (Global Proficiency Framework, GPF) सँग तालमेल हुने गरी प्रतिवेदन गर्ने व्यवस्थासमेत समावेश गरेको छ । यसको अलावा मार्गदर्शनले विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना अवधि (२०७८/७९ देखि २०८६/८७ सम्म) को सिकाइ उपलब्धि परीक्षण सञ्चालनसम्बन्धी समय तालिका समावेश गरेको छ ।

यसै गरी विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण, पढाइ तथा गणितीय सिपको राष्ट्रिय परीक्षण आदि परीक्षण कार्यलाई व्यवस्थित बनाउन हरेक परीक्षणका क्रममा परीक्षण ढाँचा विकास गरी विषय समितिबाट स्वीकृत गरिन्छ । राष्ट्रिय पाठ्यक्रमसँग आबद्ध गरी यस्ता परीक्षण ढाँचा विकास गरिन्छ । यस्तो ढाँचा परीक्षणको मार्गदर्शन दस्तावेज हो । परीक्षण साधन, परीक्षण सञ्चालन, विश्लेषणका आधारभूत विषयमा यसले मार्गदर्शन गर्दछ ।

२.४.४ स्थानीय तह (शिक्षा महाशाखा/शाखा) को कार्यसम्पादन परीक्षण मार्गदर्शन र साधन

२०८०

प्रभावकारी शैक्षिक सेवा प्रवाहबारे स्थानीय तहलाई पृष्ठपोषण प्रदान गरी कार्यक्रम कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्दै स्थानीय तहको संस्थागत जवाफदेहिता अभिवृद्धि गर्ने अभिप्रायले स्थानीय तहको शैक्षिक सेवा प्रवाहसम्बन्धी कार्यसम्पादनको लेखाजोखाका लागि स्थानीय तह (शिक्षा महाशाखा/शाखा) को कार्यसम्पादन परीक्षण साधन मार्गदर्शन, २०८० विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ ।

२.४.५ शिक्षा विकास निर्देशनालय कार्यसम्पादन परीक्षण मार्गदर्शन, २०८१

सङ्घीय शासकीय संरचनाअनुसार प्रदेश सरकारअन्तर्गत रहेको शिक्षा विकास निर्देशनालयमा सङ्घीय सरकार र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त कार्यक्रमका अतिरिक्त शिक्षा विकास निर्देशनालयको आफ्नै सक्रियता र पहलमा अन्य विषयगत संस्थाहरूसँग समन्वय र सहकार्य गरी कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुने गरेको छ । सार्वजनिक निकायबाट प्रदान गरिएका सेवाको कार्यसम्पादन स्तरबारे नियमित जानकारी पाउन सकिएको खण्डमा नागरिकप्रति सरकारको जवाफदेहिता अभिवृद्धि भई सार्वजनिक शैक्षिक सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउन सहज हुनेछ भन्ने मान्यताअनुरूप विभिन्न निकायको कार्यसम्पादन परीक्षण गर्ने सन्दर्भमा शिक्षा विकास निर्देशनालयको शैक्षिक सेवा प्रवाहसम्बन्धी कार्यसम्पादनको लेखाजोखा गर्न परीक्षण मार्गदर्शन र परीक्षण साधन विकास गरिएको छ ।

२.५ सङ्गठनात्मक संरचना

सुरुमा नेपाल सरकारबाट तत्कालीन शिक्षा मन्त्रालयअन्तर्गत वि.सं. २०६६ साल कार्तिक १३ मा शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको स्थापना भएको थियो । शिक्षा ऐनको आठौँ संशोधनले ऐनको दफा ७ख. मा विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर परीक्षण गर्ने काम समेतका लागि एक शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहने भनी स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ । केन्द्रको काम कारबाहीलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउनका लागि मिति २०७४ भाद्र २७ मा नेपाल सरकार शिक्षा मन्त्रालयबाट शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र सञ्चालन निर्देशिका, २०७४ जारी भई कार्यान्वयनमा रहेको छ । यसले केन्द्रको काम, कर्तव्य र अधिकार, केन्द्रका महानिर्देशकको काम, कर्तव्य र अधिकार, परीक्षण समिति र त्यसका कार्यहरू, विषय समिति, केन्द्रको संरचना र व्यवस्थापन एवम् परीक्षण सञ्चालन प्रक्रिया लगायतका विषयहरूलाई समेटेको छ । हालको स्वीकृत सङ्गठन संरचनाअनुसार नेपाल शिक्षा सेवा रा.प. प्रथम श्रेणीका

महानिर्देशकको मातहतमा चार एकाइहरू रहने, ती एकाइको नेतृत्व शिक्षा सेवाका उपसचिवले गर्ने गरी सहसचिव १, उपसचिव ४, विषयगत अधिकृत ४ सहित ८ शिक्षा अधिकृत, १ लेखा अधिकृत, १ तथ्याङ्क अधिकृत, नासु/प्रास कम्प्युटर अपरेटर, कास तथा हसचा गरी कुल ३१ जना रहने व्यवस्था छ । केन्द्रको सङ्गठन संरचनाको विवरण अनुसूची-१ मा समावेश गरिएको छ ।

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रमा विषय समितिहरू तथा परीक्षण समितिहरू रहेका छन् । परीक्षण विधि तथा प्रक्रिया निर्धारण गर्न पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने, परीक्षणका लागि आवश्यक प्रश्न, प्रश्नावलीलगायतका परीक्षण साधनहरूलाई अन्तिम रूप प्रदान गर्ने, सम्बन्धित विषयमा परीक्षण तथा अनुसन्धान सञ्चालनका लागि केन्द्रलाई आवश्यक प्राविधिक सहयोग गर्ने लगायतका कार्यका लागि शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र सञ्चालन निर्देशिका, २०७४ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी विषयगत रूपमा नेपाली, अङ्ग्रेजी, गणित, विज्ञान तथा प्रविधि विषयको विषयगत समितिहरू र कार्यसम्पादन परीक्षण विषयको समिति गठन गरिएका छन् । यसको विस्तृत विवरण अनुसूची २ मा समावेश गरिएको छ ।

परिच्छेद ३

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षणसम्बन्धी सैद्धान्तिक पक्ष

यस परिच्छेदमा शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको कार्य सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा अवलम्बन गर्नु पर्ने र गर्दै आएका केही सैद्धान्तिक पक्षहरू बारेमा चर्चा गरिएको छ । यस परिच्छेदमा केन्द्रले सम्पादन गर्दै आएको बृहत् स्तरमा गरिने परीक्षण र विद्यालय तथा निकायको कार्यसम्पादन परीक्षणका सैद्धान्तिक आधार तथा उद्देश्यहरू उल्लेख गरिएको छ । त्यसै गरी यस परिच्छेदमा केन्द्रको सम्पादन क्रममा अवलम्बन गरिएका प्रमुख मार्गदर्शक सिद्धान्तहरूको परिचय पनि प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.१ बृहत् स्तरमा गरिने परीक्षण

विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिको मापन विविध उद्देश्यका लागि गरिन्छ । विषयगत र कक्षागत रूपमा सिकाइ अभिवृद्धिका लागि (Assessment for Learning), विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि तय गर्न तथा प्रमाणीकरण गर्नका लागि (Assessment of Learning) तथा विद्यार्थी आफैँले सिकाइको स्वः मूल्याङ्कनबाट सिकाइको प्रतिविम्बनका लागि (Assessment as Learning) परीक्षण गर्ने र यसका प्राप्तिलाई उपयोगमा ल्याउने गरिन्छ ।

बृहत् स्तरमा गरिने परीक्षण (Large Scale Assessment) मा सामान्यतया विद्यार्थीको नमुना छनोट गरी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण गरिने भएकाले यसमा व्यक्तिगत तहमा सिकाइ उपलब्धि मापन गरिँदैन । शिक्षामा भएको लगानी र प्रयत्नको प्रतिफलका रूपमा देखिने सिकाइ उपलब्धि, त्यसको अवस्था, यसलाई प्रभाव पार्ने पक्षहरू पहिचान गरी नीति तथा अभ्यासमा सुधारका लागि पृष्ठपोषण दिने काम यस्ता परीक्षणले गर्छन् । उल्लिखित मर्मअनुरूप यस केन्द्रबाट सञ्चालन गरिने विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण (National Assessment of Student Achievement, NASA) बृहत् स्तरको परीक्षण हो । यसले स्वीकृत पाठ्यक्रमका आधारमा कुनै उमेर समूह वा कक्षाको उपलब्धि स्तर पत्ता लगाउँछ । यसका लागि राष्ट्रिय स्तरको बृहत् परीक्षणमा पाठ्यक्रममा आधारित प्रश्नपत्रका आधारमा उपलब्धि परीक्षण तथा प्रश्नावलीका आधारमा विविध पृष्ठभूमि सूचनाहरू सङ्कलन गरिन्छ । तथ्याङ्क र सूचनाहरूको विश्लेषणका आधारमा विद्यार्थीहरूको उपलब्धिमा सुधार भए नभएको वा फरक परे नपरेको यकिन गरिन्छ । साथै यसले विद्यार्थीको सिकाइमा असर पार्न सक्ने विभिन्न पक्षहरू र तिनले पार्ने प्रभाव पत्ता लगाउन विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणले मदत पुऱ्याउँछ । यसबाट मुख्यतः योजना निर्माण, नीति निर्माण, कार्यान्वयन आदि विविध पक्षमा सुझाव दिने काम हुन्छ । यसका साथै राष्ट्रिय परीक्षणले

पाठ्यक्रम, शिक्षक तालिम, शिक्षक, अभिभावक, विद्यालय, विद्यार्थी आदिका लागि विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि सुधार गर्न विविध सुझाव सम्प्रेषण गर्ने काम पनि गर्छ । राष्ट्रिय परीक्षणबाट विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिमा सुधार ल्याउनुका साथसाथै शिक्षाको गुणस्तरमा पनि सुधार ल्याउन सकिने कुरा विभिन्न अभ्यासहरूले देखाएका छन् ।

विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणमा निम्न कुराहरू समेटिएको हुनुपर्छ:

१. परीक्षणलाई स्तरीकृत गरिएको हुन्छ जसले गर्दाका विभिन्न उपसमूहहरू, विद्यालयका विभिन्न उपसमूहबिच र विभिन्न क्षेत्रहरू बिचमा उपलब्धि तुलना गर्न सकिन्छ ।
२. परीक्षणले विद्यमान शिक्षा पद्धतिको प्रतिनिधित्व गर्न सक्नु पर्छ । यसले सामान्यतया राष्ट्रिय तथा क्षेत्र/प्रदेश तहको प्रतिनिधित्व गर्न सक्दछ ।
३. परीक्षणलाई केन्द्रित वा विकेन्द्रित रूपमा सञ्चालन गर्न सकिन्छ ।
४. यसले राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा उपलब्धि तुलना गर्न सक्छ ।
५. यस्तो परीक्षणको उद्देश्य विद्यार्थीको व्यक्तिगत रूपमा सिकाइ उपलब्धिको प्रमाणीकरण गर्ने हुँदैन ।
६. राष्ट्रिय परीक्षणले व्यक्तिगत रूपमा प्रमाणीकरण नगरे पनि राष्ट्रिय स्तरमा विद्यार्थीहरूको उपलब्धि स्तरको पहिचान र सुधारका उपायहरू सुझाउने काम गर्छ ।

राष्ट्रिय परीक्षणमा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि पत्ता लगाउन उपलब्धि परीक्षणलगायत विद्यार्थीको पृष्ठभूमि, घरायसी अवस्था, बानी व्यवहार, शिक्षकको पृष्ठभूमि, विद्यालयको अवस्थाका बारेमा सूचना सङ्कलन गरिन्छ । यसका लागि विद्यालय सर्वेक्षण, घरधुरी सर्वेक्षण, प्रधानाध्यापक, शिक्षक तथा विद्यार्थीका लागि प्रश्नावली, अवलोकन साधन आदि साधनहरू उपयोग गरिन्छ ।

राष्ट्रिय विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षणका क्रममा तोकिएका चरणहरू अवलम्बन गरिन्छ । यस क्रममा परीक्षण प्रारूप तयार पार्ने, परीक्षणका साधनहरू विकास गर्ने, सूचना सङ्कलनका साधनहरू तयार पार्ने, सूचना सङ्कलनका विधि र प्रक्रिया तय गर्ने, फिल्ड नमुना छनोट कार्यको तयारी गर्ने, पूर्व परीक्षण सञ्चालन गरी परीक्षण तथा अन्य साधनहरूलाई अन्तिम रूप दिने, परीक्षण सञ्चालन गर्ने आदि कार्य गरिन्छ । उपलब्धि तथा अन्य पक्षहरूको सङ्कलित सूचनाहरू विभिन्न तरिकाले विश्लेषण गरेर राष्ट्रिय परीक्षणको प्रतिवेदन तयार पारिन्छ । यस्तो प्रतिवेदनले विद्यार्थीको तत्कालीन उपलब्धिको स्तर, विविध

सन्दर्भमा सिकाइ उपलब्धिको अवस्था, विभिन्न तत्त्वले विद्यार्थीको उपलब्धिमा पारेको असर समेट्छ । साथै, विद्यार्थीको उपलब्धिमा सुधार ल्याउन र शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि गर्नुपर्ने उपायबारे सुझाव प्रदान गरिन्छ । यही मान्यतामा शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले विद्यार्थी उपलब्धिको परीक्षणसम्बन्धी कार्यहरू सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्छ । यस केन्द्रबाट सञ्चालन हुने कक्षा ५, ८ र १० को विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण (National Assessment of Student Achievement, NASA) बृहत् स्तरमा गरिने परीक्षण अनुसन्धान हो । नेपालको विद्यालय शिक्षाको पाठ्यक्रममा आधारित यस राष्ट्रिय परीक्षणले बृहत् स्तरमा गरिने सिकाइ उपलब्धि परीक्षणका मान्यताको अवलम्बन गरेको छ । कक्षा ५, ८ र १० को विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणमा मूलतः नेपाली, गणित, अङ्ग्रेजी र विज्ञान तथा प्रविधि विषयलाई समेटिएको छ ।

कक्षा ५, ८ र १० को विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणबाहेक कक्षा ३ मा पढाइ तथा गणितीय सिपको राष्ट्रिय परीक्षण र कक्षा १ मा अध्ययनरत बालबालिका र बालविकास केन्द्रलक्षित प्रारम्भिक सिकाइ तथा विकास स्तरमा आधारित परीक्षण पनि बृहत् स्तरमा सञ्चालन गरिने विद्यार्थी परीक्षणकै विधि र उद्देश्यले सञ्चालन गरिन्छ ।

३.२ विद्यालय तथा शैक्षिक निकायको कार्यसम्पादन परीक्षण

कार्यसम्पादन परीक्षणको मुख्य उद्देश्य विद्यालयको सबल पक्ष र सुधार गर्नुपर्ने पक्षको लेखाजोखा गरी शिक्षण सिकाइ प्रणालीमा सुधार गर्न प्रमाणमा आधारित पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने रहेको छ । लगानी, प्रक्रिया र उपलब्धिका सूचकको आधारमा विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षणको अवस्था पहिचान गरी मन्त्रालय पद्धतिलगायतका सरोकारवालालाई सुधारका लागि पृष्ठपोषण प्रदान गर्नेसमेत यसको उद्देश्य रहेको छ ।

कार्यसम्पादन परीक्षणले निर्धारित नीति नियम तथा व्यवस्थाबमोजिम निर्धारित कार्यविवरणका आधारमा सार्वजनिक सेवा प्रदायक निकायको काम कारवाही प्रभावकारी, मितव्ययी र छरितो ढङ्गले सञ्चालन भए वा नभएको लेखाजोखा गर्ने कार्यलाई बुझाउँछ । कार्यसम्पादन परीक्षणले कुनै पनि कार्यको लागत, प्रक्रिया र प्रतिफल तीनओटै पक्षको सूक्ष्म रूपले आन्तरिक तथा बाह्य रूपमा परीक्षण गरी नतिजामुखी परिणाम निकाल्दछ । यस्तो परिणाम सार्वजनिक रूपमा सर्वस्वीकार्य हुनुपर्छ भन्ने मान्यता स्थापित गर्छ । कार्यसम्पादन परीक्षणका लागि निश्चित अवधारणात्मक ढाँचाको आवश्यकता पर्छ । यस्तो अवधारणात्मक ढाँचामा कार्यसम्पादन परीक्षणमा समावेश गरिने निश्चित सूचक र मापदण्ड तय गरिएको हुन्छ । यो ढाँचाले कार्यसम्पादन परीक्षणको साधन निर्माण गर्न, तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न, विश्लेषण गर्न, निष्कर्ष निकाल्न र सोका आधारमा आवश्यक निर्णय लिन सहयोग पुऱ्याउँछ । कार्यसम्पादन परीक्षणमा

संलग्न व्यक्तिहरूलाई आफ्नो काममा एकरूपता ल्याउन सहयोग गर्नुका साथै मूल्याङ्कनको विश्वसनीयता र वैधता सुनिश्चित गर्नसमेत सहयोग पुऱ्याउँदछ । संस्थाको उद्देश्य र कार्यक्रमअनुसार कार्यसम्पादन परीक्षण ढाँचाको संरचना फरक हुन सक्छ ।

विद्यालयको कार्यसम्पादनमा विभिन्न तहका सरकार, समुदाय, अभिभावक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, प्रधानाध्यापक, शिक्षक, विद्यार्थी र अन्य सरोकारवाला सबैको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । विद्यालयमा तोकिएको जिम्मेवारी के कसरी निर्वाह भएको छ? विद्यालयले बालबालिकालाई तोकिएको ज्ञान, सिप र अभिवृत्तिको विकास गराई राष्ट्र निर्माणको लागि आवश्यक मानव संसाधन विकास गर्न सकेको छ कि छैन? आदि विषयमा विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षणले वास्तविकता नियाल्ने गर्छ ।

विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षणमा लगानी, प्रक्रिया र उपलब्धि क्षेत्रअन्तर्गत सम्पादित विभिन्न कार्यकलापको प्रभावकारिता र तिनको परिणामको मूल्याङ्कन गर्ने गरिन्छ । यसमा लगानी क्षेत्रका उपक्षेत्रमा विद्यालयको भौतिक सुविधा, शिक्षण मानव संसाधन र स्थायित्व तथा समुदायको सहभागिता जस्ता कार्यसम्पादन सूचक पर्छन् । त्यस्तै प्रक्रियाका उपक्षेत्रमा कक्षा शिक्षण, विद्यार्थी मूल्याङ्कन, शिक्षकको पेसागत विकास, नेतृत्व र व्यवस्थापन, अतिरिक्त तथा सह क्रियाकलाप जस्ता कार्यसम्पादन सूचक पर्छन् । यस्तै उपलब्धि उपक्षेत्रमा विद्यार्थी नियमितता, कक्षा दोहोऱ्याउने र छोड्ने दर, सिकाइ उपलब्धि, सेवाग्राहीको सन्तुष्टि, शिक्षकको पेसागत सन्तुष्टि जस्ता कार्यसम्पादन सूचक पर्छन् । यी कार्य सूचकहरूमा उद्देश्यपरकता, मितव्यय, कार्यकुशलता, प्रभावकारिता, पारदर्शिता, सहभागितामूलकता, निष्पक्षता र सेवाग्राही सन्तुष्टिजस्ता सिद्धान्तलाई दृष्टिगत गरी विद्यालयको परीक्षण गरिन्छ ।

विभिन्न देशका विद्यालयको कार्यसम्पादनको पुनरवलोकन गरी विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षणका पक्षहरू र नेपालका सामुदायिक विद्यालयहरूको यथार्थलाई मुख्य आधार बनाई कार्यसम्पादन परीक्षणका लागि शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले परीक्षण ढाँचा तयार पारेको छ । उक्त ढाँचाअनुसार विद्यालय तथा अन्य शैक्षिक निकायहरूमा लगानी, प्रक्रिया र उपलब्धिसँग सम्बन्धित सूचना तथा प्रमाणहरूको आधारमा लेखाजोखा गरी कार्यसम्पादन परीक्षण सम्पन्न गरिन्छ । यस ढाँचाअनुसार संलग्न परीक्षणका क्षेत्र, उपक्षेत्र र सूचकहरूको विवरण निम्नलिखित तालिकामा उल्लेख गरिएको छः

तालिका १

विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षणका क्षेत्र तथा उपक्षेत्र

लगानी	प्रक्रिया	उपलब्धि
१. विद्यालयको भौतिक संरचना	१. कक्षा शिक्षण	१. विद्यार्थी नियमितता, कक्षा दोहोर्च्याउने तथा छाडने दर
२. शिक्षण, मानव संशाधन र स्थायित्व	२. विद्यार्थी मूल्याङ्कन	२. सिकाइ उपलब्धि
३. समुदायको सहभागिता र लगानी	३. शिक्षकको पेसागत विकास	३. सेवाग्राही सन्तुष्टि
	४. नेतृत्व र व्यवस्थापन	४. शिक्षकको पेसागत सन्तुष्टि
	५. सह तथा अतिरिक्त क्रियाकलाप	

स्रोत: सामुदायिक विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षण मार्गदर्शन, २०८१

उल्लिखित क्षेत्र र उपक्षेत्रलाई लगानी, प्रक्रिया र उत्पादनको शीर्षकसँग सम्बन्धित गराएर शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले तयार गरेको ढाँचालाई परीक्षणमा उपयोग गरिएको छ । उक्त १२ उपक्षेत्रबाट विभिन्न सङ्ख्यामा पर्ने गरी कार्यसम्पादन परीक्षणका ८८ ओटा सूचकहरू र सेवा प्रदान गरिएका विद्यार्थी सङ्ख्याको १ सूचक गरी जम्मा ८९ सूचकहरू निर्धारण गरिएका छन् । जसलाई तालिका २ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २

सामुदायिक विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षणका सूचक

उपक्षेत्र	सूचक सङ्ख्या	सूचक र पूर्णाङ्क
विद्यालयको भौतिक संरचना	१६	विद्यालय हाताको क्षेत्रफल, खेलमैदान, कक्षाकोठाको उपलब्धता र प्रयोग, कक्षाकोठाको गुणस्तर/अवस्था, फर्निचर, बिजुली, कम्प्युटरको उपलब्धता, शिक्षण सिकाइमा कम्प्युटर र अन्य आधुनिक शैक्षिक सामग्रीको प्रयोग, चमेनागृहको उपलब्धता र सेवा प्रवाह, विद्यालय हातामा खानेपानी सहित साबुनको उपलब्धता, खेलकुद सामग्रीको उपलब्धता र प्रयोग, पानीको सुविधा सहितको शौचालय, पुस्तकालय, बुक कर्नरको उपलब्धता र प्रयोग, विद्यालयमा प्रयोगशालाको उपलब्धता र प्रयोग, घेराबारा (कम्पाउन्ड वाल), कक्षाकोठामा प्रयोग हुने पाटी: ४८ पूर्णाङ्क

उपक्षेत्र	सूचक सङ्ख्या	सूचक र पूर्णाङ्क
शिक्षण मानव संसाधन र स्थायित्व	७	कक्षा र विषयको अनुपातमा तहगत रूपमा शिक्षक उपलब्धता, शिक्षकको योग्यता, लैङ्गिक अनुपात, नियुक्तिको प्रकार, शिक्षकमा सूचना प्रविधि (कम्प्युटर र इन्टरनेट/इमेल) सम्बन्धी क्षमता, शिक्षक उपस्थिति, प्रअको मूल्याङ्कनमा शिक्षकको कार्यसम्पादन स्तर : २१ पूर्णाङ्क
समुदायको सहभागिता र लगानी	४	जग्गा, भवन, आर्थिक सहयोग, अभिभावकको सहभागिता: १२ पूर्णाङ्क
कक्षा शिक्षण	१०	योजना निर्माण, शैक्षिक सामग्रीको प्रयोग, छलफल र अन्तरक्रियात्मक शिक्षण, शिक्षणमा प्रविधि (कम्प्युटर, प्रोजेक्टर, इन्टरनेट सामग्री, मोबाइल फोन) को प्रयोग, वैयक्तिक भिन्नतामा आधारित सहयोगात्मक शिक्षण, गृहकार्य, शिक्षणमा सकारात्मक पुनर्बल (प्रोत्साहन, हौसलासमेत), शिक्षण सुधार योजना र कार्य, कार्यमूलक अनुसन्धान, कक्षाकोठा व्यवस्थापन: ३० पूर्णाङ्क
विद्यार्थी मूल्याङ्कन	६	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन (सिकाइका लागि मूल्याङ्कन कक्षा १-३), निर्माणात्मक मूल्याङ्कन/आन्तरिक मूल्याङ्कनको प्रयोग, प्रश्नपत्र निर्माण, उत्तरपुस्तिका परीक्षण, नतिजा प्रकाशन, परीक्षाफलको विश्लेषण र पृष्ठपोषण: १८ पूर्णाङ्क
शिक्षकको पेसागत विकास	७	पेसागत विकासका लागि अवलम्बन गरिएका उपाय, रचनात्मक कार्य (पेसागत विकास र शिक्षण सिकाइसँग सम्बन्धित), विद्यालयको आयोजनामा क्षमता विकास तालिम/स्रोत कक्षा सञ्चालन तथा अतिरिक्त जिम्मेवारी प्रदान, स्मारिका, बुलेटिन, पत्रिका वा भित्तेपत्रिका प्रकाशन, अवलोकन (अन्तर विद्यालय, क्षेत्रगत, पेसाव्यवसाय सम्बद्ध) भ्रमण र भ्रमणपश्चात् सिकाइको स्थानान्तरण गर्ने अभ्यास, पेसागत विकासका लागि नियमित अध्ययन सामग्रीको व्यवस्था, नियमित अध्ययन सामग्रीको व्यवस्था, प्रोत्साहन/ सुविधा: २१ पूर्णाङ्क
नेतृत्व र व्यवस्थापन	१७	विद्यालय व्यवस्थापन समिति (विव्यस)को गठन, विव्यसको बैठक र विद्यालयको शैक्षिक तथा भौतिक सुधारसँग सम्बन्धित निर्णय, विव्यस निर्णय कार्यान्वयन, शिक्षक अभिभावक संघको गठन, शिक्षक अभिभावक सङ्घको बैठक र विद्यालयको सामाजिक परीक्षण, शैक्षिक तथा भौतिक सुधारसँग सम्बन्धित निर्णय, शिक्षक अभिभावक संघको निर्णय कार्यान्वयन, अभिभावक भेला र निर्णय, सामाजिक परीक्षण,

उपक्षेत्र	सूचक सङ्ख्या	सूचक र पूर्णाङ्क
		शिक्षक स्टाफ बैठक र शैक्षिक निर्णय, विद्यालयको दूरदृष्टि र सुधारका विषयमा प्र.अ. को निर्णय, विव्यसको निर्णयका विषयवस्तु तथा निर्णय प्रक्रिया, विद्यालय सुधार योजना, वार्षिक योजना र कार्यक्रम तथा कार्यान्वयन, स्थानीय पाठ्यक्रमको निर्माण र प्रयोग, सुशासन र पारदर्शिता, अभिलेख व्यवस्थापन, विद्यालयको आर्थिक लेखापरीक्षण: ५१ पूर्णाङ्क
सह/अतिरिक्त क्रियाकलाप	६	सह/अतिरिक्त क्रियाकलापको योजना, सह/अतिरिक्त क्रियाकलाप योजनाको कार्यान्वयन, विद्यालयभित्र मात्रै अथवा अन्य निकायलाई समेटेर सह/अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन, स्थानीय, प्रदेश तथा केन्द्रिय तहबाट आयोजना गरिएका प्रतियोगितामा विद्यालयको सहभागिता, विद्यालयले आयोजना गरेको सह/अतिरिक्त क्रियाकलापमा विद्यार्थी सहभागिता, बाल क्लब, रेडक्रस, स्काउट, सदनको गठन: १८ पूर्णाङ्क
विद्यार्थी नियमितता, कक्षा दोहोर्‍याउने र छाड्ने दर	६	नियमितता कक्षा-५, नियमितता कक्षा-८, विद्यालय छाड्ने दर कक्षा-५, विद्यालय छाड्ने दर कक्षा-८, कक्षा दोहोर्‍याउने दर कक्षा-५, कक्षा दोहोर्‍याउने दर कक्षा-८: १८ पूर्णाङ्क
सिकाइ उपलब्धि	५	कक्षा-५ को नेपाली विषयमा गत दुई वर्षको औसत सिकाइ उपलब्धि परिवर्तन, कक्षा-५ को गणित विषयमा गत दुई वर्षको औसत सिकाइ उपलब्धि परिवर्तन, कक्षा-८ को नेपाली विषयमा गत दुई वर्षको औसत सिकाइ उपलब्धिमा परिवर्तन, कक्षा ८ को गणित विषयमा गत दुई वर्षको औसत सिकाइ उपलब्धिमा परिवर्तन, SEE (कक्षा १० को अन्तिम परीक्षा) को औसत GPA: १५ पूर्णाङ्क
सेवाग्राही सन्तुष्टि	२	अभिभावक, विद्यार्थी: ६ पूर्णाङ्क
शिक्षकको पेसागत सन्तुष्टि	२	विद्यालय कार्यप्रगतिका सम्बन्धमा सन्तुष्टि, आफ्नो पेसा सम्बन्धमा सन्तुष्टि: ६ पूर्णाङ्क
सेवा प्रदान गरिएका विद्यार्थी सङ्ख्या	१	विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा स्तर निर्धारण गरिने सेवा प्रदान गरिएका: ५ पूर्णाङ्क
जम्मा		८९ (२६९ पूर्णाङ्क)

स्रोत: सामुदायिक विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षण साधन, २०८१

लगानी, प्रक्रिया र उपलब्धिका ३ क्षेत्रका १२ उपक्षेत्रमा पर्ने विभिन्न सूचकहरूमा प्रत्येक विद्यालयको वास्तविक अभिलेख र तथ्याङ्क अध्ययन गरेर, स्थलगत अवलोकन गरेर र सरोकारवालासँग अन्तरवार्ता लिएर निर्धारित मापदण्डको आधारमा ०-उपलब्ध नभएको, १-कमजोर, २-मध्यम र ३-उत्तममध्ये एकमा चिनो लगाई स्तर निर्धारण गरिएको हुन्छ । प्रत्येक विद्यालयले लगानी, प्रक्रिया र उपलब्धिका क्षेत्रमा प्राप्त गरेको कुल प्राप्ताङ्कका आधारमा लगानी, प्रक्रिया, उपलब्धि र सेवा प्रदान गरेको विद्यार्थी सङ्ख्यालाई क्रमशः २५%, ३०%, ४०% र ५% अङ्कभार छुट्याई विद्यालयको कार्यसम्पादनको अन्तिम मूल्याङ्कन गरिएको हुन्छ । प्राप्त अङ्कका आधारमा उत्तम (९०% वा सोभन्दा बढी), मध्यम (७०% देखि ९०% भन्दा कम), सामान्य (४०% देखि ७०% भन्दा कम) र कमजोर (४०% भन्दा कम) गरी चार स्तर निर्धारण गरी वर्गीकरण गरिन्छ । साथै कार्यसम्पादनका आधारमा श्रेणीकरणसमेत गरिन्छ ।

मूलतः कार्यसम्पादन परीक्षणका उपर्युक्त सैद्धान्तिक मान्यता तथा ढाँचासँगै विषय विशेष हुने गरी प्रधानाध्यापकहरूको नेतृत्व कार्यसम्पादन परीक्षण, स्थानीय तहको शैक्षिक सेवा प्रवाहको कार्यसम्पादन परीक्षण तथा सेवाग्राही सन्तुष्टि, प्रदेश मातहतका शिक्षा विकास निर्देशनालयहरूको कार्यसम्पादन परीक्षण, विभिन्न शैक्षिक संस्था तथा कार्यक्रमहरूको परीक्षण ढाँचा विकास तथा साधन विकास गरी परीक्षणका कार्यहरू भएका छन् ।

३.३ केन्द्रको कार्यसम्पादनका लागि मार्गदर्शक सिद्धान्त

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले विद्यालय तथा शैक्षिक निकाय र कार्यक्रमहरूको कार्यसम्पादन परीक्षण गर्ने सिलसिलामा देहायका मार्गदर्शक सिद्धान्तहरू अवलम्बन गरेको छ :

- (क) **स्वतन्त्रता** : विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण, विद्यालय तथा शैक्षिक निकायहरूको कार्यसम्पादन परीक्षण, स्थानीय तहमा सेवाग्राही सन्तुष्टि सर्वेक्षण एवम् विभिन्न प्रकारका अनुसन्धानहरू गर्दा स्वतन्त्र संस्था वा व्यक्तिद्वारा गरिनुपर्छ ।
- (ख) **वस्तुनिष्ठता** : शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले सम्पादन गर्ने विभिन्न प्रकारका परीक्षण निष्पक्ष र व्यक्तिगत राय वा पूर्व धारणाभन्दा तथ्य र प्रमाणमा आधारित भई गर्नुपर्छ ।
- (ग) **पारदर्शिता** : परीक्षणका प्रक्रिया र परिणामहरू पारदर्शी हुनुपर्छ । परीक्षण गरिएको विषयहरूको परिणाम यसका लाभग्राहीहरू, दाताहरू, कार्यान्वयन गर्ने साझेदार संस्थाहरू, स्थानीय निकाय र व्यापक जनसाधारणलगायत सबै सरोकारवालालाई खुला रूपमा सञ्चार गरिनुपर्छ ।

- (घ) **सहभागिता** : परीक्षण प्रक्रियामा लाभग्राहीहरू, कार्यान्वयन गर्ने संस्था तथा साझेदारहरू र स्थानीय निकायहरूसहित सबै सम्बन्धित सरोकारवालाहरूको सहभागिता समावेश हुनुपर्छ; साथै उनीहरूको दृष्टिकोणलाई सम्बोधन गरिनुपर्छ ।
- (ङ) **वैधता** : निष्कर्षहरूको शुद्धता र विश्वसनीयता सुनिश्चित गर्न वैध विधिहरू र उपयुक्त उपकरणहरू प्रयोग गरेर परीक्षण गर्ने कार्य गरिनुपर्छ ।
- (च) **गोपनीयताको सिद्धान्त** : विभिन्न प्रकारका परीक्षण प्रणालीलाई पूर्णतः विश्वसनीय बनाउने प्रयोजनका लागि प्रश्नपत्र निर्माण र परीक्षणसम्बन्धी प्रक्रियाका विभिन्न चरणहरूमा केन्द्रले आवश्यक गोपनीयता कायम गरिनुपर्दछ । यस क्रममा सम्बन्धित व्यक्तिको अनुमतिबिना व्यक्तिका व्यक्तिगत विवरणहरू परिचय खुल्ने गरी सार्वजनिक गरिनु हुँदैन ।
- (छ) **स्वच्छताको सिद्धान्त**: शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रका सम्पूर्ण काम कारवाहीमा इमान्दारी, जिम्मेवारीपन, विश्वसनीयता र उत्तरदायित्व सुनिश्चित गर्ने प्रयत्न गरिन्छ । केन्द्रले लिने निर्णयहरू र गरिने क्रियाकलापलाई पूर्व निर्धारित मापदण्ड र कार्यविधिका आधारमा स्वच्छ र वस्तुपरक बनाउन आवश्यक संस्थागत, संरचनागत एवम् कार्यविधिगत प्रबन्ध गरिनुपर्दछ ।

परिच्छेद ४

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको कार्य सम्पादन

यस परिच्छेदमा आर्थिक वर्ष २०८१/८२ का लागि स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रमअनुसार शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले सम्पादन गरेका कार्यक्रमका विषयमा समावेश गरिएको छ ।

४.१ विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण

४.१.१ परिचय, चरण तथा उद्देश्य

परिचय

विद्यार्थीको उपलब्धिको अवस्थाका बारेमा सरोकारवालालाई पृष्ठपोषण प्रदान गर्न तथा प्रमाणमा आधारित शैक्षिक नीति निर्माणमा सहयोग पुऱ्याउनका लागि शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले कक्षा ५, ८ र १० को नेपाली, अङ्ग्रेजी, गणित र विज्ञान तथा प्रविधि विषयको विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण गर्दै आएको छ। यस्तै गरी कक्षा ३ मा पढाइ तथा गणितीय सिपको राष्ट्रिय परीक्षण गर्दै आएको छ । परीक्षणबाट विषयगत रूपमा सिकाइ उपलब्धिको अवस्था यकिन हुनका साथै विभिन्न चरका आधारमा यसको विश्लेषण र सिकाइमा प्रभाव पार्ने पक्षहरूको पहिचान हुनेछ । यसका साथै विभिन्न क्षेत्र, लिङ्ग, जातजातीय समूह, भाषिक समूह, विद्यालयको अवस्थिति आदिका आधारमा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिको तुलना गर्नुका साथै सिकाइमा प्रभाव पार्ने तत्त्वहरूको पहिचान गर्दछ ।

नेपालमा विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षणको प्रारम्भ सन् १९९७ देखि भएको देखिन्छ । सन् १९९७ देखि सन् २००८ सम्म १० वर्षको अवधिमा कक्षा ३, ४, ५, ६ र ८ मा अध्ययनरत विद्यार्थीका लागि १० ओटा परीक्षण भएको पाइन्छ । त्यस अवधिमा खास गरी आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा कार्यक्रम, प्राथमिक शिक्षा विकास परियोजना, सबैका लागि शिक्षा कार्यक्रम जस्ता आवधिक शिक्षा आयोजनाहरूको प्रभावकारिता अध्ययन प्रयोजनका लागि यस्ता सिकाइ उपलब्धि परीक्षण गरिएका थिए । त्यस अवधिका परीक्षण कुनै आधिकारिक एवम् औपचारिक निकायबाट नभई तदर्थ हिसाबले परियोजनाका रूपमा खासखास परामर्श संस्थामार्फत परम्परागत विधिको अवलम्बन गरी अध्ययन गरिएका थिए ।

नेपालमा विद्यार्थी उपलब्धिको परीक्षण सन् १९९७ देखि प्रारम्भ भएको देखिए तापनि यसको व्यवस्थित र संस्थागत अभ्यास भने सन् २०११ (वि.सं.२०६६) मा शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र (Education Review Office) को स्थापना पछि भएको हो । स्थापना कालदेखि यस केन्द्रले चक्रीय रूपमा कक्षा ३,

५, ८ र १० का विद्यार्थी उपलब्धिको परीक्षण गर्दै आइरहेको छ । हालसम्मको १५ वर्षको अवधिमा कक्षा ३, ५, ८ र १० मा गरी चारओटा कक्षाका १५ ओटा परीक्षण सम्पन्न गरेको छ । परीक्षण भएका वर्षहरूको विवरण यसप्रकार तालिकामा दिइएको छ :

तालिका ३

हालसम्म सञ्चालित विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षणहरू

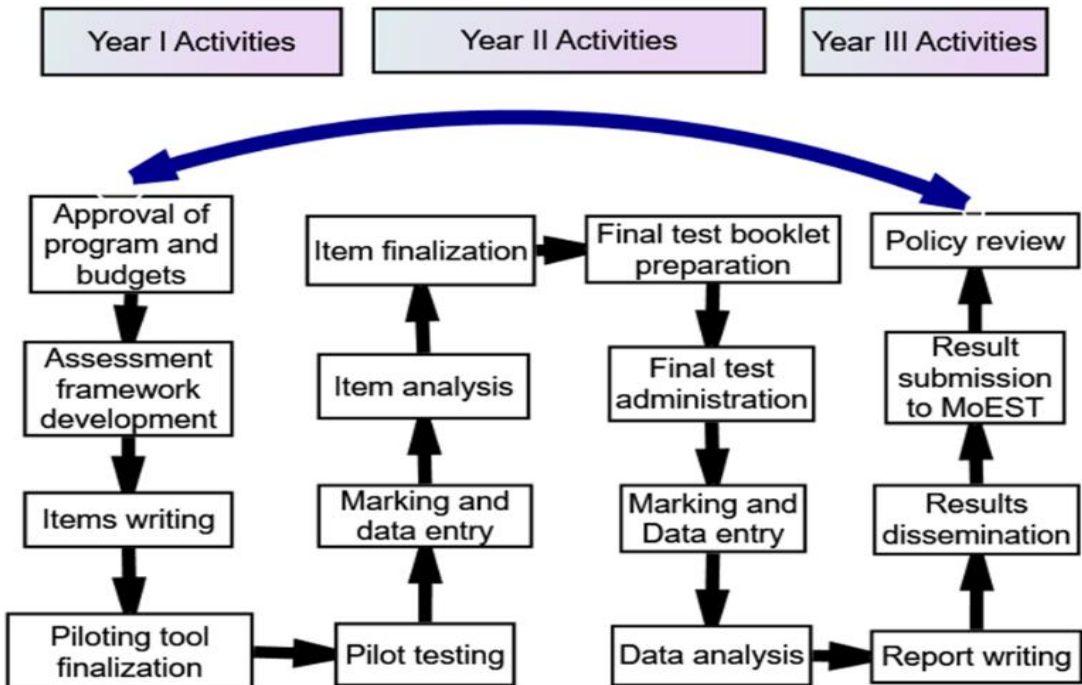
कार्यक्रम अवधि	वर्ष	कक्षा	विषय
विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम	सन् २०११	NASA कक्षा ८	नेपाली, गणित र सामाजिक अध्ययन
	सन् २०१२	NASA कक्षा ३	नेपाली र गणित
		NASA कक्षा ५	नेपाली, अङ्ग्रेजी र गणित
	सन् २०१३	NASA कक्षा ८	नेपाली, गणित र विज्ञान
	सन् २०१५	NASA कक्षा ३	नेपाली र गणित
		NASA कक्षा ५	नेपाली, अङ्ग्रेजी र गणित,
विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम	सन् २०१७	NASA कक्षा ८	नेपाली, गणित र विज्ञान
	सन् २०१८	NASA कक्षा ५	नेपाली र गणित
	सन् २०१९	NASA कक्षा १०	नेपाली, अङ्ग्रेजी, गणित र विज्ञान
	सन् २०२०	NASA कक्षा ८	नेपाली, अङ्ग्रेजी, गणित र विज्ञान
		NARN कक्षा ३	पढाइ तथा गणितीय सिप
	सन् २०२२	NASA कक्षा ५	नेपाली, अङ्ग्रेजी, गणित र विज्ञान
विद्यालय शिक्षा सुधार कार्यक्रम	सन् २०२३	NASA कक्षा १०	नेपाली, अङ्ग्रेजी, गणित र विज्ञान
	सन् २०२४	NARN कक्षा ३	पढाइ तथा गणितीय सिप
	सन् २०२५	NASA कक्षा ८	गणित र विज्ञान तथा प्रविधि

विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणका चरणहरू

यस केन्द्रबाट सञ्चालन हुने सिकाइ उपलब्धि परीक्षणको चक्र तीन वर्षमा पूरा हुन्छ । यसका लागि पहिलो वर्ष परीक्षण खाका निर्माण र विषयगत प्रश्नावली निर्माण गरी परीक्षणको ढाँचाको विकास गरिन्छ । विज्ञ शिक्षकबाट तयार भएका विषयगत प्रश्नहरूलाई सम्बन्धित विषय समितिबाट अन्तिम रूप दिई पूर्व परीक्षण गरिन्छ । दोस्रो वर्ष, पूर्व परीक्षण गरिएका प्रश्नहरूको कठिनाइ स्तर र विश्वसनीयता विश्लेषण गरी उपयुक्त प्रश्नहरू छनोट गरेर सोही आधारमा अन्तिम परीक्षणका लागि प्रश्नावली तयार गर्ने कार्य गरिन्छ । यसै क्रममा पृष्ठभूमि प्रश्नावलीहरू विद्यार्थी, विषयगत शिक्षकसँग एवम् परीक्षण सञ्चालन हुने विद्यालयका प्रधानाध्यापकलाई सोधिने गरी अलगअलग तयार गरिन्छ । यसरी तयार पारिएका परीक्षण साधनहरूको प्रयोग गरी विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण सञ्चालन गरिन्छ । यस क्रममा परीक्षण सञ्चालन (Test administration) मार्गदर्शनको विकास र प्रयोग गरिन्छ । तेस्रो वर्ष, परीक्षणबाट प्राप्त तथ्याङ्कको विश्लेषण गरी प्रतिवेदन तयारी तथा नतिजा प्रकाशन र प्रबोधीकरणको कार्य गरिन्छ । विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण सञ्चालनका चरणहरू चित्र १ मा देखाइएको छ :

चित्र १

विद्यार्थी उपलब्धिको परीक्षण सञ्चालनका चरणहरू



परीक्षणको उल्लिखित चरणमा परीक्षणको योजना, ढाँचा, सञ्चालन र प्रतिवेदनका प्रमुख चरणहरू देखाइएको छ। विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणको प्रक्रिया चक्र आवश्यक बजेट र कार्यक्रमको स्वीकृतिबाट सुरु हुन्छ र परीक्षणका प्रक्रियाहरू अगाडि बढ्छन् । जस्तै, परीक्षण कार्यढाँचा विकास, विषयगत प्रश्नहरूको विकास, पूर्वपरीक्षण, प्रश्न विश्लेषण र चयन, पृष्ठभूमि प्रश्नावलीको विकास, परीक्षण सञ्चालन, उत्तरपुस्तिका परीक्षण र तथ्याङ्क प्रविष्टि, तथ्याङ्क विश्लेषण र प्रतिवेदन तयारी तथा नतिजा प्रबोधीकरणका कार्यहरू गरिन्छन् ।

विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणका उद्देश्य

विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणका उद्देश्यहरू यसप्रकार रहेका छन्:

- (क) पाठ्यक्रममा आधारित भएर निश्चित कक्षामा अध्ययनरत विद्यार्थीको समग्र सिकाइ अवस्थाको पहिचान गर्नु,
- (ख) निश्चित कक्षाका विद्यार्थीहरूको नेपाली, अङ्ग्रेजी, गणित र विज्ञान तथा प्रविधि, विषयमा औसत शैक्षिक उपलब्धिको लेखाजोखा गर्नु,
- (ग) लिङ्ग, जातजाति, बोलिने भाषा, सामाजिक आर्थिक अवस्था, भौगोलिक अवस्थिति, विद्यालयको किसिमलगायत आधारमा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिमा देखिएको अन्तरको अध्ययन गर्नु,
- (घ) विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिमा प्रभाव पार्ने प्रमुख तत्त्वहरूको पहिचान गर्नु,
- (ङ) भविष्यमा विद्यार्थीको शैक्षिक उपलब्धिको तुलना गर्ने आधार र मानक तयार पार्नु,
- (च) विद्यालय शिक्षामा गुणस्तर र समताको अभिवृद्धि र सुनिश्चितताका लागि सम्बन्धित पक्षलाई प्रमाणमा आधारित सुझाव उपलब्ध गराउनु ।

४.१.२ केन्द्रले आ.व. २०८१/८२ मा सम्पादन गरेका विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षणसम्बन्धी

कार्यहरू

यस खण्डमा आ.व. २०८१/८२ मा केन्द्रले गरेका विद्यार्थी उपलब्धिसम्बन्धी कार्यहरूमध्ये कक्षा ८ को विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण, कक्षा ५ को विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणको फ्रेमवर्क विकास र कक्षा ५ को विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणको पूर्व परीक्षण, कक्षा ३ को पढाइ तथा

गणितीय सिपको राष्ट्रिय परीक्षणको प्रतिवेदन विकास र स्थानीय तहबाट विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षणका लागि प्राविधिक सहजीकरण मार्गदर्शन सामग्री विकासका कार्यहरू समावेश गरिएको छ ।

४.१.३ कक्षा ८ को विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण सञ्चालन

आर्थिक वर्ष २०८१/८२ (सन् २०२५) मा कक्षा ८ को विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण सञ्चालन गरिएको थियो । मनाङबाहेक ७६ जिल्लामा गणित र विज्ञान तथा प्रविधि विषयमा भएको परीक्षणमा यादृच्छिक नमुना (Random sampling) का आधारमा छनोट गरिएका ९०० विद्यालयका २४३०० विद्यार्थी सहभागी भएका थिए । नेपाली, अङ्ग्रेजी, गणित र विज्ञान तथा प्रविधि विषयमा परीक्षण सञ्चालन गर्ने खाका तथा योजना रहेको भए पनि आ. व. २०८१/८२ को मध्यमा भएको बजेट कटौतीका कारण दुई विषयमा मात्र परीक्षण सञ्चालन भएको छ । परीक्षण सञ्चालन कार्यलाई स्तरीकृत बनाउन र देशभर एकरूपता ल्याउन शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले परीक्षण सञ्चालन मार्गदर्शन विकास गरी सञ्चालनमा ल्याएको थियो ।

परीक्षण सञ्चालन तयारीका रूपमा गत आ.व. २०८०/८१ मा सञ्चालन गरिएको पूर्वपरीक्षणको तथ्याङ्क विश्लेषण गरी विषयगत समितिबाट प्रश्नपत्रलाई अन्तिम रूप दिई केन्द्रबाट नै प्रश्नपत्र छपाइ र ढुवानी भएको थियो । परीक्षण सञ्चालनको व्यवस्थापन तथा सहजीकरण भने सम्बन्धित शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइहरूबाट गरिएको थियो । यस कार्यका लागि शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ प्रमुख/अधिकृत कर्मचारीहरूलाई अभिमुखीकरण गरेको थियो । सम्बन्धित शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइले तोकिएको मापदण्डका आधारमा परीक्षण सञ्चालक (Test administrator) नियुक्ति गरी अभिमुखीकरण समेत सम्बन्धित जिल्लाबाटै हुने गरी प्रबन्ध मिलाइएको थियो । अनुगमनका लागि शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले आवश्यक व्यवस्था मिलाएको थियो । परीक्षण सञ्चालनपश्चात् केन्द्रमा उत्तरपुस्तिका सङ्कलन गरिएको थियो । उत्तरपुस्तिका परीक्षण कार्यलाई व्यवस्थित र वस्तुगत बनाउनका लागि विषयगत रूपमा अङ्कन निर्देशिका निर्माण गरिएको थियो । यसको तथ्याङ्क प्रविष्टि, तथ्याङ्क विश्लेषण र प्रतिवेदन लेखन आ.व. २०८२/८३ मा सम्पन्न गरिने छ ।

४.१.४ कक्षा ५ को विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण ढाँचा विकास

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रलाई पाठ्यक्रमका सिकाइ उपलब्धि तथा सक्षमताहरू हासिलको के कति भएको छ भन्ने पहिचान गर्न विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण सञ्चालन गर्ने कार्यादेश रहेको छ ।

केन्द्रले परीक्षण ढाँचा विकास गरी परीक्षण सञ्चालन गर्ने गरेको छ । यस परिप्रेक्ष्यमा परिवर्तित आधारभूत शिक्षा (कक्षा ४-५) पाठ्यक्रम २०७८ मा आधारित भई चारओटा विषयहरू नेपाली, अङ्ग्रेजी, गणित र विज्ञान तथा प्रविधिको कक्षा ५ को परीक्षण ढाँचा (Assessment Framework) विकास गर्ने कार्य सम्पन्न गरिएको छ । यसले आ.व. २०८२/८३ मा सञ्चालन गरिने कक्षा ५ को विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणमा सैद्धान्तिक र प्रक्रियागत आधार प्रदान गर्दछ । यस कार्यक्रमका मुख्य उद्देश्यहरू निम्नअनुसार रहेका छन्,

- क) कक्षा ५ को विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण सञ्चालन गर्न सैद्धान्तिक र कार्यप्रक्रियागत आधार तयार गर्नु,
- ख) मुख्य चार विषयहरू (नेपाली, अङ्ग्रेजी, गणित, विज्ञान तथा प्रविधि) मा विद्यार्थीहरूको सिकाइ उपलब्धिस्तर र प्रभाव पार्ने जिम्मेवार तत्वहरू पहिचान गर्न आधार प्रदान गर्नु,
- ग) विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणका लागि प्रश्नहरू निर्माण गर्ने विश्वसनीय आधार प्रदान गर्नु ।

कार्यक्रम सञ्चालनबाट प्राप्त उपलब्धि

१. विषयगत रूपमा सम्बन्धित कक्षाका राष्ट्रिय पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेको सिकाइ उपलब्धि तथा सक्षमताहरू अध्ययन तथा विश्लेषण भएको,
२. परिवर्तित पाठ्यक्रम अनुसार विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणको ढाँचा विकास गर्दा थप गर्नुपर्ने वा परिवर्तन गर्नुपर्ने विषयवस्तुहरू पहिचान भएको,
३. कक्षा ५ को नेपाली, अङ्ग्रेजी, गणित र विज्ञान तथा प्रविधि विषयको परीक्षण ढाँचा विकास भई नमुना प्रश्न तयार भएको छ । साथै कक्षा ५ को विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणको ढाँचा छपाइ कार्यसमेत सम्पन्न भएको छ ।

४.१.५ कक्षा ५ को विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणको पूर्वपरीक्षण सञ्चालन

विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण कक्षा ५ पूरा गरेका विद्यार्थीहरूको उपलब्धि परीक्षणका लागि प्रयोग गरिने परीक्षण साधनलाई स्तरीकरण गर्ने उद्देश्यका साथ पूर्व परीक्षण १५ जिल्लाका ४३५० जना विद्यार्थीमा सञ्चालन गरियो । मोरङ, ओखलढुङ्गा, महोत्तरी, सिराहा, नुवाकोट, काठमाडौं, रामेछाप, कास्की, लमजुङ, रूपन्देही, प्युठान, सुर्खेत, कालीकोट, कैलाली र बझाङ जिल्लाहरू पूर्व परीक्षणका लागि छनोट भएका थिए । विकसित खाकाको आधारमा परीक्षणको साधन विकासका लागि विज्ञ

समूहबाट निर्माण गरिएका नेपाली, अङ्ग्रेजी, गणित र विज्ञान तथा प्रविधि चारओटा विषयको प्रश्नहरू (परीक्षण साधन) सम्बन्धित विषयको विषय समितिमा छलफल गरी स्वीकृत गरियो । यसरी तयार गरिएको परीक्षण साधनको प्रयोग र परीक्षण सञ्चालन सम्बन्धमा छनोटमा परेका १५ जिल्लाका शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइसँगको सहकार्यमा केन्द्रबाटै परीक्षण सञ्चालक (Test administrator) र परीक्षण अनुगमनकर्ताहरूको लागि एक दिने परीक्षण सञ्चालन अभिमुखीकरण गर्नुका साथै परीक्षण सञ्चालनको अनुगमनसमेत गरियो । छनोटमा परेका १४५ विद्यालयमा पूर्व परीक्षण सञ्चालन गरी उत्तरपुस्तिका केन्द्रमा सङ्कलन गरियो । आ.व. २०८२/८३ मा प्रश्न विश्लेषण, अन्तिम प्रश्न तयारी गरी मूल परीक्षण कार्य गरिने छ ।

४.१.६ कक्षा ३ को पढाइ तथा गणितीय सिपको राष्ट्रिय परीक्षणको प्रतिवेदन विकास

नेपाली भाषा र गणित विषयलाई समेटेर एउटै परीक्षण साधन निर्माण गरी कक्षा ३ को विद्यार्थीको पढाइ तथा गणितीय सिपको राष्ट्रिय परीक्षण (National Assessment for Reading and Numeracy, NARN) गरिन्छ । नेपाली र गणित विषयका प्रश्नावलीहरू एउटै प्रश्नपत्र (Booklet) मा रहने हुँदा यसमा विद्यार्थीहरू दुवै विषयमा सहभागी हुन्छन् । साथै, भाषिक सिप तथा गणितीय सिपको समूहगत र व्यक्तिगत (One-to-one) दुवै तरिकाले परीक्षण गरिन्छ । हालसम्म यस परीक्षणमा सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थी मात्र सहभागी गराइएको छ । परीक्षण क्रममा, एउटा विद्यालयबाट बढीमा १५ जनासम्म विद्यार्थीको समूहगत परीक्षण तथा सोहीमध्ये प्रत्येक विषयमा ५/५ जना विद्यार्थीहरूलाई व्यक्तिगत परीक्षणमा सहभागी गराइन्छ । पढाइ तथा गणितीय सिप परीक्षणका उद्देश्य निम्नानुसार रहेको छ:

१. कक्षा ३ पूरा गरेका बालबालिकाको पढाइ तथा गणितीय सिपको उपलब्धि स्तर पहिचान गर्नु,
२. विद्यार्थीको वैयक्तिक, आर्थिक, सामाजिक अवस्था तथा भूगोललगायत आधारमा पढाइ तथा गणितीय सिपको उपलब्धिको विश्लेषण गर्नु,
३. विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिमा प्रभाव पार्ने प्रमुख तत्त्वहरूको पहिचान गर्नु,
४. भविष्यमा विद्यार्थीको पढाइ तथा गणितीय सिपको उपलब्धिको तुलना गर्ने आधार र मानक तयार पार्नु,

यस केन्द्रको आ.व.२०८१/८२ को वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रममा आ.व. २०८०/८१ मा सम्पन्न कक्षा ३ को पढाइ तथा गणितीय सिपको राष्ट्रिय परीक्षणको प्रतिवेदन तयार पार्ने प्रमुख कार्य रहेको थियो । आ.व. २०८०/८१ मा सम्पन्न कक्षा ३ को पढाइ तथा गणितीय सिपको राष्ट्रिय परीक्षणबाट प्राप्त तथ्याङ्कहरूको विश्लेषण गरी प्रतिवेदन तयार पार्ने काम काठमाडौं विश्वविद्यालयसँगको सहकार्यमा सम्पन्न भएको छ ।

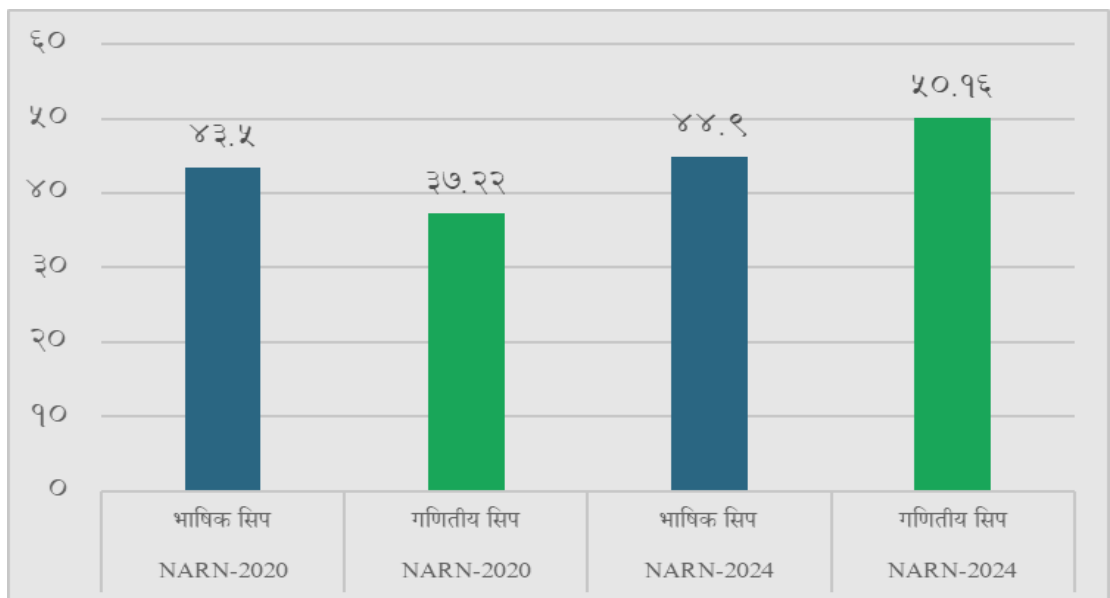
आ व २०८०/८१ को स्वीकृत कार्यक्रमअनुसार २०८१ जेठ महिनामा कक्षा ३ पूरा गरेका विद्यार्थीहरूको पढाइ तथा गणितीय सिपको राष्ट्रिय परीक्षण सञ्चालन गरिएको थियो । यसका लागि आकारको सापेक्ष सम्भाव्यता (Probability Proportional to Size) मा आधारित भएर देशभरबाट ३३ जिल्लाका ६७९ सामुदायिक विद्यालयबाट ७,५३१ विद्यार्थी अध्ययन नमुनामा छनोट भई सहभागी भएका थिए ।

पढाइ तथा गणितीय सिपको राष्ट्रिय परीक्षणका मुख्य प्राप्ति र निष्कर्ष देहायबमोजिम रहेका छन् :

क. सन् २०२० को परीक्षणको तुलनामा सन् २०२४ मा पढाइ सिपको सिकाइ उपलब्धिमा ४३.५ प्रतिशतबाट ४४.९ प्रतिशत पुगेको छ भने गणितीय सिपको सिकाइ उपलब्धि ३७.२२ प्रतिशतबाट वृद्धि भई ५०.१६ प्रतिशत पुगेको छ ।

चित्र २

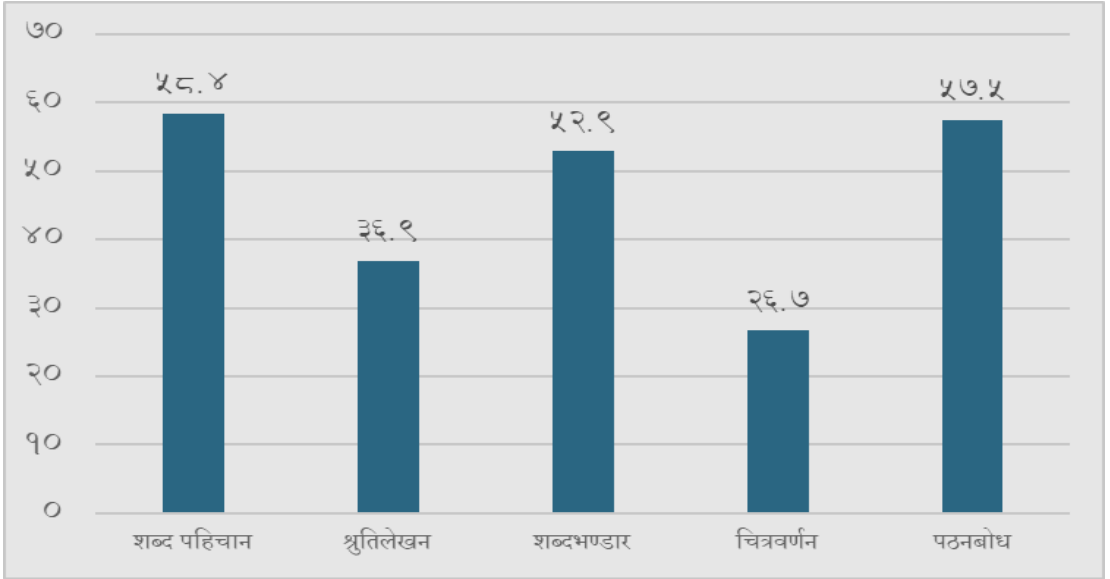
पढाइ सिप र गणितीय सिपमा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि



ख. भाषिक दक्षताअन्तर्गत शब्द पहिचान, शब्दभण्डार र पठनबोधमा तुलनात्मक रूपमा राम्रो देखिए तापनि श्रुतिलेखन र चित्र वर्णनमा भने विद्यार्थीहरूले कमजोर क्षमता प्रदर्शन गरेका छन् । यसले लेखन अभिव्यक्तिमा रहेको अन्तरलाई उजागर गर्दछ ।

चित्र ३

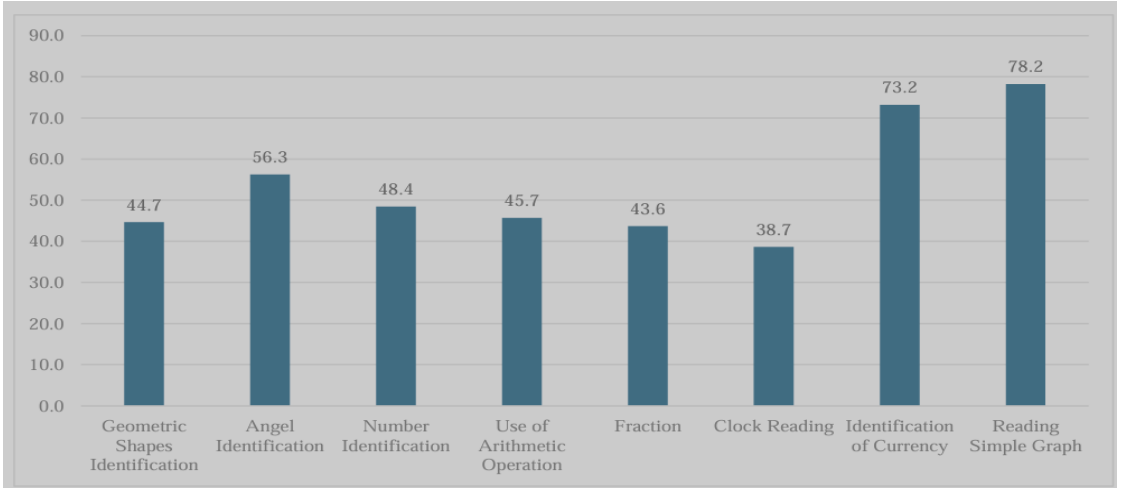
पढाइ सिपअन्तर्गत विद्यार्थीको उपकार्यगत सिकाइ उपलब्धि



ग. गणितीय सिपअन्तर्गत विद्यार्थीहरू ग्राफ पढ्ने र मुद्रा पहिचान गर्ने जस्ता वास्तविक जीवनसँग सम्बन्धित कार्यहरूमा राम्रो देखिए तापनि भिन्न, ज्यामितीय आकार र घडी हेर्नेजस्ता पक्षमा सिकाइको अवस्था कमजोर देखिएको छ ।

चित्र ४

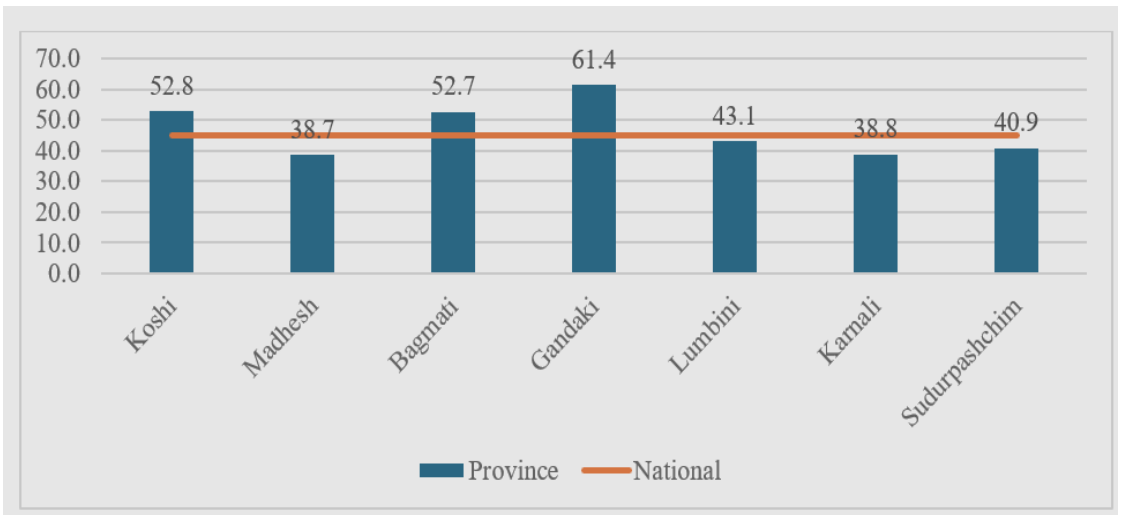
गणितीय सिपको उपकार्यगत सिकाइ उपलब्धि



घ. समग्रमा भाषिक सिपका दृष्टिले गण्डकी, कोशी र बागमती प्रदेशका विद्यार्थीहरूको सिकाइ अवस्था अन्य प्रदेशको तुलनामा राम्रो रहेको देखिन्छ भने गणितीय दक्षतामा गण्डकी, कोशी र मधेश प्रदेशका विद्यार्थीहरूको सिकाइ अवस्था अन्य प्रदेशको तुलनामा राम्रो रहेको पाइएको छ। त्यसै गरी दुवै सिपमा गाउँपालिकाको तुलनामा नगरपालिकाका विद्यार्थीको सिकाइ अवस्था राम्रो पाइएको छ।

चित्र ५

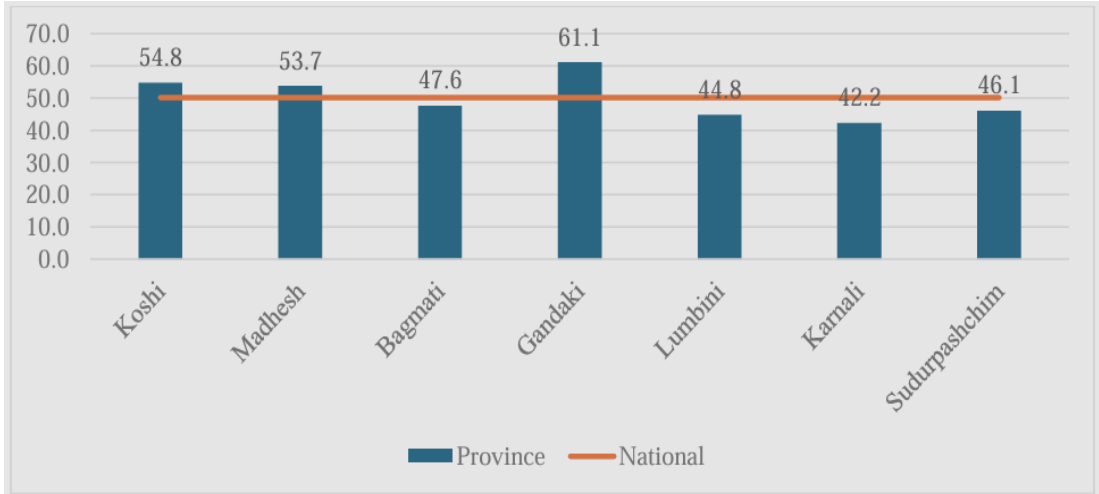
पढाइ सिपमा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिको प्रदेशगत अवस्था



गणितीय सिपमा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिको प्रदेशगत अवस्था यसप्रकार छः

चित्र ६

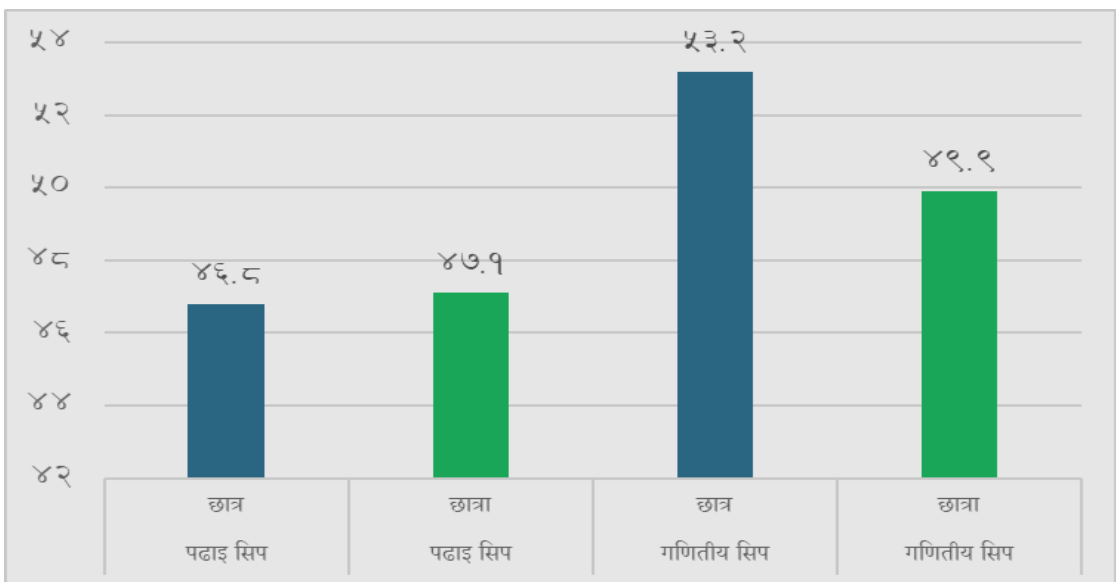
गणितीय सिपमा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिको प्रदेशगत अवस्था



ड. गणितीय सिपमा तुलनात्मक रूपमा छात्राहरूको भन्दा छात्रहरूको सिकाइ अवस्था केही राम्रो रहेको देखिएको छ भने भाषिक सिपमा छात्राहरूको सिकाइ अवस्था राम्रो पाइएको छ ।

चित्र ७

लैङ्गिक रूपमा पढाइ सिप र गणितीय सिपअन्तर्गतको सिकाइ उपलब्धि



गणितीय सिप विकासमा नेपाली र अङ्ग्रेजी दुवै भाषामा शिक्षण गरिएका विद्यार्थीहरूले राम्रो प्रदर्शन गरेको देखिन्छ । भाषिक सिप (नेपाली भाषा) मा तुलनात्मक रूपमा ब्राह्मण/क्षेत्री विद्यार्थीहरूको सिकाइ उपलब्धि राम्रो रहेको छ । गणितीय सिपमा पहाडी र हिमाली क्षेत्रका भन्दा तराई क्षेत्रका विद्यार्थीहरूको सिकाइ उपलब्धि राम्रो रहेको पाइएको छ भने भाषिक सिपमा तुलनात्मक रूपमा पहाडी क्षेत्रका विद्यार्थीहरूको सिकाइ उपलब्धि राम्रो छ । दुवै सिपमा विद्यालयमा खाली समयमा कक्षाकार्य वा गृहकार्य गर्ने विद्यार्थीको सिकाइ अवस्था खेल्ने वा अन्य कार्य (Non-academic work) मा संलग्न विद्यार्थीको भन्दा राम्रो देखिन्छ । अभिभावकको शिक्षाले विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिमा सकारात्मक प्रभाव पारेको देखिन्छ ।

विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण र पढाइ तथा गणितीय सिपको राष्ट्रिय परीक्षण सन्दर्भमा देखिएका चुनौती र समाधानका प्रयासहरू

परीक्षण कार्यलाई प्रभावकारीरूपले सञ्चालन गर्न शिक्षक, प्रअ, विद्यार्थी, शिक्षा प्रशासक, परीक्षण सञ्चालकहरूको सहभागिता सुनिश्चित गर्ने सन्दर्भमा केन्द्रले सञ्चालन गर्ने सिकाइउपलब्धि परीक्षणको प्रयोजन सम्बन्धमा अभिमुखीकरण छलफल सञ्चालन गरिएको छ, यसबाट परीक्षणलाई नियमित लिइने परीक्षाको रूपमा लिने आम बुझाइमा परिवर्तन गर्न, उपलब्धि परीक्षणको संवेदनशीलताप्रति बुझ्न मद्दत पुगेको छ । शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइमार्फत् दिइने परीक्षण सञ्चालकहरूको अभिमुखीकरणलाई प्रभावकारी बनाउन केन्द्रले इकाइका लागि अभिमुखीकरण सञ्चालन गरेको छ । परीक्षण सञ्चालनका मार्गदर्शन विकास गरी उपलब्ध गराइएको छ ।

शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइबाट सञ्चालन गरिने परीक्षण सञ्चालक अभिमुखीकरण एवम् परीक्षण कार्यको केन्द्रबाट निरन्तर अनुगमन र सहजीकरण अपेक्षाकृत रूपमा गर्न सकिएको छैन । केन्द्रले तोकेको समयभित्र शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइमार्फत् यी परीक्षणको कार्य सम्पन्न गर्न समय तालिकाको अनिवार्य रूपले पालना गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

परीक्षण ढाँचाका आधारमा परीक्षण एवम् प्रतिवेदन विकासलाई छिटो, सुधारलक्षित, प्रभावकारी बनाउनुपर्ने, परीक्षण कार्यलाई अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा सञ्चालन हुने सिकाइ उपलब्धि परीक्षण र मापदण्डहरूसँग आधारित भएकोमा यसलाई थप सुदृढ गर्नुपर्ने देखिएको छ । यसै गरी परीक्षणमा प्रयोग हुने पृष्ठभूमि प्रश्नावलीलाई अद्यावधिक, सङ्क्षिप्त बनाउनुपर्ने छ । केन्द्रले गर्ने कार्यक्रमका सबै क्रियाकलाप समेट्ने गरी बाह्य जनशक्तिबाट काम गर्न समयानुकूल खर्च गर्ने नर्म्स नहुँदा काम गर्न

कठिनाइ महसुसस भएको छ । साथै कार्यरत जनशक्तिलाई परीक्षण प्रविधि तथा अनुसन्धानका दक्षता विकास गराउन कठिनाइ भएको छ ।

४.१.७ उपलब्धि परीक्षणका लागि स्थानीय तहलाई मार्गदर्शन विकास

संविधानमा आधारभूत र माध्यमिक तहको शिक्षा स्थानीय तहको अधिकार सूचीअन्तर्गत रहेको छ । त्यसलाई व्यवस्थित गर्न स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को परिच्छेद-३, दफा-११ (ज) अन्तर्गत रहेको शिक्षासम्बन्धी काम, कर्तव्य र अधिकारमा विद्यार्थीको उपलब्धि परीक्षणसमेत समावेश गरिएको छ। सिकाइ उपलब्धि परीक्षणको यस कार्यमा शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले स्थानीय तहलाई सहज हुने गरी प्राविधिक मार्गदर्शन विकास गरेको छ । यस कार्यक्रमका उद्देश्यहरू निम्नअनुसार रहेका छन्;

१. विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षणका लागि स्थानीय तहलाई स्पष्ट मार्गदर्शन तयार पारी परीक्षणलाई वैज्ञानिक र वस्तुनिष्ठ बनाउन सघाउने,
२. सबै स्थानीय तहबाट सञ्चालन हुने विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षणको विधि, पद्धति र मापदण्ड आदि पक्षमा एकरूपता ल्याउने,

आ.व. २०८१/८२ को कार्यक्रम कार्यान्वयनबाट स्थानीय तहबाट सञ्चालन गरिने विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण र यसको व्यवस्थापन कार्यलाई सहजीकरण गर्न प्राविधिक पक्षहरू समेटिएको मार्गदर्शन विकास गरिएको छ ।

४.२ विद्यालय तथा शैक्षिक निकायको कार्यसम्पादन परीक्षण

४.२.१ परिचय, चरण तथा उद्देश्य

विद्यालय तथा शैक्षिक निकायको समग्र कार्यसम्पादन अवस्थाको पहिचान गरी सुधारका लागि प्रमाणमा आधारित सुझाव तथा पृष्ठपोषण प्रदान गर्न विज्ञहरूको सहभागितामा कार्यसम्पादन परीक्षण गरिन्छ । यस कार्यका लागि शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले कार्यसम्पादन परीक्षण कार्यढाँचा, साधन, मार्गदर्शन पुस्तिका विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षणका उद्देश्यहरू देहायअनुसार रहेका छन् :

- क) तोकिएका शैक्षिक संस्थाहरूले निर्दिष्ट नीति तथा कार्यक्रमहरू, प्रचलित ऐन तथा नियमबमोजिम कार्यान्वयन अवस्थाको लेखाजोखा गर्ने,
- ख) शिक्षाको पहुँच, समता र गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि शैक्षिक संस्थाहरूको कार्य प्रणालीको परीक्षण गरी कार्यसम्पादन स्तर प्रस्तुत गर्ने,

- ग) कार्यसम्पादन सुधारको क्षेत्रहरू पहिचान गर्ने,
- घ) विद्यालय तथा शैक्षिक निकायहरूको कार्यसम्पादन सुधारका निमित्त नीतिगत पृष्ठपोषणका लागि प्रमाणमा आधारित सूचना तथा तथ्यहरू उपलब्ध गराउने,
- ङ) उत्कृष्ट सेवाका लागि संस्थागत जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्न सहयोग गर्ने ।

उल्लिखित उद्देश्यहरूमा आधारित यस परीक्षणका यस प्रकारका विशिष्ट उद्देश्यहरू रहेका छन् :

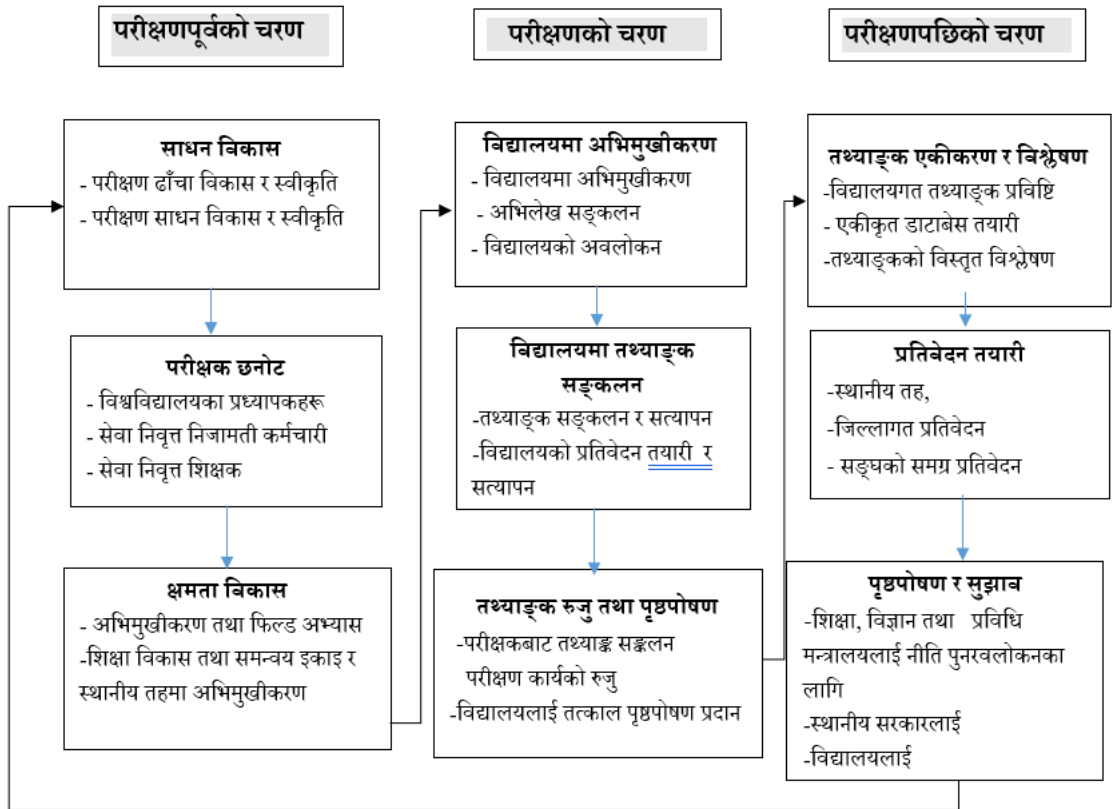
- क) विद्यालयहरूको विकासका लागि गरिएको लगानीको अवस्थाको पहिचान गर्ने, विद्यालयको भौतिक अवस्था, उपयोगमा रहको मानव संसाधन र समुदाय एवम सरकारी लगानीका अवस्थाको लेखाजोखा गरी विद्यालयको स्तर निर्धारण गर्ने,
- ख) गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि विद्यालयले सम्पादन गरेका कार्यहरूको प्रक्रिया, शिक्षण विधि तथा प्रक्रिया, उपलब्धि मापन गर्न उपयोग गरिने विद्यार्थीहरूको मूल्याङ्कन, शिक्षकहरूको अवस्था तथा पेसागत उन्नयनका अवसरहरू, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक सङ्घ एवम् विद्यालयका शिक्षकहरूको नेतृत्व र सह तथा अतिरिक्त क्रियाकलापको अवस्थाको लेखाजोखा गर्ने,
- ग) विद्यालयमा भएको लगानी र शिक्षण सिकाइ प्रक्रियाका लागि अपनाइएका विधिका आधारमा भएको सिकाइ उपलब्धिको लेखाजोखा गर्ने,
- घ) विद्यालयले प्रवाह गरेको सेवाबाट लाभग्राहीको सन्तुष्टिका आधारमा विद्यालयका कार्यक्रम तथा क्रियाकलापहरूको मूल्याङ्कन गर्ने,
- ङ) विद्यालयले सेवा प्रदान गरेका विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा विद्यालयको कार्यसञ्चालन प्रक्रियामा अपनाइएका कार्य पद्धतिको प्रभावकारिताको लेखाजोखा गर्ने,
- च) कार्यसम्पादन परीक्षणबाट प्राप्त भएका नतिजाहरूका आधारमा विद्यालयहरूले गर्नुपर्ने सुधारमा प्रत्यक्ष भूमिका निर्वाह गर्ने विद्यालय र यसको व्यवस्थापन समिति, कार्यक्रम र नीतिगत रूपमा गर्नु पर्ने सुधारका लागि गाउँपालिका वा नगरपालिकाहरू, प्रदेश र सङ्घीय सरकारका विभिन्न मन्त्रालय र तहलाई पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने,
- छ) विद्यालय, स्थानीय तह र जिल्लाहरूको कार्यसम्पादनको नतिजाको तुलनात्मक अवस्था प्रस्तुत गरी सुधारका लागि प्रतिस्पर्धात्मक वातावरण तयार गर्ने ।

विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षण प्रक्रिया

तल प्रस्तुत गरिएको चित्रमा विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षणका चरण तथा प्रक्रियाहरू उल्लेख गरिएको छः

चित्र ८

विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षण प्रक्रिया



माथिको चित्र ८ मा विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षण कार्यसम्बन्धी क्रियाकलाप चरणगत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । खास गरी विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षणलाई परीक्षणपूर्वको चरण, परीक्षणको चरण र परीक्षणपछिको चरण गरी तीनओटा चरणमा बाँडेर हेर्न सकिन्छ । परीक्षणपूर्वको चरणअन्तर्गत परीक्षण साधनको विकास, विज्ञ परीक्षकको छनोट र उनीहरूको क्षमता विकास जस्ता कार्यहरू पर्छन् भने परीक्षणको चरणअन्तर्गत विद्यालयमा अभिमुखीकरण सञ्चालन, तथ्याङ्क/सूचनाहरू सङ्कलन, रुजु र विद्यालयलाई तत्काल पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने कार्य पर्छन्। त्यसै गरी सङ्कलित तथ्याङ्कको विश्लेषण,

सुझावसहितको प्रतिवेदन तयारी र आवश्यक सुधारको लागि सङ्घीय, प्रादेशिक र स्थानीय सरकारलाई सुझाव दिने कार्य परीक्षणपछिको चरणअन्तर्गत पर्छ ।

४.२.२ आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा भएका सम्पादन भएका कार्यसम्पादन परीक्षणसम्बन्धी कार्य

आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा भएका कार्यसम्पादन परीक्षणका कार्यहरू देहायअनुसार छन्:

४.२.३ सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण र विद्यालयको

श्रेणीकरण/स्तरीकरण

विद्यालयको कार्यसम्पादनलाई मूलतः लगानी, प्रक्रिया, उपलब्धि र सेवा प्रदान गरिएका विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा परीक्षण गरिएको छ । यस अन्तर्गत जम्मा ८९ ओटा सूचक विकास गरी सूचकगत जम्मा २६९ अङ्क कायम गरिएको छ । जसअनुसार लगानी (२५%), प्रक्रिया (३०%) उपलब्धि (४०%) ले ९५% भार ओगटेको छ भने सेवा प्रदान गरिएका विद्यार्थी सङ्ख्याको भार ५% छुट्ट्याइएको छ ।

यसप्रकार परीक्षण गरेर अङ्क प्रदान गरेपछि कुल प्राप्ताङ्कका आधारमा विद्यालयको समग्र स्तर निर्धारण गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । जसअनुसार, ४० प्रतिशतभन्दा कम प्राप्ताङ्क भए 'कमजोर', ४० वा सोदेखि माथि ७०% भन्दा कम भए 'सामान्य', ७० वा सोभन्दा माथि ९०% भन्दा कम भए 'मध्यम' र ९०% वा सोभन्दा माथि अङ्क पाएकोमा 'उत्तम' स्तर तोक्ने व्यवस्था गरिएको छ । हरेक सूचकमा पाएको अङ्कले सुधारका निमित्त अति जरुरी क्षेत्रबारे जानकारी दिने र सोमार्फत् उत्तरदायित्वका साथै प्रक्रियागत सुधारका निमित्त सूचना उपलब्ध गराउने उद्देश्य राखेको छ । केन्द्रबाट आ. व. २०७३/७४ बाट सुरु भएको सामुदायिक माध्यमिक विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षण कार्य यस आ. व. २०८१/०८२ सम्ममा ७७ जिल्लाका ६३७० ओटा सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयहरूको कार्यसम्पादन परीक्षण कार्य सम्पन्न भएको छ । आ.व.२०८१/८२ मा इलाम, जाजरकोट, जुम्ला, डोटी र बैतडी गरी ५ जिल्लाका ४३० सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयमा कार्यसम्पादन परीक्षण सम्पन्न भएको छ ।

हालसम्म सामुदायिक माध्यमिक विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षण सम्पन्न भएका विद्यालयको सङ्ख्या तालिका ४ मा दिइएको छ ।

तालिका ४

कार्यसम्पादन परीक्षण गरिएका सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयको विवरण

क्र सं	आ.व.	जिल्ला सङ्ख्या	जिल्लाको नाम	विद्यालय सङ्ख्या
१	२०७३/७४	८	ताप्लेजुङ, सिरहा, भक्तपुर, रसुवा, कपिलवस्तु, म्याग्दी, मुगु र डडेल्धुरा	४१३
२	२०७४/७५	२४ (+२)	संखुवासभा, भोजपुर, कञ्चनपुर, लमजुङ, महोत्तरी, पर्वत, झापा, धनकुटा, चितवन, बाजुरा, बझाङ, पाँचथर, डोल्पा, सल्यान, रुकुम (रुकुमपूर्व समेत), बर्दिया, पाल्पा, नवलपरासी (नवलपरासी पश्चिमसमेत), अर्घाखाँची, दोलखा, काठमाडौं, सप्तरी, मनाङ र धादिङ	१९६७
३	२०७५/७६	१३	अछाम, दार्चुला, धनुषा, गोरखा, हुम्ला, ललितपुर, मुस्ताङ, ओखलढुङ्गा, पर्सा, रामेछाप, रोल्पा, रूपन्देही र उदयपुर	९९५
४	२०७६/७७	९	दाङ, कैलाली, कालीकोट, कास्की, मकवानपुर, मोरङ, सर्लाही, सोलुखुम्बु र सुर्खेत	८९९
५	२०७७/७८	६	बाँके, बारा, काभ्रेपलान्चोक, नुवाकोट, तनहुँ र तेह्रथुम	५९२
६	२०७८/७९	२	सिन्धुली र बाग्लुङ	२२९
७	२०७९/८०	४	सुनसरी, रौतहट, सिन्धुपाल्चोक र प्युठान	३९५
८	२०८०/८१	४	खोटाङ, स्याङ्जा, गुल्मी र दैलेख	४५०
९	२०८१/८२	५	इलाम, जाजरकोट, जुम्ला, डोटी र बैतडी	४३०
		७७	जम्मा	६३७०

तालिका ४ मा हालसम्म कार्यसम्पादन परीक्षण गरिएका विद्यालयको आर्थिक वर्षअनुसारको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ। हालसम्म ७७ जिल्लाका कुल ६३७० सामुदायिक माध्यमिक कार्यसम्पादन परीक्षण गरिएको छ। आ व ०८१/८२ मा कार्यसम्पादन परीक्षण गरिएका इलाम, जाजरकोट, जुम्ला, डोटी र बैतडी जिल्लाका ४३० सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयहरूको कार्यसम्पादन स्तरको नतिजा तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ५

आ. व. २०८१/८२ मा गरिएको विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण र तिनको स्तर

क्र.स.	जिल्ला	कमजोर स्तर	सामान्य स्तर	मध्यम स्तर	उत्तम स्तर	जम्मा विद्यालय	जिल्लाको औसत अङ्क
१	इलाम	-	६५	२८	-	९३	६५.१६
२	जुम्ला	-	४०	१०	-	५०	६४.२४
३	बैतडी	-	९५	३३	-	१२८	६२.७५
४	जाजरकोट	-	६३	११	-	७४	६२.३४
५	डोटी	२	७९	४	-	८५	५८.५३
		२	३४२	८६		४३०	

तालिका ५ अनुसार आ. व. २०८१/८२ मा ५ जिल्लाका ४३० विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण सम्पन्न भएकोमा ३४२ विद्यालयको कार्यसम्पादन स्तर सामान्य देखिएको छ । यसै गरी मध्यम स्तरका विद्यालय ८६ र कमजोर २ ओटा रहेका छन् । परीक्षण गरिएका ५ ओटै जिल्लाको समग्र स्तर सामान्य रहेको छ र यसमध्ये डोटीको कमजोर र इलामको राम्रो देखिएको छ । स्थानीय तहअनुसारको विवरण तलका तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ६

इलाम जिल्लाका स्थानीय तहअनुसारको विद्यालयको कार्य सम्पादन स्तर

स्थानीय तह	कमजोर	सामान्य	मध्यम	उत्तम	जम्मा	स्थानीय तहको औसत अङ्क
इलाम नगरपालिका	-	११	२	-	१३	६१.६७
माई नगरपालिका	-	७	३	-	१०	६४.८९
देउमाई नगरपालिका	-	३	४	-	७	७२.३५
सूर्योदय नगरपालिका	-	९	५	-	१४	६४.९०
चुलाचुली गाउँपालिका	-	५	३	-	८	६५.५७
माई जोगमाई गाउँपालिका	-	६	२	-	८	६५.१७
रोड गाउँपालिका	-	१	८	-	९	७३.३०
सन्दकपुर गाउँपालिका	-	५	१	-	६	६६.६२

स्थानीय तह	कमजोर	सामान्य	मध्यम	उत्तम	जम्मा	स्थानीय तहको औसत अङ्क
फाकफोकथुम गाउँपालिका	-	११	-	-	११	५९.९७
माङ्सेबुङ गाउँपालिका	-	७	-	-	७	६१.३३
जम्मा	-	६५	२८	-	९३	६५.१६

तालिका ६ अनुसार इलाम जिल्लाका १० स्थानीय तहका ९३ विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण सम्पन्न भएकोमा फाकफोकथुम गाउँपालिका र माङ्सेबुङ गाउँपालिकाका सबै विद्यालयको स्तर सामान्य रहेको छ । जिल्लाका ६५ विद्यालयको कार्यसम्पादन स्तर सामान्य र २८ विद्यालयको स्तर मध्यम रहेको छ । रोङ गाउँपालिकाका ८, सूर्योदय नगरपालिकाका ५ र देउमाई नगरपालिकाका ४ विद्यालय मध्यम स्तरमा रहेका छन् ।

तालिका ७

जाजरकोट जिल्लाका स्थानीय तहअनुसारको विद्यालयको कार्य सम्पादनस्तर

स्थानीय तह	कमजोर	सामान्य	मध्यम	उत्तम	जम्मा	स्थानीय तहको औसत अङ्क
छेडागाड नगरपालिका	-	१३	२	-	१५	६१.२०
भेरीमालिका नगरपालिका	-	१०	१	-	११	६०.५१
त्रिवेणी नलगाड नगरपालिका	-	१०	-	-	१०	६१.५९
कुसे गाउँपालिका	-	१०	३	-	१३	६३.४६
जुनीचाँदे गाउँपालिका	-	५	४	-	९	६७.०५
बारेकोट गाउँपालिका	-	७	१	-	८	६२.०३
शिवालय गाउँपालिका	-	८	-	-	८	६१.०९
जम्मा	०	६३	११	०	७४	६२.३४

तालिका ७ अनुसार जाजरकोट जिल्लाका जम्मा ७४ विद्यालयमा कार्यसम्पादन परीक्षण गरिएकोमा ६३ विद्यालय सामान्य स्तरमा र ११ विद्यालय मध्यम स्तरमा रहेका छन् । जिल्लाका ७ स्थानीय तहमध्ये त्रिवेणी नलगाड र शिवालय गाउँपालिकाका सबै विद्यालय सामान्य स्तरमा रहेका छन् । मध्यम स्तरका ११ विद्यालयमध्ये जुनीचाँदे गाउँपालिकाका ४ र कुसे गाउँपालिका अन्तर्गतका ३ विद्यालय रहेका छन् ।

तालिका ८

जुम्ला जिल्लाका स्थानीय तहअनुसारको विद्यालयको कार्य सम्पादन स्तर

स्थानीय तह	कमजोर	सामान्य	मध्यम	उत्तम	जम्मा	स्थानीय तहको औसत अङ्क
चन्दननाथ नगरपालिका	-	४	३	-	७	७१.५२
कनकासुन्दरी गाउँपालिका	-	३	४	-	७	७१.२१
गुठीचौर गाउँपालिका	-	४	-	-	४	५९.७३
तातोपानी गाउँपालिका	-	७	-	-	७	५६.६७
तिला गाउँपालिका	-	७	१	-	८	६३.२०
पातारासी गाउँपालिका	-	५	१	-	६	६५.४८
सिंजा गाउँपालिका	-	५	-	-	५	५५.८४
हिमा गाउँपालिका	-	५	१	-	६	६६.५८
जम्मा		४०	१०		५०	६४.२४

तालिका ८ अनुसार जुम्ला जिल्लाका ५० सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण गरिएकोमा ४० वटाको कार्यसम्पादन स्तर सामान्य र १० ओटाको मध्यम स्तरको पाइएको छ । जिल्लाका ८ ओटा स्थानीय तहमध्ये गुठीचौर गाउँपालिका, तातोपानी गाउँपालिका र सिंजा गाउँपालिकाअन्तर्गतका सबै विद्यालयको कार्यसम्पादन स्तर सामान्य रहेको छ । मध्यम स्तरमा रहेका जम्मा १० विद्यालयमध्ये कनकासुन्दरी गाउँपालिकाका ४ ओटा र चन्दननाथ नगरपालिकाअन्तर्गतका ३ ओटा रहेका छन् ।

तालिका ९

डोटी जिल्लाका स्थानीय तहअनुसारको विद्यालयको कार्य सम्पादन स्तर

स्थानीय तह	कमजोर	सामान्य	मध्यम	उत्तम	जम्मा	स्थानीय तहको औसत अङ्क
दिपायल सिलगढी नगरपालिका	१	७	१	-	९	५५.८४
शिखर नगरपालिका	-	११	२	-	१३	६२.२३
आदर्श गाउँपालिका	-	१०	-	-	१०	५८.४७
के आइ सिं गाउँपालिका	-	९	-	-	९	६१.२०

स्थानीय तह	कमजोर	सामान्य	मध्यम	उत्तम	जम्मा	स्थानीय तहको औसत अङ्क
जोरायल गाउँपालिका	-	११	-	-	११	६२.३३
बडिकेदार गाउँपालिका	-	९	-	-	९	५६.५२
बोगटान गाउँपालिका	-	८	१	-	९	६०.५१
पूर्वीचौकी गाउँपालिका	१	७	-	-	८	५०.०९
सायल गाउँपालिका	-	७	-	-	७	५५.५३
जम्मा	२	७९	४	०	८५	५८.५३

तालिका ९ अनुसार डोटी जिल्लाका जम्मा ८५ विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण गरिएकोमा २ विद्यालय कमजोर, ७९ विद्यालय सामान्य र ४ ओटा विद्यालय मध्यमस्तरका रहेका छन्। दिपायल सिलगढी नगरपालिका र पूर्वीचौकी गाउँपालिकाका १/१ ओटा विद्यालय कमजोर र शिखर नगरपालिकाका २, दिपायल सिलगढी नगरपालिकाको १ र बोगटान गाउँपालिकाको १ गरी ४ विद्यालयको कार्यसम्पादन स्तर मध्यम स्तरको रहेको छ। यसै गरी, आदर्श गाउँपालिका, के आइ सिं गाउँपालिका, जोरायल गाउँपालिका, बडिकेदार गाउँपालिका र सायल गाउँपालिकाका सबै विद्यालयहरू सामान्य स्तरमा रहेका छन्।

तालिका १०

बैतडी जिल्लाका स्थानीय तहअनुसारको विद्यालयको कार्य सम्पादन स्तर

स्थानीय तह	कमजोर	सामान्य	मध्यम	उत्तम	जम्मा	स्थानीय तहको औसत अङ्क
दशरथचन्द नगरपालिका	-	१९	-	-	१९	५७.१२
पाटन नगरपालिका	-	६	८	-	१४	६७.४८
पुर्चौडी नगरपालिका	-	१३	५	-	१८	६५.३१
मेलौली नगरपालिका	-	११	१	-	१२	५६.१३
डिलासैनी गाउँपालिका	-	९	३	-	१२	६३.१३
दोगडाकेदार गाउँपालिका	-	८	२	-	१०	६४
पञ्चेश्वर गाउँपालिका	-	९	-	-	९	५७.६६
शिवनाथ गाउँपालिका	-	६	१	-	७	६०.२६
सिगास गाउँपालिका	-	३	१२	-	१५	७३.३२

स्थानीय तह	कमजोर	सामान्य	मध्यम	उत्तम	जम्मा	स्थानीय तहको औसत अङ्क
सुनर्या गाउँपालिका	-	११	१	-	१२	५९.५४
जम्मा		९५	३३		१२८	६२.७५

तालिका १० अनुसार बैतडी जिल्लाका १० ओटा स्थानीय तहका १२८ विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षणमा ९५ ओटा सामान्य र ३३ ओटा मध्यम विद्यालय पाइएको छ। यसमध्ये सिगास गाउँपालिकाका विद्यालयको समग्र कार्यसम्पादन स्तर राम्रो देखिएको छ, त्यहाँका जम्मा १५ विद्यालयमध्ये १२ विद्यालय मध्यम स्तरका रहेका छन्। यसै गरी दशरथचन्द नगरपालिका र पञ्चेश्वर गाउँपालिकाका सबै विद्यालयको कार्य सम्पादन स्तर सामान्य रहेको छ। मेलौली नगरपालिका र सुनर्या गाउँपालिकाका विद्यालयको समग्र अवस्था अन्य स्थानीय तहको तुलनामा कमजोर रहेको छ।

विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षणका मुख्य प्राप्तिहरू

- कार्यसम्पादन परीक्षण गरिएका अधिकांश विद्यालयमा शौचालयको प्रबन्ध र सरसफाइ, चमेना गृहको व्यवस्थापन, पिउने पानीको उपलब्धताजस्ता साधारण भौतिक पूर्वाधारको प्रयोगको अवस्था कमजोर रहेको छ। साथै प्रारम्भिक कक्षाहरूमा धेरैजसो बुक कर्नरको व्यवस्थापन नभएको, उपयुक्त पुस्तकको व्यवस्था र पुस्तकालयको प्रबन्ध नभएको, बुक कर्नर र पुस्तकालय भएकोमा प्रयोगको पक्ष कमजोर रहेको र सूचना प्रविधिका साधन, विज्ञान प्रयोगशालाको उपलब्धता र प्रयोगको पक्षमा सुधार गर्नुपर्ने देखिएको छ। साथै यी साधन, पूर्वाधार र सुविधाहरूले सिकाइमा मदत गर्नुपर्नेतर्फ ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ।
- शैक्षिक योजना निर्माण, योजनाको कार्यान्वयन र समीक्षा गर्ने अभ्यासहरू ज्यादै न्यून रहेको र गृहकार्यको नियमितता, गृहकार्य परीक्षण तथा पृष्ठपोषण, वैयक्तिक शिक्षा सहयोगजस्ता पक्षमा सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ।
- निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको कार्यान्वयन र पोर्टफोलियो व्यवस्थापनमा सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ। निर्माणात्मक परीक्षाहरू उद्देश्यअनुरूप हुन सकिरहेको छैनन्। प्रश्न निर्माण, उत्तरपुस्तिका परीक्षण र अङ्कन निर्देशिकाको पालना र नतिजा विश्लेषण साथै यसका आधारमा सिकाइ सुधार योजना निर्माण, विद्यार्थी सहयोग पद्धतिको विकास गर्ने लगायतका पक्षहरूमा सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ।
- शिक्षकको पेसागत विकास, कार्यमूलक अनुसन्धान, विद्यालयको समग्र सुधारका पक्षहरू र अभिभावक तथा समुदायको सहभागिता र संलग्नता अभिवृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकता छ।

५. विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक सङ्घको गठन, नियमित बैठक, शैक्षिक सुधारमा केन्द्रित निर्णय, सुधारका क्षेत्र र रणनीति, निर्णय कार्यान्वयनको अनुगमन लगायतका पक्षहरू केही विद्यालयमा कमजोर रहेको देखिएको छ । यसतर्फ सुधारको पहल जरूरी देखिन्छ ।
६. कक्षागत रूपमा सिकाइ उपलब्धि माथिल्ला कक्षामा घट्दै गएको, कक्षा छोड्ने र दोहोर्न्याउने दर उल्लेखनीय मात्रामा रहेको हुँदा विद्यालयको समग्र प्रणालीमा सुधार गरी आन्तरिक सक्षमता सुधारमा जोड दिनु आवश्यक छ ।

विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षणको निष्कर्ष

कार्यसम्पादन परीक्षण भएका विद्यालयले अभिलेखन, समुदाय सहभागिता, सिकाइ सुधार, शैक्षणिक योजना निर्माण, शिक्षक पेसागत विकास, कार्यमूलक अनुसन्धान, निर्माणात्मक मूल्याङ्कनको कार्यान्वयन, शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप जस्ता आधारभूत पक्षसँग सम्बन्धित कार्यहरू प्रभावकारी रूपमा सम्पादन हुन नसकेको पाइयो । विद्यालयहरूको लगानी क्षेत्रका सूचकहरूमा राम्रो भए तापनि प्रक्रिया र उपलब्धि क्षेत्रका सूचकहरूको कार्यसम्पादन स्तर अपेक्षाकृत हुन नसकेको पाइयो । विद्यालयहरूले केन्द्रको परीक्षण साधन प्रयोग गरी नियमित स्वमूल्याङ्कन गर्ने र सुधार गर्नुपर्ने पक्षको पहिचान गरी सूचकमा आधारित लक्ष्य निर्धारण र सो प्राप्तिका लागि कार्यहरू गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

४.२.४ विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षण फलोअप कार्यक्रम

कार्यसम्पादन परीक्षणको क्रममा बाह्य विज्ञ परीक्षकद्वारा दिइएको सुझाव तथा पृष्ठपोषण कार्यान्वयनको अवस्था पहिचान गर्ने उद्देश्यले आ.व. २०८०/८१ देखि कार्यसम्पादन परीक्षण फलोअप कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ । कार्यसम्पादन परीक्षणबाट प्राप्त नतिजा, सुझाव कार्यान्वयनका लागि विद्यालयले गरेका प्रयास, समस्या तथा चुनौतीहरूको समाधान गर्न थप सुधारका लागि फलोअपकर्ता तथा सरोकारवालाहरूबाट सुझाव तथा पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने उद्देश्यले फलोअप कार्यक्रम गरिएको छ । आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा आ. व. २०७६/७७ मा कार्यसम्पादन परीक्षण भएका २ जिल्ला मोरङ र सुर्खेत तथा आ. व. २०७७/७८ मा कार्यसम्पादन परीक्षण सम्पन्न भएका ४ जिल्ला बारा, काभ्रेपलान्चोक, नुवाकोट, तनहुँ र बाँकेका स्थानीय तह आफैँले छनोट गरेका सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयले स्वमूल्याङ्कन यो कार्यक्रम सम्पन्न भएको थियो । कार्यक्रममा ७ ओटा जिल्लाका १/१ओटा स्थानीय तहका ४८ ओटा विद्यालयहरूको सहभागिता रहेको थियो । विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षण फलोअप कार्यक्रम स्थानीय तहका प्रमुख, उपप्रमुख, सम्बन्धित विद्यालयका प्रअ, विव्यस

अध्यक्ष र स्थानीय तहका शिक्षा शाखाका कर्मचारी र शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ प्रमुखको सहभागितामा सञ्चालन भएको थियो । कार्यक्रममा निम्नानुसारका स्थानीय तह अन्तर्गतका विद्यालयहरूको सहभागिता भएको थियो ।

तालिका ११

कार्यसम्पादन परीक्षणको फलोअप सञ्चालनको विवरण

क्र सं	प्रदेश	जिल्ला	स्थानीय तह	फलोअप परीक्षण कार्यक्रम गरिएका विद्यालय सङ्ख्या	अन्तर्क्रियामा सहभागी सङ्ख्या
१	कोशी	मोरङ	विराटनगर महानगरपालिका	७	२५
२	मधेश	बारा	कलैया उपमहानगरपालिका	७	१८
३	बागमती	काभ्रेपलान्चोक	रोशी गाँउपालिका	७	१५
४	बागमती	नुवाकोट	दुप्चेस्वर गाँउपालिका	७	१८
५	गण्डकी	तनहुँ	व्यास नगरपालिका	७	१९
६	लुम्बिनी	बाँके	खजुरा गाँउपालिका	६	१६
७	कर्णाली	सुर्खेत	गुर्भाकोट नगरपालिका	७	२०
जम्मा				४८	१३१

तालिका ११ बमोजिम कार्यसम्पादन परीक्षण फलोअप कार्यक्रम ६ प्रदेशका ७ जिल्लाका ४८ विद्यालयमा सञ्चालन गरिएको थियो । कार्यसम्पादन परीक्षणको फलोअपमा सहभागी भएका विद्यालयहरूले आफ्नो कार्यसम्पादन स्तरमा सुधारका भएका नतिजाहरू कार्यशालामा प्रस्तुत गरेका थिए र स्थानीय तहमा सञ्चालन भएको कार्यशालामा थप सुधारका विषयमा छलफल भएको थियो ।

कार्यसम्पादन परीक्षण फलोअप गरिएका विद्यालयले गरेका समग्र प्रयासहरू

- १ तालिका १२ मा समाविष्ट विद्यालयहरूको स्व मूल्याङ्कनमा आधारित अहिलेको अङ्क र केन्द्रबाट खटिएका विज्ञले गरेको बाह्य परीक्षणको अङ्कमा ४४ विद्यालयमध्ये ४०

विद्यालयको कार्यसम्पादनको अड्क बढेको देखिन्छ । आधाभन्दा बढी विद्यालयको कार्यसम्पादनमा १० अड्कदेखि ३४ अड्कसम्म बढेको देखिन्छ ।

- २ विद्यालयहरूले सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) को पूर्वाधार विकास तथा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रयोगशाला स्थापना र शिक्षकहरूलाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी तालिम जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गरिरहेका छन् ।
- ३ सिकाइ उपलब्धि बढाउन अतिरिक्त कक्षाहरू, साप्ताहिक, मासिक परीक्षाहरू, शिक्षक प्रोत्साहन, होस्टेलको व्यवस्था गरेको पाइयो ।
- ४ अतिरिक्त क्रियाकलापहरूमा नियमितता, पुरस्कारको व्यवस्था, प्रार्थना सभामा विभिन्न जानकारीमूलक सन्देश प्रवाह लगायतका क्रियाकलापहरू गरिरहेका छन् ।
- ५ अभिभावक सहभागिता बढाउनका लागि अभिभावक भेला, भेटघाट, घरदैलो कार्यक्रम, अनुपस्थित विद्यार्थीको फोनबाट जानकारी लिनेदिने लगायतका क्रियाकलापहरू भएका छन् ।
- ६ शिक्षक पेसागत विकासका क्रियाकलापहरू, तालिममा सहभागी गराउने, अनलाइन कार्यशालामा सहभागी हुने, बैठक, छलफल अन्तरक्रिया गर्ने, विषयगत विभाग र जिम्मेवारी तोक्नेजस्ता क्रियाकलाप भएका छन् ।
- ७ केही विद्यालयहरूले कक्षाका कमजोर विद्यार्थी लक्षित कार्यक्रमहरू, नतिजा विश्लेषण, अतिरिक्त शिक्षक तथा कम्प्युटर विषयको पठनपाठन लगायतका क्रियाकलाप गरी विद्यालयको समग्र स्तर सुधारमा प्रयत्नशील रहेको पाइएको छ ।

तालिका १२

विद्यालयको स्वमूल्याङ्कनका आधारित कार्यसम्पादन परीक्षण फलोप्य विवरण

क्र सं	प्रदेश	जिल्ला	स्थानीय तह	वडा नं	विद्यालयको नाम	लगानी २५ पूर्णाङ्क		प्रक्रिया ३० पूर्णाङ्क		उपलब्धि ४० पूर्णाङ्क		विद्यार्थी सहख्या ५ पूर्णाङ्क		जम्मा	
						पहिले	अहिले	पहिले	अहिले	पहिले	अहिले	पहिले	अहिले	पहिले	अहिले
१	बागमती	नुवाकोट	दुप्चेधर	१	घ्याङ्फेदी मा.वि.	१४.२	१६.९८	१४.२५	२३.७०	१८.६७	३३.७८	२	२	४९.१२	७६.४५
२	बागमती	नुवाकोट	दुप्चेधर	५	महादेव मा.वि.	१२.३५	१७.९०	१०.४३	२३.०४	२४.८९	३४.६७	२	२	४९.६७	७७.६१
४	बागमती	नुवाकोट	दुप्चेधर	६	रुकमणी मा.वि.	१५.४३	१६.३६	१३.९१	१९.१३	२४.००	२१.३३	२	२	५४.३४	५८.८२
५	बागमती	नुवाकोट	दुप्चेधर	५	कल्याण मा.वि.	१४.२	१३.५८	१०.२२	११.३०	३०.२२	३१.११	१	०	५४.६४	५६.००
६	बागमती	नुवाकोट	दुप्चेधर	६	दुप्चेधर मा.वि. रामति	१५.७४	१५.४३	८.९१	१२.३९	२२.२२	२८.४४	३	२	४९.८७	५८.२७
७	कोशी	मोरङ	विराटनगर	४	जनता मा.वि.	१२.३५	१९.१४	६.५२	२३.२६	२२.२२	३२.८९	१	१	४२.०९	७६.२९
८	कोशी	मोरङ	विराटनगर	३	पोखरीया मा.वि.	२१.९१	२३.७७	२८.८३	२९.३५	३१.११	३६.४४	५	५	८५.८५	९४.६६
९	कोशी	मोरङ	विराटनगर	७	सत्यनारायण मा.वि.	२०.५८	२१.६०	२४.८७	२७.८३	२४.००	३७.३३	५	५	७५.४५	९१.७६
११	कोशी	मोरङ	विराटनगर	११	जनपथ मा.वि.	१५.४३	१८.८३	१७.६१	२४.३५	१४.२२	२५.७८	२	२	४९.२६	७०.९५
१२	कोशी	मोरङ	विराटनगर	७	आर्द्रश मा.वि.	२१.३	२३.४६	२६.७४	२९.१३	२८.४४	४०.००	५	५	८१.४८	९७.५९
१३	कोशी	मोरङ	विराटनगर	१६	मिल्स मा.वि.	१६.०५	१७.२८	११.७४	२४.३५	१४.२२	२७.५६	५	५	४७.०१	७४.१९
१४	मधेश	बारा	कलैया	१७	महावीर नेपाल राष्ट्रिय मा.वि.	१०.१९	१४.५१	८.२६	१६.५२	२२.२२	२५.७८	२	४	४२.६७	६०.८१
१५	मधेश	बारा	कलैया	७	दुर्गा मा.वि. बरेवा	१७.९	२०.३७	१६.९६	२३.७०	२०.४४	३०.२२	५	५	६०.३०	७९.२९
१६	मधेश	बारा	कलैया	६	नेपाल राष्ट्रिय मा.वि.कलैया	१४.५१	१६.०५	१४.३५	१७.८३	२९.३३	३१.११	५	५	६३.१९	६९.९९
१७	मधेश	बारा	कलैया	१	श्री ३ चन्द्र मा.वि. कलैया	१४.२	१८.८३	२१.६१	२२.३९	२९.३३	३८.२२	३	५	५९.१४	८४.४४
१८	लुम्बिनी	बाँके	खजुरा	३	ज्ञानोदय मा.वि.खजुरा बजार	१९.१४	२१.९१	२३.७०	२८.२६	२६.६७	३२.८९	५	५	७४.५१	८८.०६
१९	लुम्बिनी	बाँके	खजुरा	१	मैटहवा मा.वि.	१६.३६	१९.१४	१३.९१	२२.६१	३२.८९	२५.८८	२	२	६५.१६	६९.५२
२०	लुम्बिनी	बाँके	खजुरा	४	जनकल्याण मा.वि.	१४.२	१८.८३	१७.८३	२५.६५	२१.३३	३१.११	२	३	५४.३६	७८.५९
२१	लुम्बिनी	बाँके	खजुरा	२	शुक्र मा.वि.	१३.५८	१७.२८	१२.१७	१८.९१	३०.२२	३३.७८	१	२	५६.९७	७१.७७
२२	लुम्बिनी	बाँके	खजुरा	२	योगिनी मा.वि.	१३.८९	१२.९६	११.७४	२६.३०	२७.५६	२८.४४	३	२	५६.१९	६९.७१
२३	लुम्बिनी	बाँके	खजुरा	३	जनता मा.वि. सन्तकुटी	१६.०५	२२.८४	१९.७८	२४.४३	३५.५६	३१.११	५	४	७६.३९	८३.३९
२४	लुम्बिनी	सुर्खेत	गुर्भाकोट	१३	आनन्द मा.वि.	१६.०५	१८.२१	१५.८७	२२.३९	१२.४४	३१.११	५	५	४९.३६	७६.७१
२६	लुम्बिनी	सुर्खेत	गुर्भाकोट	८	सूर्यज्योति मा.वि.	१६.०५	१६.९८	१९.७८	२०.००	११.५६	२२.२२	५	५	५२.३९	६४.२०
२७	लुम्बिनी	सुर्खेत	गुर्भाकोट	२	जनज्ञान भण्डार मा.वि.	१३.८९	१९.४४	१४.५७	२२.८३	२४.००	३२.८९	५	५	५७.४६	८०.१६
२८	लुम्बिनी	सुर्खेत	गुर्भाकोट	१२	नेपाल राष्ट्रिय मा.वि. गुर्भाकोट	१२.९६	१४.५१	१५.२२	१९.३५	२७.५६	३५.५६	३	३	५८.७४	७२.४१
२९	लुम्बिनी	सुर्खेत	गुर्भाकोट	१०	भेरी मा.वि. घुमखहरे	१६.९८	१९.१४	१८.२६	२३.७०	१८.६७	२५.७८	४	४	५७.९१	७२.६१
३०	लुम्बिनी	सुर्खेत	गुर्भाकोट	९	जनसेवा मा.वि. गुर्भाकोट	१४.८१	१६.०५	१७.३९	२४.३५	१०.६७	१४.२२	५	५	४७.८७	५९.६२
३१	गण्डकी	तनहुँ	व्यास	६	महेन्द्रज्योति मा.वि.	२०.३७	२२.२२	१७.८३	२८.२६	३२.८९	३२.८९	२	३	७३.०९	८६.३७
३२	गण्डकी	तनहुँ	व्यास	५	जनजुक्त शाही मा.वि.	२०.०६	२२.८४	२४.४३	२८.७०	३६.४४	३८.२२	३	३	८४.९३	९२.७६
३३	गण्डकी	तनहुँ	व्यास	१	निर्मल मा.वि.	१८.८३	२२.२२	२२.१७	२४.५७	२६.६७	२८.४४	३	३	७०.६७	७८.२३
३४	गण्डकी	तनहुँ	व्यास	२	सत्यवती मा.वि.	२०.३७	२०.९९	२७.१७	२८.७०	३३.७८	३५.५६	५	५	८६.३२	९०.२४
३५	गण्डकी	तनहुँ	व्यास	११	बाराही मा.वि.	१५.७४	२०.३७	१९.३५	२६.३०	२५.७८	३१.११	१	१	६१.८७	७८.७९
३६	बागमती	काभ्रेपलाञ्चोक	रोशी	४	जोगेश्वर मा.वि.	१९.७५	१६.०५	२३.२६	१८.९१	२७.५६	२९.३३	२	३	७२.५७	६७.३०
३७	बागमती	काभ्रेपलाञ्चोक	रोशी	९	विन्ध्यवासिनी मा.वि.	१७.५९	१९.१४	२२.३९	२६.९६	३२.८९	३३.७८	२	५	७४.८७	८४.८७
३८	बागमती	काभ्रेपलाञ्चोक	रोशी	६	हिमालय मा.वि.	१४.८१	१७.२८	१८.७	२५.२२	३३.७८	३०.२२	२	२	६९.२९	७४.७२
३९	बागमती	काभ्रेपलाञ्चोक	रोशी	११	भीमेश्वर मा.वि.	१३.८९	१६.६७	२२.६१	२२.१७	३८.२२	३७.३३	१	१	७५.७२	७७.१७
४०	बागमती	काभ्रेपलाञ्चोक	रोशी	१२	गणेश माध्यमिक विद्यालय	१८.२१	१८.५२	२५.८७	२७.६१	२५.७८	२७.५६	३	१	७१.८६	७४.६८
४१	बागमती	काभ्रेपलाञ्चोक	रोशी	११	पोक्रा माध्यमिक विद्यालय	१५.१२	१६.९८	२२.६१	२०.८७	३६.४४	३२.८९	३	२	७७.१७	७२.७३
४२	बागमती	काभ्रेपलाञ्चोक	रोशी	१०	पञ्चकन्या माध्यमिक विद्यालय	१५.४३	१७.२८	२२.८३	२६.०९	३२.८९	३२.८९	३	२	७४.१५	७८.२६
४३	बागमती	काभ्रेपलाञ्चोक	रोशी	९	मंगल जनविजय मा.वि.	२०.६८	२०.०६	२६.३	२७.३९	३९.११	३६.४४	४	४	९०.०९	८७.९०
४४	बागमती	काभ्रेपलाञ्चोक	रोशी	७	रोशी माध्यमिक विद्यालय	१८.८३	१९.७५	१४.१३	२३.२६	३३.७८	२२.२२	२	२	६८.७४	६७.२४

तालिका १२ अनुसार विद्यालयहरूको स्व मूल्याङ्कनमा आधारित अहिलेको अङ्क र केन्द्रबाट खटिएका विज्ञले विगतमा गरेको बाह्य परीक्षणको अङ्कमा ४४ विद्यालयमध्ये ४० विद्यालयको कार्यसम्पादनको अङ्क बढेको देखिन्छ। आधाभन्दा बढी विद्यालयको कार्यसम्पादनमा १० अङ्कदेखि ३४ अङ्कसम्म बढेको देखिन्छ।

कार्यसम्पादन परीक्षण फलोअप कार्यक्रममा दिइएका सुझाव

कार्यसम्पादन परीक्षण फलोअप कार्यक्रममा सरोकारवाला तथा शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रकोतर्फबाट विद्यालयको लगानी, प्रक्रिया र उपलब्धि क्षेत्रमा सुधारका लागि दिइएका सुझावहरू:

१. वार्षिक कार्यतालिका वा कार्यपात्रो, वार्षिक शैक्षणिक योजना, विषय क्षेत्र(थिम)गत तथा एकाइ योजना र दैनिक पाठयोजना तयार गरी अनिवार्य कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ।
२. प्रत्येक शिक्षकलाई विषयगत रूपमा सिकाइ उपलब्धि हासिल गराउनको लागि स्थानीय स्तरमा उपलब्ध सामग्री, कम मूल्य पर्ने सामग्री र आवश्यकतानुसार मूल्य पर्ने सामग्रीको सूची तयार गरी खरिद र व्यवस्थापन गर्नुपर्ने देखिन्छ।
३. शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापको अभिन्न अङ्गको रूपमा मूल्याङ्कनको प्रयोग, सूचना तथा सञ्चार प्रविधि मा आधारित सिकाइ र मूल्याङ्कन, खोजलाई प्रोत्साहन गर्नुपर्ने देखिन्छ।
४. सिकाइ क्रियाकलापमा विद्यार्थीको सक्रिय सहभागिता, रुचिपूर्ण र दिगो सिकाइ हासिल गराउन विषयवस्तुको प्रकृतिअनुसार चित्र, चित्रकथा, कथा, घटना, गीत, कविता, खेल, क्रियाकलाप, परियोजना कार्य, जस्ता समस्या समाधानमा आधारित क्रियाकलाप आदिमा जोड दिनु आवश्यक देखिन्छ।
५. विद्यार्थी सिकाइ मूल्याङ्कनलाई सिकाइ सुधारका लागि प्रयोग गर्ने गरी निर्माणात्मक मूल्याङ्कनको प्रयोगमा जोड दिनुपर्ने साथै विद्यार्थीको पाठ, एकाइ, त्रैमासिक तथा वार्षिक नतिजाको विश्लेषण गरी सुधारको लागि कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ।
६. आवश्यकतानुसार विषयगत तथा साझा प्रकृतिका सह तथा अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालनको लागि योजना बनाउने र कार्यान्वयनको जिम्मेवारी प्रदान गर्नुपर्ने देखिन्छ।
७. शिक्षकको पेसागत विकास तालिममा शिक्षकलाई सहभागी गराउने, तालिममा सिकेका सिकाइ अनुभवहरूको आदान प्रदान गर्न लगाउने र कक्षाकोठामा प्रयोग सम्बन्धमा प्रतिबिम्बन डायरी तयार गरी विद्यालयको जर्नल तथा ब्रोसरमा प्रकाशन गर्ने व्यवस्था मिलाउनुपर्ने देखिन्छ।

८. अभिभावकसँग छलफल तथा अन्तरक्रिया गरी बालबालिकाको सिकाइमा अभिभावकको सहभागिता र विद्यालयको आर्थिक, भौतिक, शैक्षिक पक्षमा समुदायको सहभागिता अभिवृद्धि गर्न थप प्रयास गर्न आवश्यक छ ।

४.२.५ प्रधानाध्यापकको नेतृत्व कार्यसम्पादन परीक्षण

विद्यालयका प्रधानाध्यापकको नेतृत्व र व्यवस्थापकीय क्षमताको अवस्था पहिचान गर्न, यथार्थ विवरण सङ्कलन गर्न, सुधारका क्षेत्रहरूको पहिचान गरी सिफारिस गर्ने उद्देश्यका साथ शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले विज्ञमार्फत् प्रधानाध्यापक नेतृत्व कार्यसम्पादन परीक्षण गर्ने गरेको छ । सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयका प्रधानाध्यापकको नेतृत्व कार्यसम्पादन परीक्षण गर्नका लागि परीक्षण मार्गदर्शन २०८१ बमोजिम ८ क्षेत्रका ५७ ओटा सूचक र नमुना विद्यालयको हकमा थप एक पक्षका ८ सूचक थप गरी ६५ सूचक निर्धारण गरिएको छ । यसबमोजिम परीक्षण गर्दा प्रत्येक सूचकमा बढीमा ३ अङ्क प्रदान गरिन्छ । आ.व. २०८१/८२ मा ७ ओटा प्रदेशका १२ ओटा जिल्लाका सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयका ११ नमुना विद्यालयका प्रधानाध्यापकसहित जम्मा ५० जना प्रधानाध्यापकको नेतृत्व कार्यसम्पादन परीक्षण कार्य सम्पन्न गरिएको छ । यस कार्यक्रमका उद्देश्यहरू यसप्रकार रहेका छन् :

(क) तथ्य र प्रमाणमा आधारित भई सामुदायिक विद्यालयका प्रधानाध्यापकको कार्यसम्पादन परीक्षण गर्नु,

(ख) शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिमा प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी र उत्तरदायी बनाउन सहयोग गर्नु,

(ग) सामुदायिक विद्यालयका प्रधानाध्यापकबाट अवलम्बन गरिएका असल अभ्यासहरू पहिचान र विश्लेषण गरी नीतिगत सुधारका लागि सहयोग गर्नु ।

प्रधानाध्यापकको कार्यसम्पादन परीक्षणका लागि निर्धारण गरिएको परीक्षणका क्षेत्र, सूचक र अङ्कभारको विवरण तलको तालिका ११ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १३

प्रधानाध्यापक नेतृत्व कार्यसम्पादन परीक्षणका क्षेत्र, सूचक र अङ्कभार

क्र. स.	परीक्षणका क्षेत्र	सूचक सङ्ख्या	अङ्कभार
१	विद्यालयको रणनीतिक दिशा निर्माण	५	१५
२	शिक्षण तथा सिकाइको नेतृत्व	१५	४५

क्र. स.	परीक्षणका क्षेत्र	सूचक सङ्ख्या	अङ्कभार
३	विद्यालय व्यवस्थापन तथा कार्य वातावरण	१४	४२
४	पेसागत क्षमता विकास	६	१८
५	सरोकारवालासँगको संलग्नता र सहकार्य	२	६
६	वैयक्तिक गुण तथा सिप	७	२१
७	नवप्रवर्तनात्मक तथा असल अभ्यास	५	१५
८	सरोकारवालाको सन्तुष्टि	३	९
९	नमुना विद्यालय विकास एवम् सञ्चालन निर्देशिका २०७४ बमोजिमका थप सूचकहरू	८	२४
	जम्मा	६५	१९५

तालिका १३ अनुसार प्रधानाध्यापकको कार्यसम्पादन परीक्षणका क्षेत्रहरूलाई मुख्य रूपमा ८ ओटा र नमुना विद्यालयका लागि मात्र थप एक गरी ९ ओटा निर्धारण गरिएको छ । निर्धारित सूचकहरूमध्ये सबैभन्दा धेरै सूचक शिक्षण तथा सिकाइको नेतृत्व (१५) र सरोकारवालाको सन्तुष्टि क्षेत्रमा थोरै (३) ओटा सूचकहरू राखिएका छन् ।

प्रधानाध्यापक कार्यसम्पादन परीक्षणका क्रममा उल्लिखित सूचकका आधारमा कुल प्राप्ताङ्कलाई प्रतिशतमा रूपान्तरण गरिन्छ । हरेक सूचकमा प्राप्त गरेको अङ्कलाई प्रतिशतमा रूपान्तरण गरी सोअनुसार उनीहरूले प्राप्त गरेको अङ्कलाई तालिका १४ बमोजिम कार्यसम्पादनको समग्र स्तर निर्धारण गरिन्छ । यस्ता स्तरहरू पाँचओटा रहेका छन् ।

तालिका १४

प्रधानाध्यापक नेतृत्व कार्यसम्पादनको स्तर निर्धारण आधार

कार्यसम्पादनको स्तर	स्तर निर्धारणका आधार	व्याख्या
उत्कृष्ट (Excellent)	९०% वा सोभन्दा माथि	उदाहरणीय कार्य
धेरै राम्रो (Very Good)	८०% देखि ९०% भन्दा कम	निपुण
राम्रो (Good)	६०% देखि ८०% भन्दा कम	विकासशील
सामान्य (Fair)	४०% देखि ६०% भन्दा कम	औसत (सामान्य नेतृत्व क्षमता भएको)
कमजोर (Poor)	४०% भन्दा कम	कमजोर (नेतृत्व क्षमता न्यून भएको)

आ.व. २०८१/८२ मा गरिएको ५० जना सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयका प्रधानाध्यापकको नेतृत्व कार्यसम्पादन परीक्षण यसप्रकार रहेको छः

तालिका १५

आ.व. २०८१/८२ मा गरिएको प्रधानाध्यापक नेतृत्व कार्यसम्पादन परीक्षणको समग्र अवस्था

क्र. स.	प्रअ कार्य सम्पादन स्तर	जना/ प्रतिशत	कैफियत
१	उत्कृष्ट (Excellent)	४ (८%)	उदाहरणीय कार्य
२	धेरै राम्रो (Very Good)	१२ (२४%)	निपुण
३	राम्रो (Good)	२७ (५४%)	विकासशील
४	सामान्य (Fair)	७ (१४%)	औसत (सामान्य नेतृत्व क्षमता भएको)
५	कमजोर (Poor)	-	

तालिका १५ अनुसार प्रधानाध्यापक नेतृत्व कार्यसम्पादन परीक्षण गरिएका माध्यमिक विद्यालयका ५० प्रधानाध्यापकहरूमध्ये ४ जनाको कार्यसम्पादन स्तर उत्कृष्ट रहेको छ । धेरै अर्थात् २७ जना (५४ प्रतिशत) को कार्यसम्पादन स्तर राम्रो र ७ जनाको सामान्य रहेको छ ।

प्रधानाध्यापक नेतृत्व कार्यसम्पादन परीक्षणका मुख्य प्राप्तिहरू

१. वार्षिक शैक्षणिक योजना निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने विषय प्रधानाध्यापकहरूको शैक्षणिक कार्यविवरण हो । परीक्षणमा सहभागी भएका प्रधानाध्यापकमध्ये अधिकांशले विद्यालयको वार्षिक शैक्षणिक योजना निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने कार्यको नेतृत्व प्रभावकारी रूपमा गर्नुपर्ने देखिएको छ ।
२. पाठ्यक्रम कार्यान्वयनमा विद्यालय तहको महत्त्वपूर्ण भूमिका हुन्छ। यस सन्दर्भमा परीक्षण गरिएका प्रधानाध्यापकहरूले पाठ्यक्रम कार्यान्वयनमा तोकिएको सूचकअनुसार थोरै मात्र प्रधानाध्यापकले समुदाय एवम् अभिभावकसँग सहकार्य गरेको पाइयो । यसै गरी विद्यालयमा विभिन्न सिकाइ सक्षमताका विद्यार्थीहरू हुन्छन् । विद्यालय तथा प्रधानाध्यापकले निजहरूको फरक क्षमता र सिकाइ शैली पहिचान गरी वैयक्तिक भिन्नतामा आधारित भई अतिरिक्त सहयोगात्मक शिक्षण गर्नुपर्ने देखिएको छ ।
३. पाठ्यक्रमले तोकेका उद्देश्यहरू हासिल गर्नका लागि कक्षाकोठा व्यवस्थापन प्रभावकारी र चुस्त हुनु अनिवार्य छ । विद्यार्थीहरूको बसाइ व्यवस्थापन गर्दा तोकिएका उद्देश्यहरू हासिल

गर्नका लागि गरिने क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न पर्याप्त स्थान अभाव भएको पाइएको छ । खेल तथा सिकाइ सामग्रीको पर्याप्त व्यवस्था भएको पाइएन ।

४. प्रअहरूले विद्यालयमा सम्भावित विपद जोखिम न्यूनीकरणका लागि योजना निर्माण, पूर्व तयारी सम्बन्धी अभ्यास जस्ता क्रियाकलापहरू प्रभावकारी ढङ्गबाट गर्ने गरेको पाइएन ।
५. परीक्षण गरिएका अधिकांश विद्यालयमा दिवा खाजाको राम्रो प्रबन्ध गर्न कठिनाई भएको देखियो । दिवा खाजाको प्रभावकारी व्यवस्थापन तथा चमेनागृहको सञ्चालनका लागि प्रअको नेतृत्वदायी भूमिकामा सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
६. प्रभावकारी विद्यालय निर्माणका लागि विद्यालयको सरसफाइ र सुरक्षा महत्त्वपूर्ण पक्ष हो । भौतिक वातावरणको सरसफाइका साथै सुरक्षित र बालमैत्री विद्यालय वातावरण विद्यार्थीको सिकाइ अभिवृद्धिका लागि महत्त्वपूर्ण हुन्छ । सफा र सुरक्षित वातावरणमा सिकाइका लागि उत्प्रेरित गर्न प्रअहरूको भूमिका पुर्नपरिभाषित गरी नेतृत्वदायी भूमिका बढाउनु पर्ने देखिन्छ ।
७. शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापका सन्दर्भमा दिनानुदिन नयाँ सिद्धान्त, विधि र प्रविधिको विकास भइरहेको छ । शिक्षण पेसामा तालिम छलफल, गोष्ठी, सेमिनार, कार्यशाला, अवलोकन भ्रमण, अनुसन्धानात्मक र खोजमूलक लेखन तथा प्रकाशन जस्ता विविध स्वनिर्देशित कार्यहरू केही भएको देखिए तथापि यसको पर्याप्ततातर्फ ध्यानदिनुपर्ने देखिन्छ ।
८. प्रधानाध्यापक तथा शिक्षकले कार्य सम्पादन मूल्याङ्कन प्रयोजनका लागि कार्यमूलक अनुसन्धानका प्रतिवेदनहरू पेस गर्ने गरेको पाइयो । शिक्षण सिकाइका क्रममा पेसागत सहयोग र पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने कार्य भने न्यून हुने गरेको देखिन्छ । यसैगरी परीक्षण गरिएका मध्ये धेरैजसो विद्यालयका प्रअहरूले मातहतका शिक्षकहरूको कक्षा अवलोकन अपेक्षित रूपमा गरेको पाइएन ।

अन्तमा, वार्षिक शैक्षणिक योजना निर्माण र प्रयोग सम्बन्धमा स्वयम् प्रधानाध्यापकहरूले पनि सुदृढ नेतृत्व गर्नुपर्ने देखिन्छ । यसै गरी शिक्षक पेसागत विकासमा थप कार्यहरू गर्नुपर्ने देखिएको छ । विद्यार्थीहरूले ज्ञान, सिप सिक्ने स्थान नै सुरक्षित नभएको अवस्थामा सिकाइ प्रभावकारी हुन सक्दैन । सुरक्षित विद्यालय वातावरण निर्माण र विद्यालयको सरसफाइमा ध्यान दिनु आवश्यक छ । विद्यालयले उपयुक्त सुरक्षा तथा सरसफाइ रणनीति अपनाएर सो को अनुगमन एवम् त्यसको अभिलेख व्यावस्थापन गर्ने कुरामा प्रधानाध्यापकहरूले ध्यानदिनु जरुरी देखिन्छ ।

पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका सन्दर्भमा शिक्षण सिकाइ, मूल्याङ्कन लगायत पक्षमा प्रअहरूले प्रभावकारी रूपमा समन्वय गर्नुपर्ने साथै सरोकारवालाहरू, समुदाय र अभिभावकहरूसँग सहकार्य गर्नुपर्ने देखिन्छ । सिकाइ उपलब्धि अभिवृद्धिका लागि शिक्षण सिकाइमा भएका समस्या पहिचान गरी सुधारात्मक शिक्षणमार्फत पृष्ठपोषणसहित उपचारात्मक शिक्षण गर्न प्रधानाध्यापकहरूले विषयगत शिक्षकको सहयोग र सहकार्यमा योजना तयार गर्नु आवश्यक छ । कक्षा अवलोकन र सहायता प्रणालीअन्तर्गत विद्यालयमा नवप्रवेशी शिक्षकहरूको लागि विज्ञ, अनुभवी शिक्षकहरूले तालिम र नमुना शिक्षणमार्फत् शिक्षण सिकाइको सहजीकरण गर्ने गराउने कार्यमा प्रधानाध्यापकको नेतृत्व महत्त्वपूर्ण हुन्छ । प्रधानाध्यापकहरूले शिक्षक पेसागत विकास र सहयोग पद्धतिलाई सुधार केन्द्रित बनाउन आवश्यक छ ।

विद्यालयको नियमित प्रशासनिक कार्य सञ्चालन तथा शैक्षणिक प्रक्रियालाई व्यवस्थित गर्ने जिम्मेवारी प्रधानाध्यापकमा रहेको हुन्छ । कुशल र प्रभावकारी प्रधानाध्यापकले विद्यालय सुधारमा र गुणस्तरीय सिकाइमा योगदान गरेका प्रशस्त उदाहरणहरू रहेका छन् । प्रधानाध्यापकको नेतृत्व सिप विकासका लागि योग्य र सक्षम प्रधानाध्यापक छनोट, क्षमता विकास, नियमित रूपमा प्रअको कार्यसम्पादनको अनुगमन, पृष्ठपोषण र पेसागत विकासका अवसर उपलब्ध गराउनु आवश्यक हुन्छ । नेतृत्व कार्यसम्पादन परीक्षणबाट ५४ प्रतिशत प्रधानाध्यापकको कार्यसम्पादन स्तर राम्रो समूहमा रहेको छ । ज्यादै थोरैमात्र प्रधानाध्यापकहरूको कार्यसम्पादन धेरै राम्रो रहेको हुनाले प्रअको कार्यसम्पादन र नेतृत्व क्षमतामा आवश्यक सुधारका लागि नीतिगत, कार्यक्रमगत तथा व्यवहारगत सुधारका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्नु आवश्यक छ ।

४.२.६ शिक्षा विकास निर्देशनालयको कार्यसम्पादन परीक्षण

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रद्वारा आर्थिक वर्ष २०८१/८२ को स्वीकृत कार्यक्रमअन्तर्गत प्रदेश सरकार मातहतमा रहेका शिक्षा विकास निर्देशनालयहरूको कार्यसम्पादन परीक्षण गर्ने कार्यक्रमअन्तर्गत प्रदेशगत रूपमा विज्ञ परीक्षकद्वारा स्थलगत अवलोकनसहित कार्यसम्पादन परीक्षण गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ । उक्त कार्यसम्पादन परीक्षण मार्गदर्शन र परीक्षण साधन, २०८१ को आधारमा गरिएको थियो । शिक्षा विकास निर्देशनालयको संस्थागत जवाफदेहिता अभिवृद्धि गर्ने, शैक्षिक सेवा प्रवाहसम्बन्धी कार्यसम्पादनको लेखाजोखा गर्ने तथा प्रभावकारी शैक्षिक सेवा प्रवाहबारे शिक्षा विकास निर्देशनालयलाई पृष्ठपोषण प्रदान गरी कार्यक्रम कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्नु कार्यसम्पादन परीक्षणको प्रमुख उद्देश्य रहेको छ ।

अपेक्षित नतिजा

कार्यसम्पादन परीक्षणबाट शिक्षा विकास निर्देशनालयबाट प्रदान गरिने शैक्षिक सेवाका क्षेत्रहरू र सेवाग्राहीको पहिचान हुने, सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहबिच शैक्षिक कार्यक्रमको नीति निर्धारण, स्रोत परिचालन, योजना निर्माण र कार्यान्वयनमा उचित समन्वय र सन्तुलनका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुने साथै सेवाप्रवाहमा देखिएका आन्तरिक तथा बाह्य समस्याहरूको पहिचान भई जवाफदेही हुने संयन्त्रको विकास हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

परीक्षण साधन विकास प्रक्रिया

शिक्षा विकास निर्देशनालयलाई तोकिएको कार्यविवरण र वार्षिक कार्यक्रमको आधारमा कार्यसम्पादनका मापदण्ड तथा सूचकहरू तयार गरी परीक्षण साधन विकास गरिएको थियो । विभिन्न चरणमा विज्ञ समूहबिच छलफल तथा सातओटै शिक्षा विकास निर्देशनालयबाट प्राप्त सुझावका आधारमा परीक्षण मार्गदर्शन र साधनलाई अद्यावधिक गरिएको थियो । उक्त मस्यौदालाई केन्द्रमा विषय समितिमा छलफल गरी स्वीकृत गरिएको थियो । तथ्याङ्क सङ्कलनलाई प्रभावकारी बनाउन र कार्यसम्पादन परीक्षणलाई सहभागितामूलक बनाउन केन्द्रबाट अनुगमन गर्ने कार्यसमेत भएको थियो । कार्यसम्पादन परीक्षण गर्दा परीक्षण साधनमा संलग्न तीन भागमा रहेका सूचकलाई आधार लिइएको थियो । पहिलो भागमा नेपाल सरकारद्वारा शिक्षा विकास निर्देशनालयको सङ्गठन संरचना स्वीकृत हुँदा तोकिएका ३३ कार्य र सेवाग्राही सन्तुष्टि, दोस्रो भागमा प्रदेशगत रूपमा निर्देशनालयहरूलाई बजेट विनियोजनसहित तोकिएका आ.व. २०८०/८१ का स्वीकृत कार्यक्रम र सेवाग्राही सन्तुष्टि तथा तेस्रो भागमा निर्देशनालयमा कार्यरत कार्यान्वयनकर्ताहरूको अनुभवजन्य प्रतिबिम्बन हुने विषयवस्तु समावेश गरिएको थियो । कार्यसम्पादन परीक्षण साधनमा उल्लिखित सूचकको आधारमा विज्ञ परीक्षकबाट सङ्कलन गरिएका तथ्याङ्क एवम् प्राप्तिको आधारमा सातओटै शिक्षा विकास निर्देशनालयको एकीकृत प्रतिवेदन तयार गरिएको छ ।

शिक्षा विकास निर्देशनालयको कार्यसम्पादन परीक्षणका मुख्य प्राप्ति

१. कार्य विवरणसम्बन्धी सूचकका सम्बन्धमा: शिक्षा विकास निर्देशनालयलाई तोकिएका कार्य विवरणको आधारमा सूचक तयार पारिएको भए पनि कार्यविवरणमा भएका भाग-१ का ३३ ओटा सूचकमध्ये १० ओटा सूचकहरू (३०.३३%) मा सङ्घीय सरकारले प्रदेशलाई जिम्मेवारी हस्तान्तरण नगरेको र ५ ओटा सूचकहरू (१५.१५%) मा प्रदेश सामाजिक विकास मन्त्रालयले भूमिका वा जिम्मेवारी नदिएको र कुनै सहजीकरण पनि नगरेका कारण कुल ३३

मध्ये १७ ओटा (५१.५१%) कार्य विवरणमा मात्र शिक्षा विकास निर्देशनालयले काम गर्न पाउने वा गर्न सक्ने अवस्था रहेकोले पहिचान भएका ती १७ ओटा कार्य विवरणलाई मात्र कार्य सम्पादनको अड्क मापनका लागि प्रयोग गरिएको छ ।

२. निर्देशनालय स्थापना हुँदाका बखत कार्य विवरणमा उल्लेख भए तापनि शिक्षकको निवृत्तिभरण वितरण, शिक्षक तलबी प्रतिवेदन पारित गराउने र शिक्षक सम्पत्ति विवरणको अभिलेख राख्ने जस्ता कार्यका हकमा प्रदेशले कानुनी रूपमा जिम्मेवारी पाइनसकेको देखिन्छ । जिम्मेवारी पाएका कार्यहरूमध्ये पनि कतिपय कार्यहरू सुरु नै नभएको अवस्थासमेत देखियो । प्रदेश स्तरमा शिक्षा नीति तर्जुमा गर्ने कुरा निर्देशनालयको कार्यविवरण परे पनि कुनै प्रदेशमा सो नीति बनाउने सन्दर्भमा काम सुरु नभएको वा कुनैमा सामाजिक विकास मन्त्रालयमार्फत सो काम भएको र निर्देशनालयको खासै संलग्नता हुन नसकेको जस्तो स्थितिसमेत देखिएको छ । त्यस्तै, कुनै प्रदेशमा प्रदेश विश्वविद्यालय नरहेको अवस्था छ भने कुनैमा जनशक्ति योजना निर्माण गर्ने वा शैक्षिक परामर्श सेवाको अनुमति दिने जस्ता कार्यको सुरु नै नभएको अवस्थासमेत देखिएको छ । त्यसै गरी शिक्षकको सेवा, सर्त, योग्यता र सक्षमतासम्बन्धी मापदण्ड र नियमनसम्बन्धी काम नभएको देखिएको छ ।

३. समष्टीगत प्राप्ताङ्क र यसको व्याख्या: शिक्षा विकास निर्देशनालयले भाग-१ को कार्य सम्पादनमा कुल ५१ पूर्णाङ्कमा अधिकतम अड्क ४२ (८२.३५%) देखि न्यूनतम अड्क २२ अड्क (४३.१४%) रहेको देखिन्छ । यसमा न्यूनतम अड्क र अधिकतम अड्कबिचको फरक झन्डै दोब्बर रहेको छ । निर्देशनालयगत हिसाबले हेर्दा कोशीको २६, मधेशको २२, बागमतीको ४२, गण्डकीको ३४, लुम्बिनीको ३२, कर्णालीको ३० र सुदूरपश्चिमको ३६ अड्क रहेको छ । त्यसै गरी भाग-२ को कार्यक्रम कार्यान्वयनको अड्कलाई प्रतिशतमा रूपान्तरण गरेर हेर्दा न्यूनतम ३८.४६% देखि अधिकतम ९६.३५% को बिचमा रही ठुलो अन्तर देखिन्छ । प्रदेशगत हिसाबले यो प्रतिशत कोशीको ४६.६७, मधेशको ३८.४६, बागमतीको ८६.८२, गण्डकीको ७०.६९, लुम्बिनीको ५४.४७, कर्णालीको ८३.८६ र सुदूरपश्चिमको ९६.३५ रहेको छ । परीक्षण मार्गदर्शनअनुरूप कार्यसम्पादनको भारित प्राप्ताङ्क र कार्य सम्पादनको समग्र स्तरलाई हेर्दा प्रदेशगत हिसाबले कोशीको ४९.७१ (सामान्य वा सन्तोषजनक), मधेशको ३९.५१ (कमजोर), बागमतीको ८०.८७ (धेरै राम्रो), गण्डकीको ६६.० (राम्रो), लुम्बिनीको ५७.९१ (सामान्य वा सन्तोषजनक), कर्णालीको ७१.०३ (राम्रो) र सुदूरपश्चिमको ८३.३७ (धेरै राम्रो) रहेको छ । यसरी कार्यसम्पादन स्तरलाई विश्लेषण गर्दा सातओटा प्रदेश निर्देशनालयमध्ये दुईओटा प्रदेश निर्देशनालयको धेरै राम्रो, दुईओटा प्रदेश निर्देशनालयको राम्रो, दुईओटा प्रदेश निर्देशनालयको सामान्य र एउटा प्रदेश निर्देशनालयको कमजोर स्तरको रहेको पाइएको छ । कार्यसम्पादन स्तरमा विविधता आउने धेरै ओटा कारणहरू हुनसक्ने र कतिपय कारणहरू निर्देशनालयको वशमा

नरहने प्रकृतिको समेत हुनसक्ने हुँदा यो परीक्षणमा यी सङ्गठनले प्राप्त गरेको अङ्कको निरपेक्ष तुलना गर्ने विषयमा भने धेरै नै होसियारी अपनाउनु पर्ने देखिन्छ ।

४. प्रदेश स्तरमा शिक्षा क्षेत्र हेर्ने अलग्गै मन्त्रालय नरही शिक्षा, स्वास्थ्य र सामाजिक विकासलाई हेर्ने गरी एउटै मन्त्रालयबाट सो काम सम्पादन हुँदै आएको तर, शिक्षा क्षेत्र मात्र हेर्ने गरी शिक्षा विकास निर्देशनालय स्थापना भएको सन्दर्भलाई आधार मानेर हेर्दा निर्देशनालयको भूमिकामा पनि विविधता देखिन्छ । उदाहरणका लागि गण्डकी प्रदेशमा जिल्ला स्तरमा सोझै मन्त्रालयको मातहत रहने गरी सामाजिक विकास कार्यालय स्थापना भै सञ्चालनमा रहेको देखिन्छ । तर, कर्णाली प्रदेशमा १० जिल्ला मध्ये ९ जिल्लामा सो संरचना रहने र ती कार्यालयहरू निर्देशनालयको मातहतमा सञ्चालन हुने गरी सङ्गठन सञ्चालनमा रहेको तथा निर्देशनालय रहेको जिल्लामा भने सामाजिक विकास कार्यालय नरहने र सो कामसमेत निर्देशनालयबाट नै सम्पादन हुने गरी व्यवस्था गरेको देखिन्छ । यस्तै सुदूरपश्चिम प्रदेशमा सबै जिल्लामा मन्त्रालय मातहतमा सामाजिक विकास कार्यालयहरू रहेको तर ती कार्यालयले गर्ने काममध्ये शिक्षासँग सम्बन्धित काममा निर्देशनालयले अनुगमन तथा सहजीकरण गर्ने गरेको पाइन्छ ।
५. जिल्ला स्तरमा सङ्घीय निकायका रूपमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ रहँदै आएको र प्रदेश मन्त्रालय मातहत सामाजिक विकास कार्यालय रहँदा कतिपय अवस्थामा जिल्ला स्तरमा शिक्षाका काम हेर्ने दुई दुईओटा संरचना रहँदा निर्देशनालयको मातहत कुनै कार्यालय नरहेको जस्तो अवस्था देखिँदा निर्देशनालयको कार्यसम्पादन क्षमतासमेत प्रभावित भएको देखिन्छ । यसले गर्दा निर्देशनालयले कसलाई निर्देशन दिने हो वा कोमार्फत् काम गराउने भन्ने जस्तो अन्यौल रहेको देखिन्छ । अर्थात् संचरनागत दोहोरोपनाले गर्दा प्रभावकारितामा असर गरेको प्रस्ट देख्न सकिन्छ ।
६. सेवाग्राही सन्तुष्टि सर्वेक्षण फाराम हेर्दा प्रदेश शिक्षा विकास निर्देशनालयबाट प्रत्यक्ष सेवा लिएका सेवाग्राहीहरू अन्य भूमिकामा रहेका व्यक्तिहरूभन्दा बढी सन्तुष्ट छन् भन्ने देखिन्छ ।
७. भाग-३ मा व्यक्त भएका खुला विचारका विषयमा: यसमा सङ्घीय सरकारबाट हस्तान्तरण नभएको वा प्रदेश सामाजिक विकास मन्त्रालयबाट कुनै भूमिका वा जिम्मेवारी नपाएको कारण कार्यविवरण बमोजिमका अधिकांश कार्यहरू कार्यान्वयनमा रहेका छैनन् भन्ने निष्कर्ष निर्देशनालयका कर्मचारीहरूको रहेको छ । यसमा सुधार गर्न निर्देशनालयलाई हाल तोकिएका ३३ ओटा कार्यविवरणबमोजिम सम्बन्धित निकायहरूबाट स्पष्ट कानुनी आधारहरू तयार भई ती कार्यविवरणको मर्मबमोजिम अधिकार प्रत्यायोजन र स्रोतको व्यवस्थापन हुनुपर्ने अन्यथा कार्यविवरण परिमार्जन गरी अद्यावधिक गर्न उपयुक्त हुने ढङ्गका सुझावहरू यस खण्डमा प्राप्त भएका छन् ।

शिक्षा विकास निर्देशनालयको कार्यसम्पादन परीक्षण प्रतिवेदनले दिएका सुझावहरू

१. सङ्घीय तहमा कार्यविवरण स्वीकृत भएपछिको करिब सात वर्षको कार्यान्वयनको अवस्थालाई समीक्षा गरी उपयुक्त कदम चाल्न विषयगत मामिला हेर्ने शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय र कार्यविवरण स्वीकृति गर्न प्रस्ताव गर्ने सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयबाट आवश्यक पहल हुनुपर्ने देखिन्छ । खास गरी नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषद्को निर्णयबाट प्रदेश शिक्षा विकास निर्देशनालयलाई दिइएको कार्यविवरणअनुरूपको काम निर्देशनालयले सहजरूपमा गर्न पाउने गरी अपर्याप्त रहेका र बाधक बनेका कानुनी प्रबन्ध मिलाउन र प्रदेशमा हस्तान्तरण हुन बाँकी रहेका विषयहरूमा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन, २०७७ को दफा २२ ले व्यवस्था गरेको विषयगत समितिमा समीक्षा गरी कार्यविवरणका विषयमा आवश्यक निर्णय गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
२. प्रदेश तहमा शिक्षा विषय हेर्ने मन्त्रालयले स-साना कार्यक्रम कार्यान्वयनमा शिक्षा विकास निर्देशनालय र स्थानीय तहसँग प्रतिस्पर्धीजस्तो देखिने प्रकृतिका कार्यक्रमको सट्टा शिक्षाका समग्र कार्यक्रम कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता ल्याउन सघाउने गरी आफूलाई तयार गर्ने र सोअनुसार वार्षिक कार्यक्रमका प्रकृतिमा पुनरवलोकन गर्नुपर्ने देखिन्छ । निर्देशनालयले प्रदेशभित्रका तथ्याङ्कको विश्लेषण गरी शैक्षिक मुद्दाहरूबारे छलफल चलाउने, स्थानीय तहमा शिक्षा योजना निर्माणमा सहयोग गर्ने तथा बनेका योजनाको समीक्षा गरी प्राविधिक पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने, स्थानीय तहका जनशक्तिको यस क्षेत्रमा क्षमता विकास गर्ने, प्रदेशभित्रका अनुभवहरू एक आपसमा साटफेर गर्नेजस्ता कार्यकलापमार्फत् समग्र शिक्षा सुधारमा सहयोग पुऱ्याउने सम्भावना देखिन्छ । यसका निमित्त प्रदेश निर्देशनालयको क्षमता विकासले प्राथमिकता पाउनुपर्ने देखिन्छ ।
३. जुन अवधारणाअन्तर्गत कार्यविवरण स्वीकृत गरिएको हो त्यो भूमिका र जिम्मेवारी खास गरी उच्चशिक्षा र प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाका क्षेत्रमा प्रदेश सरकारको शिक्षा हेर्ने मन्त्रालयबाट शिक्षा विकास निर्देशनालयले पाउन नसकेको अवस्था देखिन आएको र कतिपय स-साना प्रकृतिका कार्यक्रमहरू पनि निर्देशनालयको कार्यविवरणलाई नजरअन्दाज गरी मन्त्रालयबाटै सम्पादन भइरहेको अवस्था देखिएकोले निर्देशनालयका काम भनी नेपाल सरकारबाट कार्यविवरणमा स्पष्ट रूपमा तोकिएका यस्ता विषयमा प्रदेश सरकारको मन्त्रालयस्तरबाट समीक्षा भई कार्य प्रणाली सुधार गरिनु पर्दछ वा कार्य विवरणमा पुनः परिभाषित गरिनु पर्दछ।
४. शिक्षक तालिमको सहजीकरण, अनुगमन र नियमनका विषयमा निर्देशनालयको स्वीकृत कार्य विवरणमा समावेश भएको विषयमा शिक्षा विकास निर्देशनालय र शिक्षा तालिम केन्द्रबिचमा समान बुझाइ नभएका कारण सार्थक सहभागिता र समन्वयमा असर परेको पाइएकोले सामाजिक

विकास मन्त्रालयले कार्यविवरण समेतलाई मध्यनजर गरी शिक्षा विकास निर्देशनालय र शिक्षा तालिम केन्द्रलाई स्पष्ट निर्देशन दिन वा सहजीकरण गर्न र आवश्यक परे कार्यविवरणको व्याख्या वा परिमार्जन गर्नेतर्फ कार्य गर्न मनासिव हुने देखिन्छ ।

५. प्रादेशिक स्तरमा शिक्षाको गुणस्तर मापदण्ड निर्धारण, अनुगमन र परीक्षण गर्ने, विभिन्न शैक्षिक मुद्दामा प्राज्ञिक तथा कार्यमूलक अनुसन्धान सञ्चालन गर्ने गराउने र प्रदेश स्तरमा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण गर्ने विषयमा निर्देशनालयले आन्तरिक छलफल तथा तयारी गरी आगामी बजेट तथा कार्यक्रममा प्रस्ताव गरी सो कार्यलाई निरन्तरता दिइनु पर्दछ ।
६. प्रदेशका लागि मानव संसाधन आवश्यकता प्रक्षेपण गर्ने तथा प्रादेशिक जनशक्ति योजना तर्जुमा गर्ने विषयमा प्रदेश नीति तथा योजना आयोगको कार्यविवरण र निर्देशनालयको जनशक्तिसमेतका आधारमा प्रदेश सरकारले समीक्षा गरी आवश्यक निर्णय गरिनु पर्दछ ।
७. शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले विद्यार्थीको सिकाइको राष्ट्रिय उपलब्धि परीक्षणसम्बन्धी कार्यमा निर्देशनालयलाई भूमिका र जिम्मेवारीसहित सहभागी गराउनुपर्दछ र प्रदेश स्तरमा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षणसम्बन्धी कार्यको लागि प्राविधिक सहजीकरण गर्ने प्रबन्ध मिलाउनु पर्दछ ।
८. विद्यार्थीको पहुँच र सहजतालाई ध्यानमा राखी एसइइ र एसएलसीका पुराना प्रमाणपत्रका नाम थर तथा जन्म मितिमा सामान्य त्रुटि सच्याउनेसम्बन्धी विषय राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड नियमावली वा अन्य कानुनी प्रबन्धबाट थप व्यवस्थित गरी निर्देशनालयलाई नै जिम्मेवारी दिइनु पर्दछ ।
९. विद्यालयको पूर्वाधार विकासतर्फ सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझेदारीमा र एकल अनुदानमा निर्माण हुने ठुला विद्यालय भवनको निर्माणमा देखिएको समस्या समाधान गर्न र कामलाई प्रभावकारी एवम् मितव्ययी बनाउन पूर्वाधार विकासका लागि छनोट भएका विद्यालयको स्वीकृत डिपिआर बमोजिम बहुवर्षीय स्रोतको सुनिश्चितता गरी ठेक्का एकैपटक गर्ने गराउने र कार्यसम्पादनका आधारमा सालबसाली भुक्तानी गर्ने गरी प्रबन्ध गरिनुपर्दछ ।
१०. शिक्षा विकास निर्देशनालयले स्वीकृत कार्यक्रमका आधारमा अनुगमन योजना र विषयको प्रकृति हेरी अनुगमन सूचक बनाउनु र त्यसलाई कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्दछ । यसरी सूचकमा आधारित भएर गरिएको अनुगमनको कम्तीमा अर्धवार्षिक र वार्षिक समष्टिगत प्रतिवेदन तयार गरी समीक्षा गर्ने र सरोकारवाला निकायहरूमा सम्प्रेषण गर्ने पद्धति बसाल्नु पर्दछ ।
११. प्रदेशको शिक्षा विकास निर्देशनालयले अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी ऐन २०७५ को दफा ३० को उपदफा (२) ले प्रदेश सरकारलाई अनिवार्य गरेको बजेट प्रबन्धसम्बन्धी व्यवस्थामा आवश्यक प्राविधिक तयारीका काम गर्ने र सोही ऐनको दफा ३६ ले गरेको व्यवस्थाबमोजिमको प्रगति विवरणलाई स्थानीय तहबाट प्राप्त गर्न र कार्यक्रम तर्जुमा, अभिमुखीकरण र समीक्षाका विषयमा छलफल गर्ने तथा सो को एकीकृत विवरण तयार पारी

सङ्घीय सरकारको शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय वा विद्यालय शिक्षा हेर्ने निकाय शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्रमा समेत पठाउने व्यवस्था पनि गर्नु आवश्यक छ ।

४.३ प्रारम्भिक सिकाइ र विकास स्तरमा आधारित परीक्षण

आ.व. २०८१/८२ मा साना विद्यालयहरूको प्रारम्भिक सिकाइ र विकास स्तर मापदण्डमा आधारित नमुना परीक्षण (Pilot Assessment) कार्यक्रम रहेको थियो । उक्त कार्यक्रम सञ्चालनका लागि बागमती प्रदेशका १३ ओटा जिल्लाका ९० ओटा विद्यालयका प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्र र उक्त विद्यालयमा कक्षा एकमा अध्ययनरत ६७२ जना बालबालिका छनोट गरिएको थियो । यस अध्ययनमा बालविकास केन्द्रको अवस्था र कक्षा एकमा अध्ययनरत बालबालिकाको विकास स्तर र सिकाइको अध्ययन गरिएको छ । उक्त अध्ययनमा बालविकास केन्द्रको अनुभव भएका र नभएका दुवै किसिमका बालबालिका समेटिएको थियो । कार्यक्रम सञ्चालन गर्नका लागि बागमती प्रदेश अन्तर्गतका १३ ओटा जिल्लाबाट १७ जना परीक्षण सञ्चालक (Test enumerator) छनोट गरी केन्द्रमा तीन दिनको अभिमुखीकरण तालिम सञ्चालन गरिएको थियो ।

खेलमा आधारित विधिबाट विद्यार्थीको सर्वाङ्गीण विकासको मापन गर्न विकसित साधनलाई कोबोमा प्रविष्टि गरी ट्यावलेटको सहायताले तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको थियो । आ.व. २०८२।०८३ मा यस परीक्षणको प्रतिवेदन तयार गरिने छ । अध्ययनबाट बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास र विद्यालय तयारीको अवस्थाका साथै बालविकास केन्द्रहरूको समग्र सिकाइ वातावरणको अवस्था विश्लेषण गरी नीतिगत सुधारका लागि तथ्य र प्रमाणमा आधारित पृष्ठपोषण प्राप्त हुनेछ । साथै विभिन्न चरका आधारमा प्रारम्भिक बालसिकाइ र विकासस्तरको विश्लेषण गरिनेछ ।

केन्द्रबाट विगतमा यससम्बन्धी अध्ययनमा १० जना तथा सोभन्दा बढी विद्यार्थी भएका विद्यालय मात्र समेटिएकोमा विज्ञहरूको सुझावअनुसार यस आ.व.मा साना विद्यालय (१-९ जना विद्यार्थी सङ्ख्या भएका) लाई पनि छनोट गरिएको छ । विगतका मूल्याङ्कनपछि विशेषज्ञ प्यानलले साना विद्यालयका विद्यार्थीहरूलाई पनि समावेश नगर्दा प्रदेश वा राष्ट्रिय स्तरको निष्कर्ष अपूर्ण र पूर्वाग्रही हुने टिप्पणी गरेका थिए । यस अध्ययनले उक्त अभ्यासलाई सुधार गर्दै साना विद्यालय (५-९ विद्यार्थी) र ठुला विद्यालय (१० वा बढी विद्यार्थी) दुवैको प्रतिनिधित्व हुने गरी तुलनात्मक विश्लेषण गर्ने लक्ष्य राखेको छ । यसले विद्यालय आकार र विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा देखिने वास्तविक भिन्नतालाई प्रमाणसहित देखाउने, विगतका मूल्याङ्कनमा साना विद्यालय छुटेको भन्ने विषयलाई सम्बोधन गर्ने र अन्तर्राष्ट्रिय अभ्याससँग मेल खाने खालको समावेशी ढाँचा प्रस्तुत गर्ने छ । बागमती प्रदेशमा मात्र गरिएको यस अध्ययनले मूलतः

विद्यालयको आकारले बाल-विकासमा कस्तो असर गर्छ वा गर्दैन भन्ने प्रश्नलाई वैज्ञानिक तथ्यसहित उत्तर दिने अपेक्षा गरिएको छ ।

अपेक्षित नतिजा

यस अध्ययनबाट बागमती प्रदेशको बालविकास तथा सिकाइसम्बन्धी प्रतिनिधि तथ्याङ्क प्राप्त हुनेछ, जसले विद्यालय, शिक्षक, अभिभावक र नीति निर्मातालाई सचेत गराउनेछ । यसबाट साना र ठुला विद्यालयबिच सिकाइ उपलब्धिको तुलना स्पष्ट हुनेछ, जसले भविष्यमा विद्यालय सञ्जाल विस्तार, शिक्षक व्यवस्थापन र स्रोत वितरणमा आधार दिनेछ । मन्त्रालय र अन्तर्गतका निकाय एवम् सरोकारवालाले निर्णय प्रक्रियामा उपयोग गर्न सक्नेछन् ।

परीक्षण साधनको विकास

पहिलो चरणमा परीक्षण साधन विकासका लागि प्रारम्भिक सिकाइ तथा विकास स्तर (Early Learning and Development Standards, ELDS) लाई आधार मानेर बालबालिकाको प्रारम्भिक सिकाइका विभिन्न क्षेत्रहरू जस्तै भाषा, संज्ञानात्मक विकास, शारीरिक, तथा सामाजिक-भावनात्मक विकासलाई सूचकका रूपमा परिभाषित गरिएको थियो । यसरी परिभाषित गरिएको ढाँचाले अध्ययनलाई अन्तर्राष्ट्रिय अभ्याससँग मेल खाने बनाउन मदत गरेको छ र विद्यालय तयारीको मूल्याङ्कनलाई व्यवस्थित बनाएको छ ।

दोस्रो चरणमा प्रश्न तथा क्रियाकलाप विकास गरिएको थियो । कक्षा १ मा आउँदा जुन उमेर समूह भए तापनि, न्यूनतम जान्ने पर्ने र गर्न सक्ने आधारभूत क्रियाकलापलाई आधार मानेर सिकाइ उपलब्धि मापन गर्नका लागि अभ्यास प्रश्नहरू, खेलमा आधारित कार्यहरू तथा व्यवहार परीक्षण सामग्रीहरू विज्ञ समूहद्वारा तयार गरिएको थियो । क्रियाकलापहरू तयार गर्दा बालमैत्री दृष्टिकोणलाई ध्यान दिँदै, डर वा तनाव नभई सहज रूपमा आफ्नो क्षमता प्रदर्शन गर्न सक्नु भन्ने विषयमा ध्यान दिइएको थियो । तयार पारिएका प्रश्नावली र क्रियाकलापहरूलाई विज्ञ समूहमा छलफल गरी समीक्षा गरिएको थियो । यसका लागि शिक्षा विज्ञ, विषय विज्ञ, पाठ्यक्रम विज्ञ, मनोविज्ञान विज्ञ, शिक्षक र बालबालिकाका विकास क्षेत्रमा अनुभवी व्यक्तिहरूसँग परामर्श लिइएको थियो जसबाट आएका प्रतिक्रिया र सुझावलाई समेटेर प्रश्नावली परिष्कृत गरिएको थियो । यस प्रक्रियाले परीक्षणलाई अझ व्यावहारिक, प्रयोगमैत्री र विश्वसनीय बनाउन महत्त्वपूर्ण योगदान पुर्याएको थियो ।

यसरी तयार पारिएको साधनलाई पूर्व परीक्षण (Pilot Testing) मार्फत् थोरै नमुनामा प्रयोग गरिएको थियो । यस चरणको उद्देश्य परीक्षण साधनको वैधता (Validity) अर्थात् सही कुरा नाप्ने क्षमता र

विश्वसनीयता (Reliability) अर्थात् बारम्बार प्रयोग गर्दा पनि स्थिर नतिजा दिने क्षमता सुनिश्चित गर्नु थियो । यस क्रममा मूल्याङ्कनकर्ताबिचको विश्वसनीयता (Inter-Rater Reliability, IRR) परीक्षण गरियो जसले फरक-फरक परीक्षण सञ्चालकद्वारा गरिएको मूल्याङ्कनबिचको समानता जाँच गर्नुका साथै, सूचकहरूको प्रासङ्गिकता समेत जाँच गरिएको थियो ।

परीक्षण साधन कार्यान्वयन प्रक्रिया

यस अध्ययनका लागि बागमती प्रदेशका सबै जिल्लाबाट कुल ९० विद्यालय नमुनाका रूपमा छनोट गरियो । यो छनोटको लागि शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (EMIS) बाट प्राप्त तथ्याङ्क प्रयोग गरिएको थियो । यसरी छनोट गर्दा विद्यालयको आकार र भौगोलिक विविधतालाई ध्यान दिइएको थियो, जसले अध्ययनलाई प्रदेशस्तरमै प्रतिनिधि तथ्याङ्क बनाउन सहयोग पुगेको थियो । विद्यालय छनोटपश्चात्, ती विद्यालयहरूबाट जम्मा ६७२ विद्यार्थीलाई परीक्षणका लागि छनोट गरिएको थियो । यो छनोट भने परीक्षण सञ्चालकद्वारा विद्यालयमै पुगेर ट्याब्लेटमा जडान गरिएको सफ्टवेयर प्रयोग गरी विद्यार्थी छनोटमा लिङ्ग, उमेर समूह, तथा कक्षा अनुसार सन्तुलन कायम गर्ने कार्य गरिएको थियो, जसले नतिजालाई अझै विश्वसनीय बनाउन मदत पुर्याएको थियो ।

सङ्ख्यात्मक तथ्याङ्क मात्र पर्याप्त नहुने भएकाले १५९ जनासँग गुणात्मक अन्तर्वार्ता पनि सञ्चालन गरिएको थियो । यी अन्तर्वार्ताहरू बाल विकास शिक्षक, कक्षा १ मा अध्यापन गर्ने शिक्षक, अभिभावक र प्रधानाध्यापकसँग गरियो, जसले बालबालिकाको सिकाइ उपलब्धि र विद्यालय तयारीबारे गहिरो बुझाइको लागि सहयोग गर्यो । यस कार्यमा वास्तविक तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि खटाइएका तथ्याङ्क सङ्कलक (Enumerators) लाई तालिम दिइएको थियो ।

तथ्याङ्क सङ्कलनका क्रममा विद्यालयमा पुगेर प्रत्यक्ष रूपमा बालबालिकासँग अन्तर्क्रिया गरिएको थियो । तथ्याङ्क सङ्कलकले खेल, क्रियाकलाप र प्रश्नावलीको प्रयोगमार्फत परीक्षण सम्पन्न गरेका थिए, जसले बालबालिकाको प्राकृतिक व्यवहार र क्षमता मापन गर्न सहज वातावरण तयार गरेको थियो । परीक्षणको सम्पूर्ण प्रक्रियामा गुणस्तर नियन्त्रणलाई उच्च प्राथमिकता दिइएको थियो । तथ्याङ्क सङ्कलन कार्यको अनुगमनसमेत गरिएको थियो ।

कार्यक्रमबाट प्राप्त उपलब्धि

यस अध्ययनले प्रदेशभित्र बालबालिकाको सिकाइ उपलब्धि अवस्थाको यथार्थ चित्रण गर्नेछ । यसले सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका बालबालिकाहरूको संज्ञानात्मक, भाषिक, शारीरिक, सामाजिक र संवेगात्मक उपलब्धिको अवस्थाको साथै बाल विकास केन्द्रको सिकाइ वातावरणको अवस्था पहिचान

गर्ने छ । यसका साथै अन्तर्वाताबाट शिक्षक र अभिभावकको विद्यालय तयारीप्रतिको दृष्टिकोणसम्बन्धी गुणात्मक तथाङ्क सङ्कलनमार्फत सङ्ख्यात्मक नतिजालाई अझ गहिरो बुझ्न मदत गर्ने छ । यी सबै तथ्याङ्क र बुझाइहरूको संयोजनले प्रदेशस्तरमा नीति र कार्यक्रम परिमार्जनका लागि ठोस र तथ्यपरक आधार उपलब्ध गराउने छ । यसले भविष्यमा विद्यालय सुधार, स्रोत व्यवस्थापन र शिक्षाको समान र समतायुक्त पहुँच सुनिश्चित गर्ने कार्यमा योगदान पुर्याउने अपेक्षा गरिएको छ । आ.व. २०८२/८३ मा उक्त अध्ययनको प्रतिवेदन तयार गरी सम्बन्धित सरोकारवालाहरूलाई प्रबोधीकरणमार्फत प्राप्त नतिजालाई सार्वजनिक गरिने छ ।

परीक्षणको क्रममा देखिएका समस्या, चुनौती तथा समाधानका उपायहरू

१. परीक्षणका क्रममा यसको उद्देश्यसम्बन्धी न्यून बुझाइका कारण केही संस्थागत विद्यालय र अभिभावकतर्फबाट परीक्षणमा सहभागी हुन तत्परता नदेखिँदा थप छलफल गरी अभिभावकहरूको समेत संलग्नतामा परीक्षण कार्य गरियो ।
२. तथ्याङ्क सङ्कलनका क्रममा हुनसक्ने बुझाइको विविधतालाई कम गरी सही तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि अभ्यासमा-आधारित तालिम दिइएको थियो। यस क्रममा स्थलगत नमुना तथ्याङ्क सङ्कलन गरी मूल्याङ्कनकर्ताबिचको विश्वसनीयता (Inter-rater reliability) कायम गरिएको थियो। साथै तथ्याङ्क सङ्कलन अवधिमा निरन्तर पृष्ठपोषण प्रणाली लागु गरिएको थियो ।
३. दुर्गम स्थानमा पुग्न लामो दूरी, कमजोर यातायात सुविधा र मौसमजन्य कारणहरूले समय र स्रोत दुवैमा अतिरिक्त दबाव सिर्जना गरेकाले दुर्गम क्षेत्रका लागि समय व्यवस्थापन र विद्यालय प्रतिस्थापन गरिएको थियो ।
४. केही विद्यार्थीमा भाषिक तथा सांस्कृतिक विविधताका कारण प्रश्न बुझ्न समस्या देखिएको थियो । प्रश्न नेपाली भाषामा रहेका कारण कतिपय अवस्थामा फरक मातृभाषा भएका बालबालिकालाई प्रश्न वा गतिविधि सहज रूपमा बुझ्न कठिन भएकाले वास्तविक क्षमताभन्दा कम उपलब्धि देखाउने सम्भावना बढाएको थियो । यसका लागि मातृभाषाको प्रयोग र सहज अन्तरक्रियाबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गरियो ।
५. केही बालबालिकामा शारीरिक कठिनाई देखिएको थियो, जसका कारण उपकरण प्रयोग गरेर मूल्याङ्कन गर्न कठिनाई भएको थियो । यसले सबै बालबालिकालाई समान रूपमा परीक्षणमा समावेश गर्न चुनौती खडा गरेको थियो ।

६. बालविकास केन्द्रमा कार्यरत धेरैजसो सहयोगी कार्यकर्ताहरूलाई तथ्याङ्क सङ्कलनको भूमिकामा खटाइएको हुँदा उहाँहरूमा अनुसन्धानको दृष्टिकोण विकास गर्नु चुनौती थियो । तालिम अवधिमा कतिपय सहभागीलाई नमुना तथ्याङ्क सङ्कलन कार्य दोहोर्‍याउन लगाई अनुसन्धान दृष्टिकोण विकास गरिएको थियो ।
७. विद्यालय गतिविधि (जस्तै परीक्षा, छुट्टी वा अन्य कार्यक्रम) र अध्ययनका लागि तोकिएको तालिकाबिच तालमेल मिलाउन गाह्रो भएको थियो । यसले केही स्थानमा परीक्षण प्रक्रिया ढिलो बनाएको थियो ।
८. मिश्रित विधि ढाँचा (परिमाणात्मक र गुणात्मक) अपनाई अध्ययन गरिएको थियो, जसले सङ्ख्यात्मक तथ्याङ्क मात्र नभई गुणात्मक दृष्टिकोणबाट समेत गहिरो बुझाइ प्रदान गर्‍यो । यसरी सङ्कलित तथ्याङ्क र जानकारीले नतिजालाई अझ व्यापक र विश्वसनीय बनाएको थियो ।

४.४ प्रारम्भिक कक्षा पढाइ तथा गणितीय सिपको परीक्षण ढाँचा, मार्गदर्शन र साधन विकास

केन्द्रको आ.व. २०८१/८२ को कार्यक्रममा प्रारम्भिक कक्षा पठन तथा गणितीय सिपको मापनका लागि परीक्षण ढाँचा अद्यावधिक तथा मापन साधन अद्यावधिक एवम् विकास कार्यक्रम रहेको थियो । साथै यसमा अपाङ्गता भएका विद्यार्थीको समावेशी परीक्षणलाई समेत समावेश गर्ने कार्यक्रम रहेको थियो । यस केन्द्रले विज्ञ, शिक्षक तथा अन्य सम्बन्धित सरोकारवालासँग छलफल तथा कार्यशालाबाट पठन तथा गणितीय सिपको परीक्षण कार्यढाँचा २०८१ तयार पारेको छ । यसै गरी परीक्षणलाई समावेशी बनाउन पहिलो पटक दृष्टिविहीन र न्यून दृष्टि भएका विद्यार्थी तथा बहिरा र सुप्तश्रवण भएका विद्यार्थीको समेत परीक्षण गर्न अनुकूल हुने समावेशी ढाँचा विकास गरिएको छ ।

प्रारम्भिक कक्षाको साक्षरता (पढाइ र गणित) सम्बन्धी परीक्षणका तथ्याङ्कले विद्यार्थीलाई यस्ता सिप विकास गर्नका लागि आवश्यक पर्ने सहयोगको पहिचान गर्न मदत गर्छ । यसरी विकास गरिएको ढाँचाले साक्षरता, साक्षरता परीक्षणको चक्र, पठन सिप र गणितीय सिपका क्षेत्र र क्रम साथै प्रश्न निर्माण विशिष्टीकरण तालिका र नमुना प्रश्नलाई समेत समेटेको छ । तसर्थ, यसले परीक्षण विधिको चरणलाई समेटेटी पठन तथा गणितीय सिप परीक्षणका लागि मार्गदर्शन प्रदान गरेको छ ।

पठन तथा गणितीय सिपको राष्ट्रिय परीक्षण (NARN) वा फरक फरक गरी लिइने प्रारम्भिक कक्षा पठन सिप परीक्षण/ कक्षाकोठामा आधारित प्रारम्भिक कक्षा पठन सिप परीक्षण र प्रारम्भिक कक्षा गणितीय सिप परीक्षणले प्रारम्भिक कक्षाका बालबालिकाहरूको पठन र गणितीय सिप दुवैको परीक्षण गर्छन् । कक्षा २ र ३ (६ र ७ वर्ष उमेर समूह) का विद्यार्थीका लागि लामो समयको परीक्षण उपयुक्त नहुने

भएकाले यस केन्द्रबाट सञ्चालन हुने वैयक्तिक परीक्षणको अवधि बढीमा २० मिनेटको समय निर्धारण गरिएको छ । सोही तथ्यहरूलाई आधार मानेर आ.व. २०८१/८२ मा समावेशी मूल्याङ्कन (दृष्टि र श्रवणसम्बन्धी) समेत हुने गरी परीक्षण कार्यढाँचा तयार गरिएको छ । यसै परीक्षण कार्यढाँचाको आधारमा विद्यार्थीका लागि सम्बन्धित विषय विज्ञ, पाठ्यक्रम विज्ञ र विषय शिक्षकको सहभागितामा केन्द्रमा र गण्डकी र बागमती प्रदेशमा दृष्टि र श्रवण सम्बन्धी अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि प्रारम्भिक कक्षा पठन सिप परीक्षण/ कक्षाकोठामा आधारित प्रारम्भिक कक्षा पठन सिप परीक्षण र प्रारम्भिक कक्षा गणितीय सिप परीक्षणका साधन विकास गरी प्रश्न बैंक तयार गरिएको छ ।

पठन र गणितीय सिपको परीक्षण ढाँचा, मार्गदर्शन र साधन विकासका उद्देश्यहरू यसबमोजिम रहेका छन्:

- (क) प्रारम्भिक कक्षामा पठन र गणितीय सिप परीक्षण गर्न र यस्ता परीक्षणलाई समावेशी बनाउन दृष्टि तथा श्रवणसम्बन्धी अपाङ्गता भएका बालबालिकाको पठन तथा गणितीय सिप परीक्षणको लागि परीक्षण साधन विकास गर्नु
- (ख) शिक्षा पद्धतिलाई विद्यार्थीको पठन तथा गणितीय सिपको अवस्था विश्लेषण गरी प्रारम्भिक कक्षाका विद्यार्थीको पठन सिप र गणितीय सिप सुधार गर्ने नीतिहरू तर्जुमा गर्न, योजना तथा कार्यक्रमहरू निर्माण गर्न तथ्यगत आधार प्रदान गर्ने तथा साझेदार संस्थालाई कार्यक्रम सञ्चालन तथा यसको प्रभाव मूल्याङ्कन गर्न; र विद्यालय, अभिभावक र स्थानीय तहलाई प्रारम्भिक कक्षाका विद्यार्थीको पठन र गणितीय सिप विकास गर्ने प्रक्रियाहरूको खोजी गर्न सहयोग गर्नु

आ.व. २०८१/८२ मा विद्यार्थीको पठन तथा गणितीय सिप परीक्षणको लागि कास्की र भक्तपुरमा सम्बन्धित विषयका शिक्षक तथा विषय विज्ञ र पाठ्यक्रम विज्ञको सहभागितामा प्रारम्भिक कक्षा पठन सिप परीक्षण (Early Grade Reading Assessment, EGRA), कक्षाकोठामा आधारित प्रारम्भिक कक्षा पठन सिप परीक्षण (Classroom-Based Early Grade Reading Assessment, CB-EGRA) तथा प्रारम्भिक कक्षा गणितीय सिप परीक्षण (Early Grade Mathematics Assessment, EGMA) का लागि नमुना प्रश्न सेट तयार गरियो । समावेशी प्रश्न सेटको विकासका लागि दृष्टि तथा श्रवणसम्बन्धी विषय विज्ञ, शिक्षकहरूको सहभागितामा नमुना प्रश्न तयार गरियो । उक्त नमुना प्रश्नको अन्तिमीकरणका लागि दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई पठनपाठन गर्ने पोखराको अमरसिंह मावि र काठमाडौँको लेबोरेटोरी मावि कीर्तिपुर तथा श्रवणसम्बन्धी अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई पठनपाठन गर्ने कास्कीको सिर्जना बहिरा मावि र काठमाडौँको केन्द्रीय बहिरा स्कूल नक्सालमा विकसित प्रश्नलाई Cog-lab test गरिएको थियो ।

परीक्षण साधन विकासमा देखिएका समस्या र समाधानका उपायहरू

परीक्षण ढाँचाको विकास गर्दा अपाङ्गताको प्रकृतिअनुसारको सबै प्रकारका अपाङ्गतालाई समेट्ने गरी एकैपटक परीक्षण साधन विकास गर्न नसकिएकोले क्रमशः सबै प्रकृतिका अपाङ्गता भएका बालबालिका अनुकूलको परीक्षण ढाँचा विकास गर्दै जाने रणनीति अनुरूप दृष्टिविहीन, न्यून दृष्टि भएका तथा सुस्त श्रवण र बहिरा विद्यार्थीका लागि परीक्षण साधनको अनुकूलन गरिएको छ । सुस्त श्रवण तथा बहिरा विद्यार्थीका लागि एउटै ग्रिड तर निर्देशन फरक फरक बनाई परीक्षण साधनलाई अनुकूलन गरिएको छ । विकास गरिएका परीक्षणका साधन/प्रश्नहरूको विद्यालयमा परीक्षण गर्न जाँदा विद्यार्थीको अपाङ्गताअनुसारका सामग्रीहरूको व्यवस्थापन गर्न कठिनाई भएपनि क्रमशः दृष्टिविहीन र न्यून दृष्टि भएका विद्यार्थीका लागि एउटै ग्रिड तर निर्देशन फरक फरक बनाई नमुना परीक्षण साधन निर्माण गरी कगल्याब (Cog-lab) परीक्षण गरी साधनलाई अन्तिम रूप दिइएको छ ।

४.५ शिक्षासम्बन्धी मुद्दाहरूमा अनुसन्धान

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले विद्यालय शिक्षासम्बन्धी मुद्दाहरूमा अनुसन्धानात्मक कार्यहरू गर्दै आएको छ । यस प्रकारका अनुसन्धानले तथ्य र प्रमाणमा आधारित निर्णय प्रक्रियालाई प्रोत्साहन दिन, विद्यालयको समग्र शैक्षिक अवस्थामा सुधार गर्न, कक्षाकोठाको समग्र शैक्षणिक अभ्यास सुधार गर्न, विद्यालय तथा शैक्षिक संस्थामा देखिएका समस्याको समाधान गर्न, व्यावसायिक ज्ञान र सिप विकास गर्न मदत गर्दछन् ।

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रबाट सञ्चालन गरिने अनुसन्धानका औचित्य निम्नअनुसार छन् :

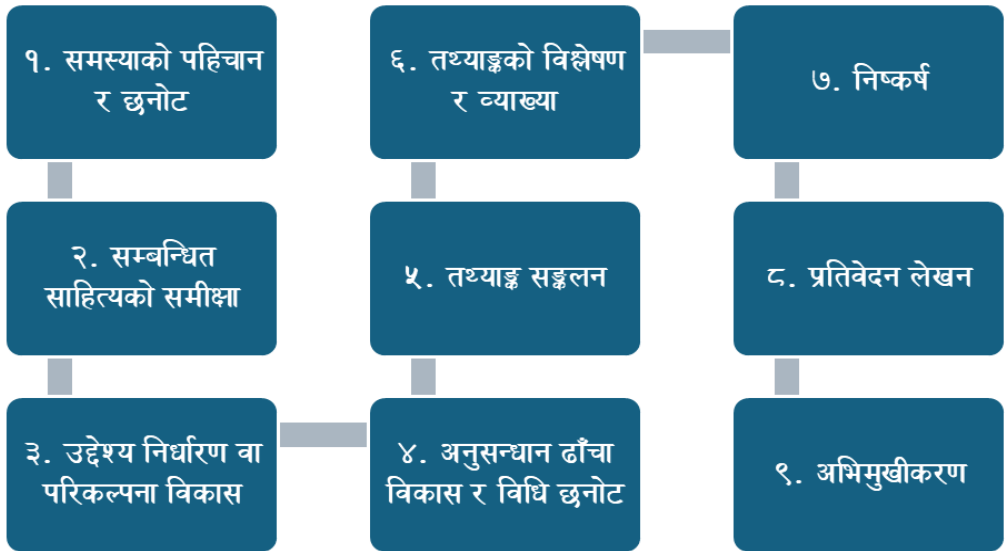
- विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षणक्षेत्रसँग सम्बन्धित शैक्षिक मुद्दाहरूको अध्ययन अनुसन्धान गरी प्रमाणमा आधारित सुझाव दिनु
- विद्यालयले सम्पादन गर्ने कार्य र शैक्षिक प्रणालीसँग सम्बन्धित पक्षहरूको अध्ययन तथा अनुसन्धान गरी सुधारका लागि पृष्ठपोषण प्रदान गर्नु
- शैक्षिक निकायको कार्यसम्पादन तथा उपलब्धि परीक्षणको सन्दर्भमा दिइएका सुझावहरू कार्यान्वयनको अवस्था पहिचान गरी थप सुधारका लागि सुझाव प्रदान गर्नु

अनुसन्धानका सामान्य चरणहरू

शैक्षिक अनुसन्धान एक व्यवस्थित, वैज्ञानिक र विश्वसनीय प्रक्रिया हो । यसले शिक्षा क्षेत्रका समस्याहरूको पहिचान, विश्लेषण र समाधानका उपाय खोज्ने प्रयास गर्दछ । शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रबाट सञ्चालन गरिने अनुसन्धान प्रक्रियाका सामान्य चरणहरू निम्नअनुसारको हुने गर्दछः

चित्र ९

केन्द्रबाट सञ्चालन गरिने अनुसन्धानको प्रक्रिया



केन्द्रबाट हुने अनुसन्धानमा चित्र ९ का सैद्धान्तिक चरणहरूको पालना गरिएको छ । यस क्रममा कार्यक्रम प्रस्तावकै चरणमा अनुसन्धानका विषयवस्तु चयन गर्ने प्रचलन रहेको छ । बाँकी अनुसन्धानका क्रममा सम्पादन गरिने क्रियाकलापहरू हुन् ।

अनुसन्धान प्रक्रिया

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले शैक्षिक सन्दर्भमा रहेका समसामयिक मुद्दामा अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्ने गराउने कार्य गर्दछ । शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र सञ्चालन निर्देशिका २०७४ अनुसार अनुसन्धान तथा विकास एकाइ एवम् अध्ययन तथा अनुसन्धान विषय समितिको व्यवस्था रहेको छ । सो एकाइको संयोजन तथा समितिको परामर्शमा अनुसन्धानका लागि समसामयिक शैक्षिक मुद्दाको छनोट गर्ने र परामर्शदाता संस्थाबाट अध्ययन अनुसन्धान कार्य गराउने गरिएको छ । अनुसन्धान कार्यका लागि सार्वजनिक खरिद ऐन २०६३ तथा नियमावली २०६४ मा उल्लिखित परामर्श सेवा खरिदसम्बन्धी प्रावधानको अवलम्बन गरिन्छ ।

विद्यालय शिक्षा प्रणालीमा सुधार गर्ने प्रयोजनार्थ विद्यालय व्यवस्थापन समिति, सेवा प्रवाहको प्रभावकारिता र सेवाग्राही सन्तुष्टि, शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया, सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयको सिकाइ उपलब्धिजस्ता विषयमा अध्ययन तथा अनुसन्धान गरिन्छ । यस्ता अध्ययन तथा अनुसन्धानअन्तर्गत विद्यार्थी मूल्याङ्कन, विद्यालय कार्यसम्पादनको परीक्षणको प्रभावकारिता, विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय

परीक्षणको प्रवृत्ति र नतिजा तथा सरकारका प्रयासहरूबिचको तालमेल, प्राविधिक धारका विद्यालयमा पठनपाठन हुने पाठ्यक्रम, सिकाइ प्रक्रिया र मूल्याङ्कनसम्बन्धी प्रभावकारिता जस्ता शीर्षकहरू समावेश गरिएका छन्।

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रबाट आव २०८१/०८२ मा गरिएका अध्ययन अनुसन्धानहरूको विवरण

आर्थिक वर्ष २०८१/०८२ मा सञ्चालन भइरहेका शैक्षिक अध्ययन अनुसन्धानहरूको विवरण निम्नअनुसार छः

- (क) सामुदायिक विद्यालय र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धिबिचमा रहेका अन्तरका विषयमा तुलनात्मक विश्लेषण तथा अध्ययन
- (ख) माध्यमिक शिक्षा कक्षा ९-१२ मा सञ्चालित प्राविधिक धारअन्तर्गतको बाली विज्ञानसम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान
- (ग) विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणले औँल्याएका विद्यार्थी उपलब्धि प्रवृत्तिको विश्लेषणात्मक अध्ययन अनुसन्धान
- (घ) विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणका प्राप्ति र सरकारले गरेका प्रयासबिचको तालमेल अध्ययन अनुसन्धान

४.६. केन्द्रको अर्थिक वर्ष २०८०/८१ को वार्षिक प्रतिवेदन हस्तान्तरण

अर्थिक वर्ष २०८०/८१ को कार्यसम्पादनको आधारमा तयार गरिएको शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको वार्षिक प्रतिवेदन मिति २०८१ मंसिर ७ गतेका दिन शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्री माननीय विद्या भट्टराईज्यूलाई शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रका महानिर्देशक श्री जयराम अधिकारीबाट सार्वजनिक समारोहकाबिच हस्तान्तरण कार्यक्रम सम्पन्न गरियो। वार्षिक प्रतिवेदन हस्तान्तरण गर्नुअगाडि प्रतिवेदनमा समेटिएका विषयवस्तुको सङ्क्षिप्त प्रस्तुति केन्द्रका महानिर्देशकबाट भएको थियो। शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रबाट वार्षिक रूपमा सञ्चालित विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण (National Assessment of Student Achievement-NASA), पठन तथा गणितीय सिपको राष्ट्रिय परीक्षण (National Assessment of Reading And Numeracy-NARN), प्रारम्भिक सिकाइ र विकास स्तरमा आधारित परीक्षण (Early Learning and Development Standards-ELDS), कार्यसम्पादन परीक्षण (Performance Audit-PA) तथा अनुसन्धानका प्राप्ति, सारांश र सिफारिस कार्यान्वयनका ठोस सुझावसमेत प्रतिवेदनमा समेटिएको थियो। उक्त अवसरमा शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयका सचिव डा. दीपक काफ्लेज्यू र माननीय मन्त्री विद्या भट्टराईज्यूले केन्द्रलाई महत्त्वपूर्ण सुझाव तथा निर्देशनसमेत दिनुभएको थियो।

केन्द्रको वार्षिक प्रतिवेदन तयारी र माननीय शिक्षा, विज्ञान तथा मन्त्रीज्यू समक्ष प्रतिवेदन हस्तान्तरण भई नीतिगत तहमा केन्द्रद्वारा सम्पादित मुख्य क्रियाकलाप र प्रगतिको जानकारी हुनुका साथै नीतिगत सुधारका लागि आधार तयार भएको छ । प्रतिवेदनको माध्यमबाट शिक्षा क्षेत्रका सरोकारवालाहरूलाई केन्द्रले सम्पादन गरेका अध्ययन तथा परीक्षणहरूका बारेमा जानकारी प्राप्त भएको छ । शिक्षाको गुणस्तर सुधारका लागि सरोकारवालाहरूलाई समस्या पहिचान र सुधारका उपाय अवलम्बन गर्न सहयोग पुग्नाका साथै केन्द्रले आगामी वर्षहरूमा सम्पादन गर्ने कार्यका लागि पृष्ठपोषणसमेत प्राप्त भएको छ ।

४.७. प्रदेश स्तरीय प्रबोधीकरण गोष्ठी सञ्चालन

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले सम्पादन गरेका विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण, सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण, प्रारम्भिक सिकाइ तथा विकास स्तरमा आधारित अध्ययन, कक्षा ३ का विद्यार्थीहरूको पढाइ तथा गणितीय सिपको राष्ट्रिय परीक्षणलगायत केन्द्रले गरेका सबै कार्यहरू, अध्ययनका प्राप्ति र सिफारिसका सम्बन्धमा सरोकारवालालाई जानकारी दिने उद्देश्यले प्रदेशस्तरमा प्रबोधीकरण गोष्ठी सञ्चालन गर्दै आएको छ । यस क्रममा आ.व. २०८१/८२ मा सुदूरपश्चिम प्रदेशको कैलाली, कर्णाली प्रदेशको सुर्खेत, लुम्बिनी प्रदेशको बाँके, गण्डकी प्रदेशको कास्की, बागमती प्रदेशको मकवानपुर, रामेछाप र भक्तपुर, मधेश प्रदेशको धनुषा एवम् कोशी प्रदेशको धनकुटा र सुनसरीमा गरी करिब ३०० जनाका लागि एक दिनको प्रबोधीकरण गोष्ठी सम्पन्न गरियो ।

प्रबोधीकरण कार्यक्रममा प्रदेश सामाजिक विकास मन्त्रालयका सचिव र प्रतिनिधि, शिक्षा विकास निर्देशनालयका महानिर्देशक, निर्देशक र कर्मचारी, राष्ट्रिय परीक्षा बोर्डका प्रदेश स्थित कार्यालयका कर्मचारी, शिक्षा तालिम केन्द्रका प्रमुख तथा प्रतिनिधि, शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइका प्रमुख तथा प्रतिनिधि, स्थानीय तहका शिक्षा प्रमुख, सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयका प्रधानाध्यापकलगायतको सहभागिता रहेको थियो । उक्त कार्यक्रममा सहभागीहरूबाट प्रस्तुतिको सेरोफेरोमा रहेर जिज्ञासा, छलफल र भावी कार्ययोजना तथा र प्राप्त नतिजाको कार्यान्वयन विषयमा अन्य निकायहरूको भूमिका एवम् जिम्मेवारीका सम्बन्धमा अन्तरक्रिया तथा छलफल भएको थियो ।

प्रदेशस्तरीय प्रबोधीकरण गोष्ठीमा व्यक्त धारणा एवम् प्रतिक्रिया

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले प्रदेश तहमा सञ्चालन गरेको प्रबोधीकरण गोष्ठीमा सहभागीहरूले व्यक्त गर्नुभएका धारणा, प्रतिबद्धता यस प्रकार रहेका छन्:

१. शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले गरेका परीक्षणहरूको प्रतिवेदनका नतिजा तथा सिफारिसहरूले शैक्षिक अवस्थाको यथार्थ चित्रण गरेको हुँदा खस्किएको शैक्षिक गुणस्तरलाई उकास्नका लागि तत् तत् निकायबाट सुधारको रणनीति तयार गरी अगाडि बढ्नुपर्ने,

२. प्रदेश सामाजिक विकास मन्त्रालयले शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रका अध्ययन तथा परीक्षणका सिफारिसहरूले सुझाएका क्षेत्रहरूमा थप कार्यक्रम तथा बजेट विनियोजन गरी क्रमशः कार्यान्वयन गर्दै जाने,
३. शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले स्थानीय तह तथा विद्यालयहरूलाई उपलब्धि परीक्षण तथा कार्यसम्पादन परीक्षणसम्बन्धी विषयमा प्राविधिक सहायता उपलब्ध गराउनुपर्ने,
४. शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले गरेका परीक्षण तथा सोको प्रतिवेदन विद्यालय तहसम्म प्रबोधीकरण गरी कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्नुपर्ने, यसबाट परीक्षणलाई सुधारसँग आबद्ध गराउन सकिने,

प्रदेशस्तरीय प्रबोधीकरण गोष्ठीको उपलब्धि

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले सञ्चालन गरेको प्रबोधीकरण गोष्ठीबाट देहायको उपलब्धि हासिल भएका छन् :

१. शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले सम्पादन गर्ने कार्यहरूका सम्बन्धमा प्रदेश स्तरका शिक्षा सम्बद्ध सरोकारवालाहरू सुसूचित हुनु,
२. शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रबाट सम्पन्न भएका विभिन्न परीक्षणका प्रतिवेदन तथा नतिजा र सिफारिसका सम्बन्धमा प्रदेश र अन्तर्गत निकाय, जिल्ला तथा स्थानीय तहका सरोकारवाला अवगत भई शैक्षिक गुणस्तर सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरूका सन्दर्भमा सकारात्मक दवाव सिर्जना हुनु,
३. केन्द्रले आफ्नो कार्यसम्पादनमा आगामी दिनमा गर्नुपर्ने सुधारका विषयमा सरोकारवालाबाट पृष्ठपोषण प्राप्त हुनु,
४. शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र, प्रदेश सामाजिक विकास मन्त्रालय, शिक्षा विकास निर्देशनालय, शिक्षा तालिम केन्द्र, जिल्ला समन्वय समिति, शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ, स्थानीय तह, विद्यालय र स्थानीय सञ्चारकर्मीहरूबिचमा समन्वय र सहकार्यमा अभिवृद्धि भई विश्वासको वातावरण सिर्जना हुनु,

४.८ सञ्चारकर्मी एवम् सञ्चार संस्थासँग सहकार्य

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रबाट भएका सिकाइ उपलब्धि परीक्षण, विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षणको प्रभावको स्वतन्त्र तवरबाट अनुगमन गरी लेखाजोखा गर्न र भावी दिनका लागि सुझाव तथा पृष्ठपोषण प्राप्त गर्न केन्द्रबाट सञ्चार संस्थासँग समन्वय र सहकार्य गर्दै आएको छ । यसै क्रममा यस केन्द्रबाट सम्पादन भएका विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण, पढाइ तथा गणितीय सिपको राष्ट्रिय परीक्षण, शैक्षिक निकाय तथा विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण,

शिक्षासम्बन्धी समसामयिक विषयका अनुसन्धान, प्रारम्भिक सिकाइ तथा विकासस्तरमा आधारित अध्ययनलगायतका प्राप्ति, सिफारिस, प्रतिवेदनहरूको प्रचार प्रसार एवम् सचेतना प्रयोजनका लागि विभिन्न सञ्चार संस्थासँग आबद्ध सञ्चारकर्मीसँग केन्द्र र प्रदेश स्तरमा सहकार्य तथा अन्तरक्रिया गरिएको थियो । यसका लागि बाँके, पर्सा, धनुषा, लमजुङ, सर्लाही, काभ्रेपलान्चोक, महोत्तरी, खोटाङ, सिन्धुली र सुनसरी गरी दस जिल्ला छनोट गरिएका थिए । उक्त जिल्लाका शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ, स्थानीय तह र विद्यालयहरूमा तेस्रो पक्षको रूपमा स्वतन्त्र तवरले सम्बन्धित स्थानमा गई स्थलगत अध्ययन गरी प्रतिवेदन गर्नका लागि सम्झौताबमोजिम १० जना सञ्चारकर्मीले अनुगमन गरी सोको प्रतिवेदन केन्द्रमा प्राप्त भएका थिए ।

केन्द्रबाट विगतमा गरिएका विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण र कार्यसम्पादन परीक्षण लगायतका प्रतिवेदनमा औल्याइएका सुझावको कार्यान्वयन अवस्था सम्बन्धमा जानकारी लिई यस केन्द्रमा प्रतिवेदन पेस गर्ने र सुझावका सन्दर्भमा सरोकारवालाबिच प्रचार प्रसार गरी विद्यालय शिक्षाको समग्र गुणस्तर सुधारमा सहयोग पुऱ्याउनु नै यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य रहेको छ ।

सञ्चारकर्मीहरूको अनुगमनबाट प्राप्त प्रतिवेदनले औल्याएका विषय

१. शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र, यसका काम र नतिजा तथा सिफारिस कार्यान्वयनबारे विद्यालय तहसम्मका सरोकारवालालाई विभिन्न माध्यमबाट जानकारी गराउनु पर्ने आवश्यकता रहेको, साथै केन्द्रका प्रतिवेदन तथा नतिजा र सिफारिसका विषय स्थानीय तह, विद्यालय, शिक्षक, सरोकारवालालाई समयमै जानकारी गराउन आवश्यक देखिएको,
२. माध्यमिक विद्यालयहरूको मात्र कार्यसम्पादन परीक्षण गर्दा आधारभूत तहका विद्यालयहरूको अवस्था लेखाजोखा नहुँदा शैक्षिक सुधारका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त गर्न नसकेको हुँदा यसलाई समेट्नुपर्ने,
३. विद्यालयको स्थापना, अवस्थिति, इतिहास, सम्पत्ति आदिका कारण प्राप्त सुविधा, शिक्षक, पूर्वाधारका कारण विद्यालयको कार्यसम्पादन स्तरमा देखिने अन्तरका कारण ती सूचक संशोधन हुनुपर्ने अधिकांश विद्यालयको सुझाव छ । कक्षाकोठाको अभाव, खेलमैदानको अभाव, समुदायको योगदान लगायतका सम्बन्धमा धेरै विद्यालय कमजोर अवस्थामा छन् । अधिकांश विद्यालयमा समुदायको योगदान निकै कम छ । यस्तो अवस्थामा त्यस्ता विद्यालयको पठनपाठन राम्रो हुँदा पनि कार्यसम्पादन स्तर खस्कन सक्ने अवस्था छ । धेरै विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार राम्रो भए पनि जग्गाधनी प्रमाण पुर्जा नहुँदा कम अड्क आएको अवस्था छ । तसर्थ

विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षणको साधनका सूचकलाई अद्यावधिक र परिमार्जन गर्नुपर्ने देखिएको ।

४. शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले तयार पारेका सिफारिस वा प्रतिवेदनहरूको अध्ययन गरी प्राप्त सुझावहरू कार्यान्वयन गर्ने काममा सबै तह र कर्ताहरू लाग्नुपर्ने देखिएको, साथै सुझाव कार्यान्वयन अवस्थाको पहिचानका लागि फलोअप कार्यक्रम सञ्चालन गरिनुपर्ने, यसका लागि केन्द्रले हालसम्म गरेका अध्ययन प्रतिवेदनका सुझावहरू समेटिएको सुझाव सङ्ग्रह तयार गरी केन्द्रको वेवसाइटमा प्रकाशन गर्नुपर्ने ।
५. केन्द्रबाट हुने परीक्षण, अनुसन्धानको समयमा विद्यालयको मात्र नभई स्थानीय तह र शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइको प्रतिनिधिसमेत सहभागिता रहनुपर्ने ।
६. स्थानीय तह र प्रदेशहरूले विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण र विद्यार्थीको उपलब्धि परीक्षणको नतिजाका आधारमा विद्यालय सुधारका लागि ठोस र कार्यान्वयन योग्य योजना बजेट तथा कार्यक्रम तयार गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने, विद्यालयको कार्य सम्पादनसँग स्थानीय तहको शिक्षाका कामको कार्यसम्पादन जोडनुपर्ने ।

४.९. सिकाइ आपूर्ण र द्रुत सिकाइ योजना कार्यान्वयनका लागि निदानात्मक परीक्षण ढाँचा तथा साधन परिमार्जन र विकास

सिकाइ आपूर्ण र द्रुत सिकाइ योजना (Recovery and Accelerated Learning, ReAL Plan, 2023-2028) कार्यान्वयनका लागि नेपाली, अङ्ग्रेजी, गणित र विज्ञान तथा प्रविधि गरी चार विषयको निदानात्मक परीक्षणको मार्गदर्शन र साधन परिमार्जन एवम् थप साधन विकास गर्ने कार्य सम्पन्न भयो। नेपाली र गणित विषयको कक्षा ३ देखि ८ सम्मका २/२ सेट गरी जम्मा २४ सेट; अङ्ग्रेजी र विज्ञान तथा प्रविधि विषयका कक्षा ६ देखि ८ सम्मका २/२ सेट गरी जम्मा १२ सेट गरी कुल ३६ सेट निदानात्मक परीक्षण साधन विकास गरी केन्द्रको वेवसाइटमा राखिनुका साथै छपाइ कार्यसमेत गरिएको छ । यसबाट सिकाइ आपूर्ण र द्रुत सिकाइ योजना कार्यान्वयन गरी सिकाइ क्षति आपूर्ण र द्रुत सिकाइ कार्यको सहजीकरणका लागि विशेषतः स्थानीय तह र विद्यालयलाई मदत पुगेको छ ।

४.१० अन्य कार्यक्रमहरू

जर्नल, ब्रोसियर र बुलेटिन प्रकाशन: शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको परिचय, उद्देश्य एवम् कार्यजिम्मेवारी र मुख्य गतिविधिहरूलाई समेटेी सरोकारवालालाई सङ्क्षिप्त रूपमा जानकारी गराउने उद्देश्यले आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा सम्पादित कार्यहरूको सङ्क्षिप्तमा समेट्ने गरी वार्षिक बुलेटिन तयार गरी प्रकाशन गरिएको छ । साथै शैक्षिक गुणस्तर परीक्षणसँग सम्बन्धित अनुसन्धानमा आधारित खोजमूलक एवम् अनुभवमा आधारित लेखरचनामार्फत विज्ञ लेखकहरूको अनुभव एवम् विचारलाई

समेतेर Education Review Journal (ERJ) प्रकाशन गरिएको छ । यस जर्नललाई विज्ञबाट समीक्षा गरी त्रिभुवन विश्वविद्यालय पुस्तकालयको NepJol सँग आबद्ध गरी अनलाइन प्रकाशनसमेत गरिएको छ ।

केन्द्रको सुदृढीकरण कार्यक्रम: अनुसन्धान, विद्यार्थीको उपलब्धि मापन, परीक्षणका साधन प्रश्न तथा साधनहरूको लेखन तथा विश्लेषण तथा तथ्याङ्कसम्बन्धी प्राविधिक पक्ष समेटिएको सामग्री विकास गरिएको छ ।

क्षमता विकास कार्यक्रम: केन्द्रमा कार्यरत कर्मचारीका लागि बृहत् आकारका सिकाइ उपलब्धि परीक्षणका सैद्धान्तिक पक्षहरू, परीक्षणका अन्तरराष्ट्रिय अभ्यासहरू, सङ्ख्यात्मक तथा गुणात्मक अनुसन्धान ढाँचा तथा विधिहरू, कार्यसम्पादन परीक्षण, सार्वजनिक खरिद, योग, ध्यान र आरोग्य विषयमा क्षमता विकासका लागि तालिम कार्यशाला आयोजना गरियो ।

सिकाइ उपलब्धि परीक्षणको तथ्याङ्क प्रविष्टि सफ्टवेयर विकास: केन्द्रबाट सञ्चालन गरिने विद्यार्थी उपलब्धिको परीक्षणहरूको तथ्याङ्क प्रविष्टि र अभिलेखनका लागि सफ्टवेयर विकास गरी प्रयोगमा ल्याइएको छ ।

परिच्छेद ५

वित्तीय अवस्था

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले नेपाल सरकारको मात्र स्रोत रहेको साधारण बजेट, नेपाल सरकार र विकास साझेदारको संयुक्त स्रोतको विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजनाको बजेट र युनिसेफको अनुदान सहयोगमा सञ्चालित सबैका लागि शिक्षा शिशु विकास कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दै आएको छ । यस केन्द्रलाई बजेट उपशीर्षक नम्बर ३५००३०११ बाट साधारण खर्चको कार्यक्रम तथा बजेट, बजेट उपशीर्षक नम्बर ३५००११०१ बाट विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजनाको कार्यक्रम तथा बजेट तथा बजेट उपशीर्षक नम्बर ३५०००१०२ बाट सबैका लागि शिक्षा शिशु विकास कार्यक्रमको कार्यक्रम तथा बजेट विनियोजन हुँदै आएको छ ।

५.१ वार्षिक बजेट विनियोजनको अवस्था र प्रगति

आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रका लागि स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट र सोको कार्यान्वयन प्रगति अवस्था यसबमोजिम रहेको छः

तालिका १६

केन्द्रको आ.व. २०८१/८२ को बजेट र खर्चको वार्षिक प्रगति विवरण

क्र. स.	बजेट उपशीर्षक नं	बजेटको प्रकार	वार्षिक बजेट (रु. हजारमा)	बजेट कटौतीपश्चात् कायम भएको वार्षिक बजेट (रु. हजारमा)	वार्षिक खर्च (रु. हजारमा)	भौतिक प्रगति	वित्तीय प्रगति
१	३५००३०११	पुँजीगत	८८०.००	८२१.९६	८२१.९१	१००.००	९९.९९
		चालु	३१६४३.००	३१६४३.००	२६७८६.५७	९७.४३	८४.६५
		जम्मा	३२५२३.००	३२४६४.००	२७६०८.४८	९७.४९	८५.०४
२	३५००११०१	पुँजीगत	२०००.००	१९९६.०७	१९२२.३२	१००.००	९६.३१
		चालु	७०४९०.००	५७६११.८०	३८९३३.७३	८९.४६	६७.५८
		जम्मा	७२४९०.००	५९६०७.८७	४०८५६.०५	९२.९२	६८.५४
४	३५०००१०२	पुँजीगत	०.००	०.००	०.००	०.००	०.००
		चालु	५७००.००	५७००.००	४३७४.९०	१००.००	७६.७५

तालिका १६ अनुसारको आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रका लागि ब.उ.शी.न. ३५००३०११ मा नेपाल सरकारको स्रोतबाट विनियोजित रकम रु. ३ करोड २५ लाख २३ हजार मध्ये

कटौतीपश्चात् कायम भएको रु. ३ करोड २४ लाख ६४ हजारबाट रु २ करोड ७६ लाख ८ हजार खर्च भई भौतिक प्रगति ९७.४९ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति पनि ८५.०४ प्रतिशत भएको थियो । त्यसै गरी विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजनाको ब.उ.शी.न.३५००११०१ मा चालुतर्फ रकम रु. ७ करोड ४ लाख ९० हजार र पुँजीगततर्फ रकम रु. २० लाख विनियोजन भएकोमा कटौतीपश्चात् कायम चालुतर्फको रु ५ करोड ७६ लाख ११ हजार र पुँजीगततर्फ रु १९ लाख ९६ हजारबाट चालुतर्फ रकम रु. ३ करोड ८९ लाख ३३ हजार र पुँजीगततर्फ रकम रु. १९ लाख २२ हजार खर्च भई चालुतर्फको भौतिक प्रगति ८९.४६ प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ६७.५८ प्रतिशत रहेको छ भने पुँजीगततर्फको भौतिक प्रगति १०० प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ९६.३१ प्रतिशत हुन गई कुल भौतिक प्रगति ९२.९२ र वित्तीय प्रगति ६८.५४ प्रतिशत भएको छ । UNICEF को अनुदान सहयोगमा सञ्चालित सबैका लागि शिक्षा शिशु विकास कार्यक्रमका लागि ब.उ.शी.न. ३५०००१०२ मा रकम रु. ५७ लाख विनियोजन भएको र उक्त रकम मध्ये रकम रु. ४३ लाख ७४ हजार खर्च भई भौतिक प्रगति १०० प्रतिशत र वित्तीय प्रगति ७६.७५ प्रतिशत भएको छ।

५.२ लेखापरीक्षण तथा बेरूजुको अवस्था

केन्द्रको आ.व. २०८०/८१ को अन्तिम लेखापरीक्षण सम्पन्न भएको छ। यससम्बन्धी विवरण तल दिइएको छ ।

तालिका १७

लेखापरीक्षण तथा बेरूजुको अवस्था

क्र.स.	आर्थिक वर्ष	नियमित तथा प्रमाण पेस गर्नुपर्ने	असुल गर्नुपर्ने	पेस्की	जम्मा	कैफियत
१	२०८०/८१	२४,६००।	१४,७९९।	०.०	३९,३९९।	
जम्मा			१४,७९९।	०.०	३९,३९९।	रु ७२,७५५। रकम असुल भई सम्परीक्षणको क्रममा रहेको। (अघिल्लो आ.व.को समेत)

आर्थिक वर्ष २०८०/८१ मा शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले कार्यसम्पादनको क्रममा महालेखा परीक्षकको कार्यालयले असुलउपर गर्नुपर्ने बेरूजु १४ हजार ७ सय ९९ रुपैयाँ र पेस्की बेरूजु शून्य एवम् नियमित तथा प्रमाण पेस गर्नुपर्ने बेरूजु रकम रु. २४ हजार ६ सय औल्याएको थियो । नियमित तथा प्रमाण पेस गर्नुपर्ने बेरूजु फछ्यौटका लागि आवश्यक प्रमाण तथा तथ्यसहित फाइल पेस गर्ने कार्य प्रक्रियामा रहेको छ । त्यसैगरी आर्थिक वर्ष २०८१/८२ को आन्तरिक लेखा परीक्षण कार्य सम्पन्न भई अन्तिम लेखा परीक्षणको तयारी चरणमा रहेको छ ।

परिच्छेद ६

समस्या, चुनौती र अवसर

६.१ समस्या

(क) कानुनी प्रबन्ध

शिक्षा ऐन, २०२८ को आठौं संशोधनले ऐनको दफा ७ख. मा विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर परीक्षण गर्ने कामसमेतको लागि एक शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहने व्यवस्था गरेको छ । त्यसै गरी ऐनको दफा ७ख. को उपदफा (६) मा शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिएबमोजिम हुने भन्ने व्यवस्था भए पनि हालसम्म शिक्षा नियमावलीमा सो विषय समावेश भएको छैन । यसबाट केन्द्रसम्बन्धी कानुनी व्यवस्था पूर्ण हुन सकेको अवस्था छैन । यसै गरी केन्द्रले अध्ययनका आधारमा गरेको सिफारिस कार्यान्वयन गर्ने कानुनी प्रबन्ध हुनु आवश्यक देखिएको छ।

(ख) जनशक्ति व्यवस्थापन

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रमा महानिर्देशकको मातहतमा शिक्षा सेवाका राजपत्राङ्कित द्वितीय श्रेणीका ४ जना निर्देशक, नेपाली, अङ्ग्रेजी, गणित र विज्ञान विषयका एक एक जना गरी ४ जना प्राविधिक अधिकृत, ८ जना निरीक्षण समूहका शाखा अधिकृत, तथ्याङ्क अधिकृत एक जना, लेखा अधिकृत एक जना र नेपाल शिक्षा, नेपाल प्रशासन सेवाका राजपत्र अनंकित प्रथम श्रेणीका कर्मचारीहरू रहने सङ्गठन संरचना रहेको छ। तथापि विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण, विद्यालय तथा शैक्षिक निकायहरूको कार्यसम्पादन परीक्षण, बालविकास केन्द्रका बालवालिकाको सिकाइ र विकासस्तर परीक्षण, शैक्षिक कार्यक्रमहरूको प्रभावकारिता परीक्षण, शैक्षिक मुद्दाहरूको अनुसन्धान र विकास गर्ने जस्ता कार्यहरू गर्न अनुसन्धानमा विशेष दक्षता भएका कर्मचारी व्यवस्थापन गर्न सकिएको छैन । सिकाइ उपलब्धि परीक्षण गर्न सामाजिक अध्ययन विषयका लागि थप १ जना प्राविधिक अधिकृत आवश्यक छ । उपलब्ध जनशक्तिका नियमित रूपमा क्षमता विकास गर्ने, कर्मचारीको सुरुवा तथा पदस्थापनका क्रममा अनुसन्धानसम्बन्धी दक्षता भएको जनशक्ति व्यवस्थापन गर्न कठिनाइ देखिएको छ, जसबाट यस केन्द्रको कार्यसम्पादनमा असर परेको देखिन्छ ।

(ग) समन्वय, सहकार्य र सुझाव कार्यान्वयन

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र; पठ्यक्रम विकास केन्द्र; राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड, प्रदेश सरकार अन्तर्गतको सामाजिक विकास मन्त्रालय, स्थानीय तह, विद्यालय, शिक्षाका

विभिन्न सङ्घ संस्थासँग समन्वय र सहकार्य गरी आफ्नो कार्यसम्पादन गर्दै आइरहेको छ। विभिन्न परीक्षणको आधारमा प्राप्त नतिजाको विश्लेषण गरी सिफारिस गरिएका विषयहरू शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि एवम् नीतिगत सुधारका लागि प्रमाणमा आधारित तथ्यहरू उजागर गर्ने गर्दछ। तथापि शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले प्राप्त सिफारिस तथा सुझावहरू कार्यान्वयनका लागि सम्बन्धित निकायहरूसँग सघन रूपमा छलफल तथा अन्तरक्रिया कार्यक्रमलाई आगाडि बढाउनुपर्ने देखिन्छ।

६.२ चुनौती

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण, विद्यालय र शैक्षिक निकायको कार्यसम्पादन परीक्षण, स्थानीय तहमा सेवाग्राही सन्तुष्टि सर्वेक्षण, प्रारम्भिक सिकाइ र विकास स्तरमा आधारित परीक्षण गरी शैक्षिक अवस्थाको लेखाजोखा गर्ने गर्छ। केन्द्रसम्बन्धी मुख्य चुनौतीलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

- क. शिक्षाको गुणस्तर, सान्दर्भिकता, प्रभावकारिता जस्ता विषयको परीक्षण गरी प्रतिवेदन पेस गर्ने शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रलाई सक्षम बनाउने कार्य चुनौतीपूर्ण देखिएको छ। शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले परीक्षण गरी सार्वजनिक गरेको प्रतिवेदन राष्ट्रिय शिक्षा परिषद्मा पेस गर्ने र नीतिगत तहमा छलफल छलफल गरी सुधारका कार्यलाई नियमित रूपमा गर्ने विषय चुनौतीपूर्ण रहेको छ।
- ख. शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले परीक्षणको क्षेत्रमा विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय परीक्षणहरूले प्रयोग गर्दै आइरहेको विधि र प्रविधिहरूको प्रयोग गर्ने गरेको छ। यो विधि र प्रविधिमा अभ्यस्त जनशक्तिको देशभित्र अत्यन्तै अभाव छ। त्यसैले शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रमा यो कार्यमा संलग्न प्राविधिकहरूको साथसाथै विश्वविद्यालय तथा अनुसन्धान केन्द्रका जनशक्तिको क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी यसका कार्यहरूलाई दिगोपन दिने र थप परिष्कृत बनाउनु चुनौती हो।
- ग. शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले सङ्कलन गरेका तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूबाट आम सरोकारवालाहरूले प्रयोग गर्न मिल्ने दस्तावेजहरू, विषयक्षेत्रगत प्रतिवेदन तथा नीतिपत्रहरूको विकास, शैक्षिक प्रतिवेदन, जर्नलहरू आदि पर्याप्त मात्रामा विकास गरी प्रकाशन र प्रचार गर्न सकिएको छैन। त्यसैले भएका तथ्याङ्क र सूचनाहरूको बढीभन्दा बढी प्रयोग गर्ने विषय चुनौतीपूर्ण देखिन्छ।

- घ. विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणले देखाउन खोजेका मुख्य मुख्य पक्षहरू, सुधारका उपायहरू जिम्मेवार व्यक्ति तथा निकायहरू र शिक्षा क्षेत्रका अभ्यासकर्ताहरूको सहभागितामा केन्द्रका नतिजाहरूको विश्लेषण गरी तिनको कार्यान्वयन योजना सुरुआत गर्नु चुनौतीपूर्ण देखिएको छ ।
- ड. विद्यालयस्तरीय एवम् सार्वजनिक परीक्षा र यस केन्द्रबाट सञ्चालन गरिने विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षणबिच हुने भिन्नता र तिनको उपयोगका सन्दर्भमा सरोकारवालारूबिचको बुझाइमा एकरूपता र स्पष्टता ल्याउन चुनौतीपूर्ण रहेको छ । यसै गरी शिक्षा क्षेत्रका सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूको यस केन्द्रबाट प्रकाशित प्रतिवेदनहरूमा पहुँच पुऱ्याउन अङ्ग्रेजी लगायत नेपाली भाषामासमेत प्रतिवेदन विकास गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

६.३ अवसर

यस केन्द्रको कार्यसम्पादनमा देखिएका अवसरहरूलाई देहायबमोजिम प्रस्तुत गरिएको छ :

- क. संवैधानिक एवम् नीतिगत व्यवस्थाअनुरूप नागरिकलाई गुणस्तरीय शिक्षा उपलब्ध गराउने प्रतिबद्धता कार्यान्वयन गर्न शिक्षासम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रममा निरन्तर सुधारका क्षेत्र पहिचान गरी कार्यान्वयन गर्नु आवश्यक हुन्छ, शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको हालसम्मको कार्यसम्पादनबाट यस क्षेत्रमा योगदान पुगेको छ, यसको निरन्तरता अपेक्षित छ ।
- ख. शिक्षा ऐन, २०२८ को आठौँ संशोधनले ऐनको दफा ७ख. मा विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर परीक्षण गर्ने कार्यसमेतका लागि एक शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहने व्यवस्था गरेको छ । त्यसैगरी ऐनको दफा ७(ख) को उपदफा (६) मा शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिए बमोजिम हुने भन्ने व्यवस्था छ । यसले शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रलाई कानुनी आधार दिएको छ । यसै गरी शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र सञ्चालन निर्देशिका, २०७४ मन्त्रालयबाट जारी भई कार्यान्वयनमा रहेको छ जसले गर्दा केन्द्रका कामकारवाहीलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउने आधार दिएको छ ।
- ग. विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका योजनाहरूमा केन्द्रको परीक्षण विषयले प्राथमिकता पाई नियमित रूपमा कार्य सम्पन्न भएका छन् । विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण, विद्यालय र शैक्षिक निकायहरूको कार्यसम्पादन परीक्षण, सेवाग्राही सन्तुष्टि सर्वेक्षण, प्रधानाध्यापकको नेतृत्व कार्यसम्पादन परीक्षण, प्रारम्भिक सिकाइ र विकास स्तरमा आधारित परीक्षणहरू सम्पन्न भएका छन् । यसबाट उल्लिखित विषयको प्राविधिक दक्षता विकास भएको छ। यी परीक्षण, अनुसन्धान कार्य गर्नका लागि हरेक विषयमा मार्गदर्शन (Guideline) र साधनहरू विकास गरी कार्यान्वयन गरिएको छ, अध्ययन र विश्लेषणका पद्धतिहरू प्रयोग गरिएको छ । यसले केन्द्रको कार्यसम्पादनलाई व्यवस्थित,

प्रभावकारी र नियमित बनाउन मदत गरेको छ । साथै यस कार्यमा विश्वविद्यालय, विज्ञ र विकास साझेदारसँग सहकार्य भएका छन्।

घ. विभिन्न शैक्षिक योजना निर्माण. कार्यक्रम विकास. योजना तथा कार्यक्रमको मूल्याङ्कनका क्रममा विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षणका नतिजालाई आधिकारिक रूपमा लिनेलगायत विभिन्न अध्ययन तथा अनुसन्धानमा ती नतिजाहरूलाई प्रामाणिक सन्दर्भका रूपमा लिने बढ्दो प्रचलनले यसको विश्वसनीयता बढ्नु एउटा महत्त्वपूर्ण अवसर हो । परीक्षण र यसका आधारमा भएका सिफारिसबाट शैक्षिक सुधारका बहसहरू सिर्जना गर्न मदत पुगेको छ।

ङ. सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय सरकार गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न प्रतिबद्ध छन्, यससम्बन्धी कार्यहरू भएका छन् । नागरिक समाज, विकास साझेदार, राजनीतिक दललगायत सबै सरोकारवालामा गुणस्तरीय शिक्षाका लागि सचेतना बढेको छ । यसले गर्दा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि र शैक्षिक संस्थाको परीक्षण गरी सुधारका क्षेत्र पहिचान गर्न माग बढेको अवस्था छ । यस केन्द्रका लागि यो अवसरको विषय हो ।

च. शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रका कामकारवाहीका सम्बन्धमा क्रमशः स्थानीय तहसम्म प्रचारप्रसार तथा सचेतना हुँदै गई परीक्षणको आवश्यकता र औचित्य स्थापित हुँदै गएको छ । विभिन्न स्थानीय तहबाट विद्यार्थी उपलब्धिको परीक्षणमा प्राविधिक सहायताका लागि अनुरोध हुँदै आएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा रहेको विद्यार्थी उपलब्धिको परीक्षण गर्ने स्थानीय तहको कार्य सहजीकरण गरी यसलाई व्यवस्थित बनाउने भूमिका केन्द्रका जिम्मेवारीसमेत हो। यस विषयमा केन्द्रबाट उपलब्धि परीक्षणका लागि स्थानीय तहलाई प्राविधिक मार्गदर्शन तथा सहजीकरणका कार्यको सुरुआत भएको छ ।

परिच्छेद ७

अध्ययनका निष्कर्ष तथा सुझाव कार्यान्वयन र भावी कार्यदिशा

७.१ अध्ययनका निष्कर्ष तथा सुझावको कार्यान्वयन

केन्द्र स्थापना भएपश्चात् सिकाइ उपलब्धिका १५ अध्ययनहरू, सामुदायिक विद्यालय, शैक्षिक निकायहरूको कार्यसम्पादन परीक्षण, प्रधानाध्यापकहरूको नेतृत्व कार्यसम्पादन परीक्षण, सेवा प्रवाह तथा सेवाग्राही सन्तुष्टि सर्वेक्षण, विद्यालय शिक्षाका विषयमा अनुसन्धान भई यससम्बन्धी प्रमाणको आधार तयार पार्ने, नीतिगत तथा कार्यगत सुधारका लागि सुझाव तथा सिफारिसहरू गरिएका छन्। साथै वार्षिक प्रतिवेदनमा तथा सुझाव कार्ययोजना निर्माणसमेत गरिएको छ । यस केन्द्रले शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयमा वार्षिक प्रतिवेदनहरूमार्फतसमेत सिफारिस गरिसकेको छ । केन्द्रको अध्ययनका निष्कर्ष तथा सुझाव कतिपय कार्यान्वयन भइसकेका छन्। सिकाइ उपलब्धि परीक्षणको निचोड शिक्षाका आवधिक योजनामा प्रमुख कार्यसम्पादन सूचकका रूपमा रहेका छन् । आधारभूत सिकाइ प्रवर्धन, सिकाइ आपूर्ण, शैक्षिक संस्थाको कार्यसम्पादनको जवाफदेहिताका विषय बहस र कार्यान्वयन प्राथमिकतामा परेको देखिन्छ । केन्द्रका अध्ययनका निचोड र सुझाव कार्यान्वयनको लागि मन्त्रालयले कार्ययोजना तयार पारी कार्यान्वयनमा लैजानुपर्ने देखिन्छ। केन्द्रबाट पनि बहुप्रतिवेदन, विषयगत विशिष्ट प्रतिवेदन तथा नीतिपत्रहरू तयार पार्ने र सुधारको योजना कार्यान्वयन गरिनुपर्छ।

७.२ भावी कार्यदिशा

केन्द्रका प्राथमिकता, कार्यसम्पादनका सम्भावित क्षेत्र र केन्द्रको कार्यप्रभावकारिताका लागि गरिनुपर्ने कार्यहरू यहाँ समावेश गरिएको छ।

- (क) **ऐन, कानून, नियमावली तथा निर्देशिकामा समयानुकूल सुधार:** शैक्षिक गुणस्तर सुधारका लागि केन्द्रको परीक्षणबाट प्राप्त तथ्याङ्कको वस्तुगत विश्लेषण गरी सोको आधारमा सिफारिससहितको प्रतिवेदनमा छलफल गर्ने र कार्यान्वयन गर्ने स्पष्ट व्यवस्था र केन्द्रसम्बन्धमा सामयिक कानुनी व्यवस्था गरिनु पर्छ। यसै गरी नियमित कार्यसम्पादनका लागि शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र सञ्चालन निर्देशिका, २०७४ मा समसामयिक संशोधन गरी परीक्षणको मूल्य, सिद्धान्त, परीक्षण प्रक्रिया, परीक्षणपश्चातको तथ्याङ्क विश्लेषण एवम् नतिजा प्रकाशन समयसीमा, परीक्षणमा संलग्न विज्ञ, कर्मचारी र विषयगत समितिको आचार संहिता, खर्च गर्ने आधार तथा मापदण्ड लगायतका विषयमा स्पष्ट व्यवस्था गर्नु जरूरी देखिएकाले यसका लागि केन्द्रले पहल गर्नेछ ।

(ख) **परीक्षणका मार्गदर्शन र साधन समयानुकूल बनाउने, अध्ययन दायरासम्बन्धमा:** विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण, विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण, प्रारम्भिक सिकाइ तथा विकास स्तरमा आधारित अध्ययन, शैक्षिक कार्यक्रमहरूको प्रभावकारिता परीक्षण, शैक्षिक सेवा प्रवाह अध्ययन तथा सेवाग्राही सन्तुष्टि लेखाजोखा, प्रधानाध्यापकको नेतृत्व कार्यसम्पादन परीक्षण लगायतका परीक्षणका लागि विकास गरिएका मार्गदर्शन र साधनलाई हरेक वर्ष अद्यावधिक गरी शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रले आफ्नो कार्य सम्पादनलाई वैज्ञानिक बनाउँदै आएको छ। यस कार्यको निरन्तरता, राष्ट्रिय तथा अन्तरराष्ट्रिय राम्रा अभ्यासहरूलाई आवश्यक समायोजन गर्दै जानुपर्ने हुन्छ। यसै गरी हालसम्म विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण (NASA) कक्षा १० सम्ममात्र सञ्चालन हुँदै आइरहेको तर विद्यालय शिक्षा अन्तर्गत कक्षा १२ सम्म समेटिएको हुँदा आगामी दिनमा उक्त कक्षासम्मका अनिवार्य विषयमा विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण हुन आवश्यक देखिन्छ। यसै गरी सामाजिक अध्ययन विषयलाई सिकाइ उपलब्धि परीक्षणमा समावेश गरी अध्ययन भए पनि यसको निरन्तरता छैन, विषयगत दक्षता र यसको परीक्षणको महत्त्व रहेको सन्दर्भमा नियमित रूपमा परीक्षणमा समेट्न पर्ने देखिन्छ। कक्षा १२ लाई पनि परीक्षणमा समेट्ने तथा सामाजिक अध्ययन विषयलाई पनि समेट्ने गरी केन्द्रले आगामी दिनमा कार्यक्रम प्रस्ताव गर्दै जाने छ।

(ग) **केन्द्रको पुनसंरचना, जनशक्ति व्यवस्थापन र क्षमता विकास:** शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको कार्यसम्पादनका विषयलाई गुणस्तरीय, नियमित, प्रभावकारी बनाई संस्थागत गर्न अनुसन्धान सेवा तथा विज्ञ जनशक्ति दरबन्दी व्यवस्थापन गर्ने वा परीक्षण तथा मूल्याङ्कनसँग सम्बन्धित विज्ञ, बाल विकास र सिकाइसँग सम्बन्धित विज्ञ, अनुसन्धान विज्ञ, डाटाबेस तथा तथ्याङ्क विज्ञलगायतलाई तोकिएको काम र समयका लागि सेवा लिन आवश्यक प्रबन्ध मिलाइनुपर्छ। केन्द्रका कर्मचारी तथा विज्ञलाई नियमित क्षमता विकासका अवसरहरूको व्यवस्था गरिनुपर्छ। विद्यालय शिक्षाको पाठ्यक्रममा कक्षा १२ सम्म नै सामाजिक अध्ययन विषय अनिवार्य विषयको रूपमा पठनपाठन हुँदै आइरहेको र उक्त विषयमा विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षणको चर्चा हुँदा सामाजिक अध्ययन विषयलाई परीक्षणमा थप गर्न सम्बन्धित विषयको प्राविधिक अधिकृतको दरबन्दी सिर्जना गरिनु पर्छ। त्यसै गरी, केन्द्रको कार्यलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन दरबन्दी संरचनामा पुनरवलोकन गरिनु पर्छ। प्रभावकारी कार्यसम्पादनका लागि यस केन्द्र र शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयको समन्वयमा अनुसन्धानमा दक्ष जनशक्ति व्यवस्थापन गरिनु आवश्यक छ।

(घ) **समन्वय तथा सहकार्य र प्रचारप्रसार:** शैक्षिक कार्यक्रम, विद्यार्थी उपलब्धिको राष्ट्रिय परीक्षण र शैक्षिक निकायहरूको कार्यसम्पादन परीक्षण एवम् लेखाजोखा गरी शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि सुधार गर्नुपर्ने क्षेत्रमा गरिएका सिफारिसहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि मन्त्रालयको नेतृत्वमा थप समन्वय, सहकार्य आवश्यक छ । तीनै तहका सरकारका शिक्षासम्बन्धी निकायहरूसँग निरन्तर सम्पर्क गर्ने र सञ्चार माध्यमबाट समेत प्रचार तथा सुधार अभियान सघन रूपमा सञ्चालन गर्नु जरूरी देखिन्छ । केन्द्रले यस विषयको एजेन्डा मन्त्रालयमार्फत विषयगत समितिमा लैजान पहल गर्नेछ ।

(ङ) **प्रतिवेदन प्रणाली विकास, नतिजा सार्वजनिकीकरण, तथ्याङ्क बहुप्रयोग र कार्यान्वयन:** केन्द्रले सिकाइ उपलब्धिको परीक्षणमा तथ्याङ्क विश्लेषणमा प्रश्न विश्लेषण विधि (Item Response Theory, IRT) र परम्परागत परीक्षण विधि (Classical Test Theory, CTT) दुवैको प्रयोग गरी परीक्षण सञ्चालन भएको ६ महिनाभन्दा ढिला नहुने गरी प्रतिवेदनहरू सार्वजनिक गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

प्रदेश तहलाई सिकाइ उपलब्धि परीक्षणको नतिजाका आधारमा सुधार लक्षित कार्यक्रम कार्यान्वयनको अभियानमा सहभागी गराउन केन्द्रका तर्फबाट कोरा तथ्याङ्क (Raw Data) शुद्धीकरण गरी प्रदेशको सम्बन्धित मन्त्रालयलाई हस्तान्तरण गर्ने, त्यसका आधारमा प्रदेशले वार्षिक रूपमा प्रदेशस्तरीय विस्तृत प्रतिवेदन तयार पारी तदनुरूप सुधार कार्यक्रम कार्यान्वयनको प्रबन्ध गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

नासाका नतिजाहरूलाई विश्वव्यापी सक्षमता (Global Proficiency) सँग जोड्नु तथा अन्य अन्तर्राष्ट्रिय बृहत् स्तरका परीक्षण (Large Scale Assessment) सँग तुलना गर्नुका साथै दिगो विकास लक्ष्य (SDG-4) सूचकमा आधारित विश्वव्यापी प्रतिवेदन प्रणालीलाई प्रयोग गर्न प्रणाली विकास गरिनुपर्ने छ ।

सामयिक रूपमा गरिने राष्ट्रिय परीक्षणका नतिजाहरू विद्यालय तहसम्म प्रबोधीकरण गरी विद्यालयहरूलाई सिकाइ सुधार योजना बनाउन र विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि बढाउने क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न प्रोत्साहन गरिनुपर्छ । केन्द्रले यसका लागि कार्ययोजना तयार पारी कार्य गर्ने छ ।

(च) **माथिका विषयका अलावा, सम्बन्धित सरोकारवालाहरूसँगको समन्वय तथा सहकार्यमा** NASA चक्रको प्रभावकारी कार्यान्वयनको वातावरण सिर्जना गर्ने, प्रतिवेदनको प्रयोगलाई बढावा दिन विभिन्न विषयकेन्द्रित बहुप्रतिवेदन प्रणाली प्रयोग गर्नु उचित हुन्छ। विषयगत

प्रतिवेदन (Thematic Report) केन्द्रका तर्फबाट तयार पार्ने एवम् यदि कुनै संस्थाले केन्द्रको तथ्याङ्कबाट विषयगत प्रतिवेदन (Thematic Report) तयार पार्न चाहेमा केही कानुनी प्रावधानसहित उपलब्ध गराउने, केन्द्रलाई पर्याप्त पूर्वाधार र सूचना प्रविधिसहित सक्षम बनाउने केन्द्रको परीक्षण, मूल्याङ्कन, अनुसन्धानसम्बन्धी योग्यता र तालिम भएका अनुसन्धानकर्मी नियुक्त गरी कार्य गर्न सक्ने व्यवस्था मिलाउने, राष्ट्रिय परीक्षण प्रणालीलाई सुदृढीकरण गर्नका लागि अन्तर्राष्ट्रिय परीक्षण साधनका कतिपय साधनहरूलाई Calibrate गर्ने एवम् IRT Modelling प्रयोग गरी तुलना गर्नेलगायतका विषयमा आवश्यक पूर्वाधार, तयारी र कार्यहरू केन्द्रबाट गर्नुपर्ने छ ।

सामग्री सूची

- शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र. (वि.सं २०७७). शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रबाट भएका उपलब्धि परीक्षण, कार्यसम्पादन परीक्षण र अध्ययन अनुसन्धानका प्रतिवेदनहरूको एकीकृत सारांश प्रतिवेदन, २०७७।
- शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र. (वि.सं २०७७क). शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको वार्षिक प्रतिवेदन २०७६/२०७७।
- शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र. (वि.सं २०८०). शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको वार्षिक प्रतिवेदन २०७९/८०।
- शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र. (वि.सं २०८०). स्थानीय तहको शिक्षा सेवाप्रवाह सेवाग्राही सन्तुष्टि अध्ययन प्रतिवेदन २०७९।
- शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र. (वि.सं २०८१). शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको वार्षिक प्रतिवेदन २०८०/८१।
- शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र. (वि.सं २०८१). सामुदायिक विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षण मार्गदर्शन पुस्तिका २०८१।
- शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र. (वि.सं २०८१). विद्यालय(सामुदायिक) कार्यसम्पादन परीक्षण साधन, २०८१।
- शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र. (वि.सं २०८१). सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयका प्रधानाध्यापकको नेतृत्व कार्यसम्पादन परीक्षण मार्गदर्शन २०८१।
- शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र. (वि.सं २०८१). सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयका प्रधानाध्यापकको नेतृत्व कार्यसम्पादन परीक्षण साधन २०८१।
- शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र. (वि.सं २०८१). शिक्षा विकास निर्देशनालयको कार्यसम्पादन परीक्षण मार्गदर्शन र परीक्षण साधन, २०८१।
- Education Review Office. (2025). *Assessment framework: National Assessment of Student Achievement, Grade 5*. <https://ero.gov.np/content/115/test-framework-class-5-2025/>
- Education Review Office. (2025). *National assessment of student achievement 2022: Main report – Grade 5 (Mathematics, Science and Technology, Nepali, and English)*. <https://ero.gov.np/content/118/nasa-main-report-2022--class-5-/>
- Education Review Office. (2025). *National Assessment of Student Achievement 2023: Main Report-Grade 10 (Mathematics, Science, English and Nepali)*. <https://www.ero.gov.np/content/>

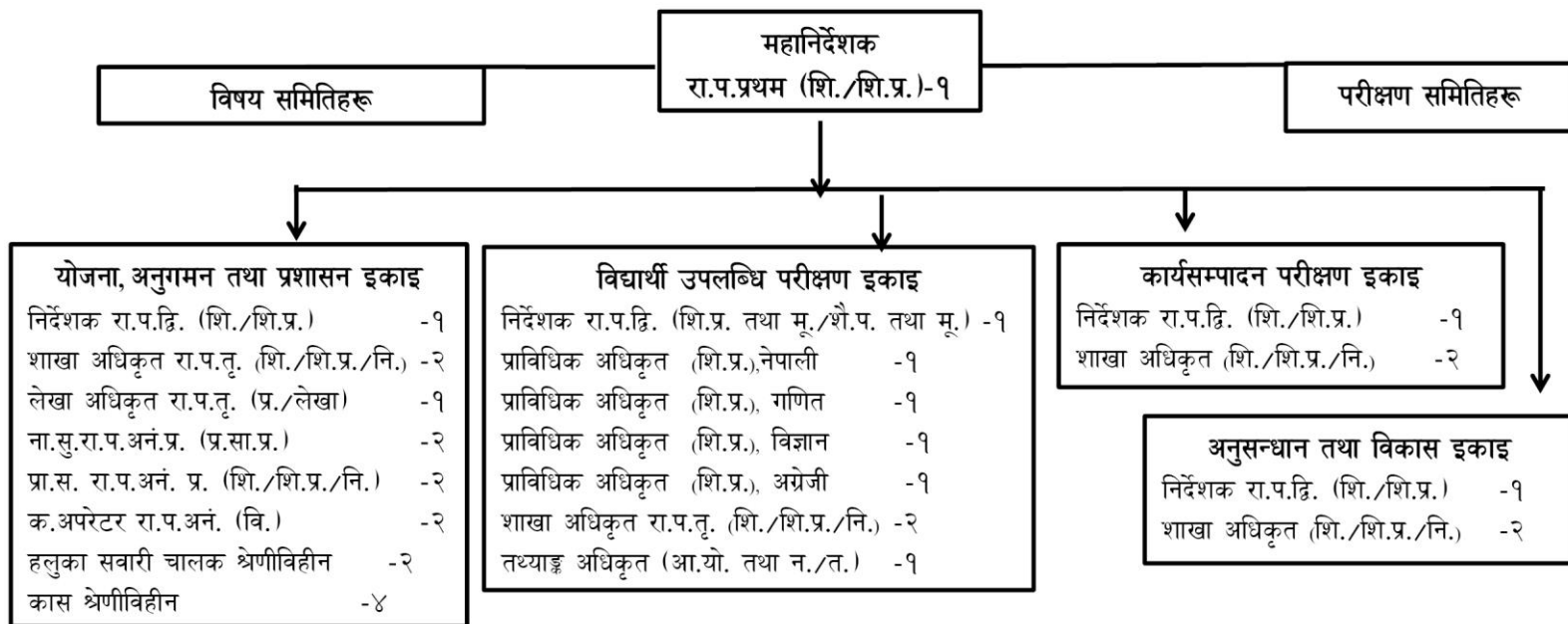
अनुसूची-१

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको सङ्गठन संरचना

नेपाल सरकार

शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र



अनुसूची-२

शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रका विषयगत समितिहरूको विवरण

नेपाली विषय समिति

क्र.स.	पद	नाम थर	कार्यरत पद	ठेगाना
१.	अध्यक्ष	प्रा.डा. रमेशप्रसाद भट्टराई	प्राध्यापक	अवकाश प्राप्त त्रि. वि. कीर्तिपुर
२.	सदस्य	जयराम अधिकारी	महानिर्देशक	शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र
३.	सदस्य	नारायणप्रसाद झा	निर्देशक	शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र
४.	सदस्य	डा. राजेन्द्र खनाल	उपप्राध्यापक	त्रि. वि. कीर्तिपुर
५.	सदस्य	महेन्द्र न्यौपाने	उपप्राध्यापक	त्रि. वि. कीर्तिपुर
६.	सदस्य	निराकुमारी श्रेष्ठ	माध्यमिक शिक्षक	श्री विश्वनिकेतन मावि ललितपुर
७.	सदस्य	विष्णुप्रसाद अधिकारी	माध्यमिक शिक्षक	सैनिक आवासीय मा.वि. भक्तपुर
८.	सदस्य	चिना कुमारी निरौला	प्राविधिक अधिकृत	शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र
९.	सदस्य	कुमार घिमिरे	प्राविधिक अधिकृत	पाठ्यक्रम विकास केन्द्र
१०.	सदस्य सचिव	इन्दु खनाल	प्राविधिक अधिकृत, नेपाली	शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र

अङ्ग्रेजी विषय समिति

क्र.स.	पद	नाम थर	कार्यरत पद	ठेगाना
१.	अध्यक्ष	प्रा.डा.बालमुकुन्द भण्डारी	प्राध्यापक	त्रि.वि., कीर्तिपुर, काठमाडौं
२.	सदस्य	जयराम अधिकारी	महानिर्देशक	शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र
३.	सदस्य	नारायणप्रसाद झा	निर्देशक	शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र
४.	सदस्य	डा. कमलराज देवकोटा	उपप्राध्यापक	शिक्षा शास्त्र केन्द्रीय विभाग, त्रिवि
५.	सदस्य	डा. धनपति सुवेदी	उपप्राध्यापक	काठमाडौं विश्वविद्यालय
६.	सदस्य	सुजना लामिछाने	माध्यमिक शिक्षक	पदमोदय स्कुल पुतलीसडक
७.	सदस्य	स्वस्ती लम्साल	शिक्षक	पाठशाला फाउन्डेसन
८.	सदस्य	नवीन खड्का	पाठ्यक्रम अधिकृत	पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, सानोठिमी
९.	सदस्य	विनोदराज भट्ट	प्राविधिक अधिकृत	शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्र
१०.	सदस्य सचिव	नरेन्द्र बहादुर बोगटी	प्राविधिक अधिकृत, अङ्ग्रेजी	शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र

गणित विषय समिति

क्र.स.	पद	नाम थर	कार्यरत पद	ठेगाना
१.	अध्यक्ष	प्रा.डा वेदराज आचार्य	प्राध्यापक	त्रि. वि. कीर्तिपुर, काठमाडौं
२.	सदस्य	जयराम अधिकारी	महानिर्देशक	शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र,
३.	सदस्य	डा.विनोदप्रसाद पन्त	सहप्राध्यापक	काठमाडौं विश्वविद्यालय धुलिखेल
४.	सदस्य	नारायणप्रसाद झा	निर्देशक	शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र
५.	सदस्य	ज्ञानेन्द्र वन	विज्ञ	अवकाश प्राप्त शिक्षा प्रशासक
६.	सदस्य	नवीन पौडेल	माध्यमिक शिक्षक	बुढानीलकण्ठ स्कुल काठमाडौं
७.	सदस्य	अनिलकुमार झा	माध्यमिक शिक्षक	जनविकास मा.वि. बल्लु
८.	सदस्य	श्याम प्रसाद आचार्य	पाठ्यक्रम अधिकृत, गणित	पाठ्यक्रम विकास केन्द्र सानोठिमी
८.	सदस्य	रामचन्द्र ढकाल	प्राविधिक अधिकृत, गणित	शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्र
९	सदस्य सचिव	रितु श्रेष्ठ	प्राविधिक अधिकृत, गणित	शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र

विज्ञान विषय समिति

क्र.स.	पद	नाम थर	कार्यरत पद	ठेगाना
१.	अध्यक्ष	प्रा. डा. गेम प्रसाद गुरुङ	प्राध्यापक	त्रि.वि. कीर्तिपुर, काठमाडौं
२.	सदस्य	जयराम अधिकारी	महानिर्देशक	शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र
३.	सदस्य	डा.प्रतिमा ताम्राकार	सहप्राध्यापक	सानोठिमी क्याम्पस सानोठिमी
४.	सदस्य	नारायणप्रसाद झा	निर्देशक	शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र
५.	सदस्य	नेत्रप्रसाद अर्याल	उपप्राध्यापक	ताहाचल क्याम्पस काठमाडौं
६.	सदस्य	कृष्णप्रसाद पाण्डे	शिक्षक	लिटल एन्जेल्स स्कुल
७.	सदस्य	ध्रुवप्रसाद गौतम	शिक्षक	शिवपुरी मा वि
८.	सदस्य	लवदेव भट्ट	पाठ्यक्रम अधिकृत	पाठ्यक्रम विकास केन्द्र
९.	सदस्य सचिव	संजिव चौधरी	प्राविधिक अधिकृत- विज्ञान	शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र

कार्यसम्पादन परीक्षण समिति

क्र.स.	पद	नाम थर	कार्यरत पद	ठेगाना
१.	अध्यक्ष	प्रा.डा. हेमराज ढकाल	प्राध्यापक,	त्रि.विद्यालय, कीर्तिपुर, काठमाडौं
२.	सदस्य	श्री जयराम अधिकारी	महानिर्देशक	शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र
३.	सदस्य	प्रा.डा. बासुप्रसाद सुवेदी	प्राध्यापक	काठमाडौं विश्वविद्यालय, धुलिखेल
४.	सदस्य	श्री देवीराम आचार्य	निर्देशक	शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र
५.	सदस्य	डा. कुलप्रसाद खनाल	उपप्राध्यापक	काठमाडौं विश्वविद्यालय, धुलिखेल
६.	सदस्य	डा. रेवतकुमार ढकाल	उपप्राध्यापक,	काठमाडौं विश्वविद्यालय, धुलिखेल
७.	सदस्य	डा. जानुका नेपाल	प्रधानाध्यापक	निलवाराही माध्यमिक विद्यालय, कालिमाटी
८.	सदस्य	रञ्जना बजगाईं	प्रिन्सिपल	एसओएस स्कुल, सानोठिमी, भक्तपुर
९.	सदस्य	मुकुन्द शर्मा	प्रधानाध्यापक	लिटिल एन्जेल्स विद्यालय, ललितपुर
१०.	सदस्य सचिव	फणिन्द्रप्रसाद घिमिरे	शाखा अधिकृत	शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र



नेपाल सरकार
शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय
शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र
सानोठिमी, भक्तपुर